

Nyanser av grått

En narrativ tilnærming til voldtekt og gråsonerfaringer

Camilla Vislie

**Thesis submitted in partial fulfillment of the requirements for
the Degree of Master of Philosophy in
Gender Studies**

Centre for Gender Studies

University of Oslo

Blindern, Norway

30.04.2015

Nyanser av grått

En narrativ tilnærming til voldtekt og gråsonerfaringer

© Camilla Vislie

2015

Nyanser av grått. En narrativ tilnærming til voldtekt og gråsonerfaringer

Camilla Vislie

<http://www.duo.uio.no/>

Trykk: Reprosentralen, Universitetet i Oslo

Sammendrag

Denne oppgaven retter søkelys mot kvinners erfaringer med seksuelle krenkelser som av ulike grunner vanskelig lar seg definere. Dette er erfaringer som oppfattes som uønsket og mer eller mindre ufrivillig, men som ikke udiskutabelt erkjennes som voldtekt. Disse erfaringene bærer i seg en ambivalens og et ubehag, og er viktige å belyse fordi de viser til noe problematisk, noe det strides om. De forstås i den foreliggende analysen som et brudd med den dominerende forståelsen av både «sex» og «voldtekt». De er «gråsonerfaringer».

Gjennom intervjuer med sju kvinner med slike gråsonerfaringer, undersøker jeg hvordan kvinnene opplever og forstår sine erfaringer med seksuelle krenkelser og hvilken mening de gir disse erfaringene. Målet for analysen er å forstå de kulturelle og samfunnsmessige betingelsene som gir mening til informantenes erfaringer. Oppgaven fokuserer dermed på betydningsdannelse og vilkår for forståelse, identitetsproduksjon, og forholdet mellom vår kulturs ideer og normer, og hvordan de representeres og manifesteres gjennom fortellinger om selvet. Problemstillingen er todelt. 1) Hvordan oppleves og tolkes seksuelle erfaringer som av ulike grunner oppleves som vanskelige, men som ikke nødvendigvis lar seg definere som voldtekt? Hvordan uttrykkes de? 2) Hvordan kan en språklig og narrativ tilnærming få dette fram på en ny måte?

Med konstitutiv teori som vitenskapsteoretisk forståelsesramme fokuserer jeg på forholdet mellom diskursiv praksis, og fenomen og erfaring. Jeg anlegger en narrativ analytisk tilnærming til gråsonerfaringene, og *plotline* og den rettslige idealfortellingen om voldtekt anvendes som komparative verktøy for å gjøre rede for hva erfaringene i materialet består i. Hva som gjør dem «grå»? Jeg undersøker hvilke ideologier og diskurser som representeres og manifesteres gjennom fortellingene, og videre hvilke subjektposisjoner som konstitueres. Jeg ser også på hvordan et kontinuumperspektiv kan være fruktbart for forståelsen av seksuelle krenkelser og «grå» erfaringer?

Analysen viser at de dominerende forestillingene om voldtekt, og det rettslige språket voldtektsdiskursen er tufta på, både styrer de utsattes opplevelser av erfaringer og gjør dem vanskelige å forstå. Samtidig som analysen viser at dominerende forståelser av voldtekt kan hindre utsatte i å forstå erfaringen som voldtekt, synes det også som patriarkalske ideologier og diskurser om kjønn og heteroseksuell kroppslig utveksling

fordrer at kvinner forstår seg selv og sine kropper som seksuelt sårbare. Videre synes de å pålegge kvinnene et ansvar og gi dem en forståelse av egenskyld. Den maktskjevheten som kan oppleves i den seksuelle relasjonen, kan synes som et utslag av diskurser som er nedfelt i kropper, og diskursenes makt fungerer slik sett disiplinerende, men også mobiliserende av motstand. Når kvinnene nedtoner en krenkelses betydning til «grå», eller forsterker overgrepsskarakteren ved en hverdagslig hendelse til «voldtekt», så uttrykker de seg i subjektposisjonen som utøvere av en kulturell protest mot den dominerende forståelsen av voldtekt. Slik sett kan fortellingene forstås som motfortellinger og subjektposisjonene som motstandsposisjoner.

Jeg identifiserer tre ulike subjektposisjoner der vedkommende plasserer seg selv som a) rammet, uskyldig offer, b) ansvarlig aktør, eller c) ambivalent, en veksling mellom a) og b). Den juridiske voldtektsdiskursen synes som den dominante diskursen rundt voldtekt, og gråsonerfaringene italesettes også som fortellinger som kretser rundt skyldspørsmålet. Rettsliggjøringsperspektivet dominerer fortellingene og hindrer på så vis andre fortellinger i å komme fram. Resultatet av analysen viser behovet for utenomrettslige samtaler om voldtekt og seksuelle krenkelser.

Oppgaven åpner et kontinuumsperspektiv som et alternativt perspektiv til det den rettslige diskursen. Dette kan gjøre det lettere å gripe de ambivalente erfaringene, og slippe til andre sider ved subjekterfaringen enn det den rettslige diskursen tillater. Gjennom å snakke om gråsonerfaringer og et kontinuum av tvang i heteroseksuelle kroppslige utvekslinger, åpnes det opp for andre erstattende diskurser. Disse kan gi opphav til nye måter å forstå seg selv, og være et verktøy for nye måter å håndtere seksuelle konflikter på.

Den konstitutive og språklige tilnærmingen tydeliggjør hvordan erfaringer henger sammen med muligheter for mening, og videre hvordan rettslige og feministiske voldtektsdiskurser kan stå i fare for å reprodusere forhold de forsøker å bekjempe. Tilnærmingen åpner videre for alternative måter å håndtere de konfliktfylte relasjonene på både juridisk, sosialt, terapeutisk og epistemologisk, uten at overgrep som skjer i samhandling mellom mennesker reduseres til rene abstraksjoner og diskursive effekter.

Abstract

This thesis explores women's experiences of sexual offences which, of different reasons, may be difficult to define. These are experiences perceived as unwanted and more or less involuntary, but at the same time not indisputably acknowledged as rape. These experiences are marked by ambivalence and unease, and are important to shed light on because they refer to something problematic, a discord. They are understood in the present analysis as breaking the hegemonic understanding of both «sex» and «rape».

By interviewing seven women with such experiences in the grey zone, I examine how these sexual offences are experienced and understood, as well as given meaning. The aim of the analysis is to understand the cultural and social conditions that give meaning to the experiences of the informants. The thesis focuses thereby on creation of meaning and conditions for understanding, identity production, and the relationship between ideas and norms of our culture, and how they are represented and manifested through stories of the self. The main research question is two folded. 1) Experiences of sexual offences, which of different reasons are perceived as difficult, but not necessarily defined as rape: How are these experienced and interpreted? And how are they expressed? 2) How may a linguistic and narrative approach disclose this in a new way?

Through constitutive theory, I focus on the relationship between discursive praxis, and phenomenon and experience. I use a narrative analytical approach, and *plotline* and the juridical master narrative of rape are used as comparative tools to explicate the grey experiences in my material. What makes them «grey»? I account for the ideologies and discourses that I find are being represented and manifested through the stories, and further examine which subject positions are constituted in these. I also look into how a continuum perspective may be fruitful for understanding sexual offences and «grey» experiences.

The analyses presented shows how the dominating ideas of rape, and the juridical language in which the discourse of rape is constituted, both influence the perception of the subjects experiences, as well as make these experiences hard to understand. As the analysis shows how dominant understandings of rape may prevent the subjects from understanding their experience as rape, patriarchal ideologies and discourses of gender and heterosexual bodily exchanges also seem to require women to understand

themselves and their bodies as sexually vulnerable. These seem further to enjoin women to perceive a notion of personal blame. The power imbalance that may be experienced in the sexual relation may be understood as an outcome of embodied discourses, which further implies disciplinary power to work through discourses, as well as the discourses being the site for mobilization of resistance. When the women down play the meaning to «grey», or amplifies the sense of encroachment in a more everyday incident to «rape», they express themselves in subject positions as performers of a cultural protest against the hegemonic understanding of rape. In this way, the stories may be understood as counter narratives and positions of resistance.

I identify three subject positions whereby the person in question place herself as a) afflicted, innocent victim, b) responsible agents or c) ambivalent, where both a) and b) are being drawn upon. The juridical rape discourse seem to be the dominant discourse of rape, which imply why the grey zone experiences are expressed as stories of guilt. The perspective of juridification dominates the stories, which prevents other stories to appear. The results of the analyses show the need for conversations about rape and sexual offences outside the juridical frames.

The thesis opens a continuum perspective as an alternative perspective to the juridical discourse. The continuum perspective may make it easier to grasp the ambivalent experiences, and make room for other parts of the subject experience to unfold, than are enabled by the juridical discourse. Through talking about grey experiences and a continuum of mutuality and coercion in heterosexual bodily exchanges, other replacement discourses are given room. These may function as grounds for constituting new understandings of on self, and may be used as tools for new ways to handle sexual conflicts.

The constitutive and linguistic approach account for how experiences are connected with possibilities of meaning, and further how juridical and feminist rape discourses may be in danger of reproducing the conditions they seek to fight. The approach further opens for alternative ways to deal with the contentional relations, as juridical, social, therapeutic and epistemological concerns, without reducing sexual assaults as mere abstractions or discursive effects.

Forord

Arbeidet med denne masteroppgaven har vært en lærerik og utfordrende prosess, og det er mange som skal takkes.

Først og fremst, en stor takk til mine to veiledere Jørgen Lorentzen og Marianne Sætre. Takk for alle konstruktive innspill og tilbakemeldinger gjennom prosessen. Takk Jørgen, for dine gode overblikk, utfordrende tanker, og raske tilbakemeldinger, og ikke minst for støtten du viste når det var som vanskeligst. Takk Marianne, for ditt engasjement for oppgaven, dine grundige tilbakemeldinger, og utfordrende innspill, råd og lesetips gjennom hele skriveprosessen. Jørgen og Marianne, takk for den tålmodigheten dere har vist. Selv om jeg har fått barn halvveis inn i masterstudiet, samt tatt avbrekk for å arbeide med andre og inntektsbringende prosjekter, har dere hele tiden vist tiltro til meg og samtidig utfordret meg til å tenke nytt og stille vanskelige spørsmål. Mange takk for god oppfølging og faglig veiledning.

Takk til støttesenteret som hjalp meg å komme i kontakt med informanter.

Takk også til Senter for Tverrfaglig Kjønnforskning for inspirerende undervisning gjennom årene og flott kontorplass. Helle Pedersen Granum, for din imøtekommelse og hjelp underveis i studiet. Øystein Gullvåg Holter, for at du tok på deg å stå som daglig ansvarlig for prosjektet ovenfor NSD.

Takk til Eirik Willyson for grundig korrekturlesing og språkvask.

Takk til Teemu for din støtte, oppmuntring og kjærlighet. Takk til mamma, Soili og Kimmo for utallige timer med barnevakt. Takk også til Maria og Ragni for hyggelige kaffe og lunsj pauser.

Sist, men ikke minst, hjertelig takk til alle informantene som har deltatt i dette prosjektet. Dere har vært uunnværlige, og jeg er dypt takknemlig for at dere ville ta dere tid til å dele deres erfaringer med meg.

Oslo, april 2015

Camilla Vislie

Innhold

SAMMENDRAG	V
ABSTRACT	VII
FORORD	IX
INNHold	XI
1. INTRODUKSJON	1
1.1 BAKGRUNN OG FORMÅL	1
1.2 BEGREPSAVKLARING	3
1.3 PROBLEMSTILLING.....	6
1.4 TIDLIGERE FORSKNING	8
1.5 TEORETISK FORSTÅELSESRAMME	12
1.5.1 Erfaringsbegrepet og subjektposisjonering.....	12
1.5.2 Konstitutiv teori	15
1.5.3 Fenomenologi	16
1.5.4 Sosialkonstruktivisme og struktureringsteori	17
1.5.5 Foucault, poststrukturalistisk teori og diskursanalyse.....	18
1.5.6 Aktør-struktur forståelse.....	19
2. ANALYSERAMME OG METODEVALG	21
2.1 NARRATIV TILNÆRMING	21
2.1.1 Komparativt studie av fortellinger.....	23
2.1.2 Idealfortellingen om voldtekt.....	25
2.2 INTERVJUET SOM METODE	27
2.2.1 Valg av metode og metodologisk kontekst	27
2.2.2 Det fortellerfokuserte intervjuet	27
2.2.3 Intervjuguiden.....	28

2.2.4	<i>Intervjuet som sosial situasjon</i>	29
2.2.5	<i>Utvalg og rekrutteing</i>	31
2.2.6	<i>Refleksjoner over utvalget</i>	32
2.2.7	<i>Gjennomføring av intervjuene – en fortelling tar form</i>	34
2.3	MATERIALET	38
2.4	BEARBEIDING AV MATERIALET	40
2.4.1	<i>Tematisk strukturering og søk etter subjektposisjoner og diskurser</i>	41
2.5	ETISKE REFLEKSJONER	43
2.5.1	<i>Informert samtykke</i>	44
2.5.2	<i>Potensiell emosjonell belastning</i>	44
2.5.3	<i>Anonymitet og konfidensialitet</i>	45
2.5.4	<i>Andre etiske hensyn og utfordringer</i>	46
3.	ANALYSE	49
3.1	INNLEDENDE REFERANSE OG FORTELLERSTRATEGI	49
3.1.1	<i>Å utelukke tvil</i>	49
3.1.2	<i>Seksuell umodenhet som forståelsehorisont</i>	52
3.1.3	<i>«Ingen rett måte å snakke om det på»</i>	53
3.1.4	<i>Oppsummering</i>	55
3.2	ORIENTERENDE INFORMASJON: DELTAGENDE KARAKTERER	56
3.2.1	<i>Gjerningsmannen: en fremmed</i>	57
3.2.2	<i>Offer uten gjerningsmann</i>	60
3.2.3	<i>Følelsenes sosiale opphav</i>	63
3.2.4	<i>Gjerningsmann uten offer</i>	64
3.2.5	<i>Det vanskelige offerbegrepet</i>	66

3.2.6	<i>Forhandlinger om subjektposisjoner</i>	70
3.2.7	<i>Oppsummering</i>	71
3.3	ORIENTERENDE INFORMASJON: STED, TID OG SITUASJON.....	72
3.3.1	<i>Respektable handlinger</i>	73
3.3.2	<i>Alkohol som kontekst</i>	74
3.3.3	<i>Feil sted</i>	75
3.3.4	<i>Sex som aktuelt for relasjonen</i>	75
3.3.5	<i>Sex som aktuelt for situasjonen</i>	77
3.3.6	<i>Oppsummering</i>	78
3.4	KOMPLISERENDE HENDELSER.....	79
3.4.1	<i>Vold og motstand</i>	80
3.4.2	<i>Fravær av fysisk vold og tvang</i>	81
3.4.3	<i>Bevisstgjøringsdiskurs</i>	82
3.4.4	<i>Utvidelsesdiskurs</i>	83
3.4.5	<i>Press og heteroseksuelle dating-script</i>	84
3.4.6	<i>Patriarkalske diskurser og forhandlinger om kroppslig utveksling</i>	85
3.4.7	<i>Motstridende diskurser og umodenhet som narrativ ressurs</i>	88
3.4.8	<i>Avmaktsfølelser</i>	89
3.4.9	<i>Subtil motstand</i>	90
3.4.10	<i>Oppsummering</i>	93
3.5	EVALUERING	95
3.5.1	<i>Begrepsfesting</i>	95
3.5.2	<i>Tidligere erfaringer</i>	97
3.5.3	<i>Fortellingen i møte med andre</i>	98

3.5.4	<i>Oppsummering</i>	99
3.6	UTFALL	100
3.6.1	<i>Frattatt noe</i>	101
3.6.2	<i>Subjektposisjonens implikasjoner for utfallet</i>	102
3.6.3	<i>(Ikke?) den store vonde hendelsen</i>	106
3.6.4	<i>Oppsummering</i>	107
4.	KONKLUSJON	109
4.1	KONSTITUERING AV «DET GRÅ».....	109
4.2	MOTFORTELLINGER OG MOTSTANDSPOSISJONER	111
4.3	RETTSDISKURSENS SPØRSMÅL OM SKYLD	111
4.4	KONTINUUM SOM ERSTATNINGSPERSPEKTIV	112
4.5	DEN KONSTITUTIVE OG SPRÅKLIGE TILNÆRMINGEN	115
	LITTERATURLISTE	119
	VEDLEGG 1: GODKJENNING FRA NSD	133
	VEDLEGG 2: INFORMASJONSSKRIV MED SAMTYKKEERKLÆRING	135
	VEDLEGG 3: INTERVJUGUIDE	139
	VEDLEGG 4: TRANSKRIPSJONS NØKKELE	147
	VEDLEGG 5: UTDRAK FRA STRAFFELOVEN	149

1. Introduksjon

1.1 Bakgrunn og formål

Samtidens forståelse av voldtekt er preget av sterke motsetninger. På den ene siden er seksuell vold forstått som en global epidemi - et verdensomspennende problem som manifesterer seg både institusjonelt, eksempelvis voldtekt som våpen i krig, og i hverdagsliv og nære relasjoner (Strand 2008). Det er da bred enighet om at seksuell vold må bekjempes. På den andre siden synes det å herske en hel del usikkerhet og forvirring om seksuell vold og da særlig voldtekt. I kjølvannet av de nyere begrepene *relasjonsvoldtekt*, *festrelatert voldtekt*, *sovevoldtekt* og *gråsonvoldtekt*, og debatter om hvordan voldtekt(er) bør defineres juridisk, synes selve voldtektens betydning og mening å ha blitt uklare. De senere årene har også vært preget av debatter om utvidelse av det juridiske voldtektbegrepet (Bitsch, 2013), og om graderinger av voldtekt ut fra alvorlighet (Dommerud & Slettholm, 2014).

Ann Cahill skriver at de fleste kvinner kan skille mellom voldtekt på den ene siden og samtykket og gjensidig ønsket sex på den andre (2001:3). Denne differensieringen overser imidlertid et helt område av seksuelle erfaringer som ukomfortabelt faller mellom disse to meningsmulighetene (Gavey, 2005:2). Uklarheten om hva som er voldtekt og ikke, er ikke bare til stede i den offentlige debatten. Den kan også være aktuell for den som opplever seg som utsatt, for den som er med i en kroppslig utveksling som ikke synes å gi tydelig mening, for pårørende, blant forskere, og for politi og rettsapparatet. «Gråsonen», altså dette området av seksuelle handlinger eller erfaringer som vanskelig lar seg kategorisere, er stor, og det synes ikke som det alltid går en tydelig grense mellom hva som er en voldtekt og ikke.

Det eksisterer, ifølge Linda Alcoff, en tanke i dagens samfunn om at voldtekt og sex er to absolutte motsetninger (Førde 2011).¹ Likevel er det mange som opplever å være utsatt for en seksuell krenkelse, som ikke så lett kan plassere erfaringen innenfor en av de to kategoriene (Smette 2006, Almestad & Beijbom 2012). Disse utsattes erfaringer er gjerne mer komplekse og ambivalente, og ikke minst kan de forandre seg over tid

¹ Alcoff snakker nok først og fremst om det amerikanske samfunnet. Jeg mener det er rimelig å tro, og som analysen også vil vise, at det samme er tilfelle i Norge.

² Fenomenologien fokuserer på levd erfaring og hvordan verden erfares av subjektet (Sampson, 2008).

(Alcoff i Førde 2011). Ved å holde fast på et strengt skille mellom voldtekt og sex som to absolutte motsetninger, risikerer vi at utsatte, som føler at deres opplevelser ikke passer i en slik streng definisjon, ikke tør å stå fram, sier Alcoff (i Førde 2011). For å kunne forstå og bekjempe seksuell vold, må vi derfor anerkjenne at den er like kompleks som annen menneskelig aktivitet, hevder hun.

I en sosial og kulturell virkelighet der det skilles mellom sex og voldtekt som binære motsetninger, kan altså en del erfaringer falle utenfor og bli vanskelige å forstå. Dette er også tema for en artikkel Toril Moi nylig publiserte i Morgenbladet (Moi, 2014), der hun etterlyser «ord for tankene og erfaringene som ligger i den ulne gråsonen». Formålet med denne oppgaven er å utforske erfaringer av seksuelle krenkelser som av ulike grunner vanskelig lar seg begrepsfeste av den utsatte selv, og som dermed befinner seg et sted *mellom* de dominerende forståelsene av sex og voldtekt. Disse erfaringene, som gjerne omtales som «gråsonerfaringer», representerer et område innen seksuell vold som er lite forsket på, og som det derfor finnes lite kunnskap om. Det som er «grått» kan være grenseopplevelser, ambivalente erfaringer eller prosessen før man kommer til å navngi det man har vært utsatt for. Det «grå» kan dermed forstås som erfaringer der det binære begrepsparet voldtekt-sex, ikke synes anvendbart.

Oppgavens tematikk er tverrfaglig og strekker seg fra det samfunnsvitenskapelige til det filosofiske og det psykologiske fagområdet. Oppgaven undersøker hvilke erfaringer som oppleves som at de befinner seg i gråsonen til voldtekt, samt hvilke elementer som skaper uklarheter, og dermed er utslagsgivende for at erfaringen oppleves som «grå». Det er et mål å bringe fram i lyset individers erfaringer med uklare seksuelle krenkelser. Gjennom å se på erfaringer som leter etter mening, belyser jeg også forholdet mellom hendelse, språk, mening og erfaring. Dermed fokuserer jeg i oppgaven på betydningsdannelse og vilkår for forståelse.

Ambivalente erfaringer og vilkår for forståelse når det gjelder seksuell vold har vært et vanskelig tema i feministisk forskning. Et slikt fokus har blitt sett på som problematisk da det kan undergrave den politiske agendaen og også står i fare for å skyldbelegge kvinnene. Jeg mener likevel det viktig å se på spørsmål om erfaringer av seksuell vold og seksuelle krenkelser og ta høyde for den kompleksiteten disse erfaringene rommer. Dette kan åpne samtalen om voldtekt for flere stemmer, og det kan også gi større rom for handling og emosjonell vekst, enn den «skjebne» som følger med å bli «rammet».

Videre gir det bedre forutsetninger for å forstå de kulturelle og samfunnsmessige betingelsene som ligger nedfelt i språket og som produserer fortellingene om seksuelle erfaringer.

1.2 Begrepsavklaring

Ulike definisjoner og avgrensninger rundt begrepet voldtekt har ført til ulike forståelser av fenomenet og ulike konklusjoner med hensyn til utbredelsen og (Sætre 2014:370). Hvordan man definerer begreper har også implikasjoner for hvilken informasjon man får tilgang til. Definisjonsutfordringer dreier seg ikke bare om hvordan seksuell vold, voldtekt og krenkelser defineres i forskningsfeltet, men også om hva utsatte selv kaller sine opplevelser av krenkelse. Det er interessant å se på hvilke implikasjoner defineringer av krenkelser har for menneskers erfaringer. Jeg vil komme tilbake til dette i analysen.

Seksuell vold brukes her som en sekkebetegnelse for ulike former for vold som krenker kjønnsfriheten (Skilbrei et al. 2013:8). Kjønnsfrihet kan forstås som retten til å råde over egen kropp og seksualitet; retten til selv å kunne «avvise seksuelle tilnærmelser, til å unnlate å inngå i seksuelle forbindelser, og til selv å bestemme hvor langt erotisk lek og tildragning skal gå» (Dahl, 1994:203-204). Begrepet seksuell vold er kjønnsnøytralt og rommer «krenkelser som rammer og begås av både kvinner og menn, og av barn så vel som voksne» (Skilbrei et al. 2013:8).

Begrepet *seksualisert vold* kan på sin side forstås som ulike voldsformer som rammer kvinner og som har mannsdominans både som sin årsak og sin virkning (ibid). Begrepet seksuell vold tar høyde for at kvinner også kan være utøvere, og menn utsatte, samtidig som begrepet ikke stenger for analyser av seksuell vold som uttrykk for patriarkalsk makt (ibid). Begrepet seksuell vold brukes dermed framfor begrepet seksualisert vold i denne oppgaven. Hvor grensen går for hva som er seksuell vold og ikke, er imidlertid ikke gitt. Begrepet rommer, slik straffelovens paragrafer illustrerer, en stor variasjon av handlinger fra seksuelt krenkende ytringer til voldtekt (Skilbrei et al. 2013:9). Begrepet seksuell vold refererer til handlinger (former for vold), men dreier seg også om persepsjon, og emosjonelle og kognitive måter å forstå handlingsmening. Begrepet er altså både handlings- og meningsfokuset.

Begrepet *seksuell krenkelse* står sentralt i denne oppgaven. Seksuell krenkelse kan forstås som en samlebetegnelse for seksuelle hendelser som oppleves krenkende. Min bruk av begrepet seksuell krenkelse er dermed knyttet til den subjektive opplevelsen snarere enn konkrete handlinger. Målet er å bringe fram hva informantene selv formidler at de opplever som krenkende. Gjennom et slikt fenomenologisk perspektiv² på krenkelse knyttes begrepet til erfaring, snarere enn handling. Dermed unngår jeg å objektivere og låse fast begrepet, og tar høyde for det kulturelle og sosiale aspektet ved erfaringen. Jeg har valgt å bruke relativt vide formuleringer for å kunne fange et bredt spekter av hendelser som kan oppleves som krenkende, uten at de nødvendigvis erfares som voldtekt av den utsatte selv.

Jeg kommer til å bruke begrepet *seksuelle krenkelser* og ikke *uønskede seksuelle erfaringer* i oppgaven. Det er ikke gitt at alle typer uønskede seksuelle erfaringer representerer en krenkelse (Stefansen, Smette & Bossy, 2014). En uønsket seksuell erfaring kan representere et legitimt, men malplassert, uttrykk for en seksuell eller romantisk interesse (ibid). Krenkelsesbegrepet rommer derimot noe mer enn at erfaringen kun er uønsket, det innebærer også en opplevelse av devaluering og maktforskjell.

De seksuelle krenkelsene som det fortelles om i denne oppgaven, innebærer seksuell omgang, og var av alle informantene definert som både uønsket og krenkende. Hendelsene informantene har blitt utsatt for, er ellers ulike. Det er også deres forståelse og begrepsfesting av hendelsene. Jeg bruker betegnelsen seksuelle krenkelser og ikke seksuelle overgrep av den grunn at ikke alle informantene nødvendigvis opplever hendelsen som et overgrep. Seksuelle krenkelser er en videre betegnelse og rommer alt i fra handlinger der det er rimelig å forstå deltagelsen som frivillig, til hendelser som mer entydig kan forstås som overgrep ved at de bærer preg av tvang og ufrivillighet (Mossige 2001:13) Merk at ufrivillighet og uønskethet kan være to ulike ting. Alle oppgavens informanter har opplevd erfaringen som uønsket. Graden av frivillighet er derimot noe informantene forhandler med seg selv om. Grensen mellom egne forventninger, press og tvang kan være uklar. Dermed synes seksuelle krenkelser å være et dekkende begrep for informantenes erfaringer.

² Fenomenologien fokuserer på levd erfaring og hvordan verden erfares av subjektet (Sampson, 2008).

Seksuell omgang er i utgangspunktet en juridisk betegnelse. Her kan det forstås som handlinger som omfatter samleie og andre former for penetrering, som bruk av objekter eller andre kroppsdeler, oral og anal penetrasjon, samt samleielignende forhold som slikking og suging av kjønnsorgan (Matningsdal, 2010:179-180). Det juridiske begrepet grenser opp mot kategoriene «seksuell adferd» og «seksuell handling».³

Hva som regnes som *voldtekt* har endret seg gjennom tidene (Dahl, 1994). Voldtekt kan forstås som et angrep på kjønnsfriheten gjennom seksuell omgang. Jeg vil ikke her gi en mer konkret definisjon av begrepet da oppgaven nettopp utforsker begrepets betydning og mening. Jeg vil derimot påpeke at det kan være formålstjenlig å bruke flertallsbetegnelsen *voldtekter* for å åpne opp forståelsen av hva voldtekter kan være, og hvordan ulike former for voldtekter kan forstås ut fra sine egne kontekster. Ulike typer voldtekter kan være «relasjonsvoldtekter», «sårbarhetsvoldtekter», «overfallsvoldtekter», «festrelaterte voldtekter», eller «gjengvoldtekter», «krigsvoldtekter» og andre former. De ulike formene for voldtekt må likevel ikke forstås som noe annet enn foreløpige eller midlertidige kategorier (Sætre og Grytdal, 2012:21). Meningsinnholdet som gis til intime kroppslige utvekslinger mellom mennesker, er like historisk foranderlige og stedsavhengige som andre samhandling. Å differensiere mellom ulike typer av voldtekter betyr heller ikke at de på noen måte graderes i forhold til spørsmål om smerte, skyld eller alvorlighetsgrad. Å bruke et flertallsord for voldtekt åpner videre også muligheten til «å identifisere andre/kryssende måter å begrepssette kroppslige krenkende erfaringer på i befolkningen, som ligger på utsiden av den juridiske institusjonaliseringens begrep om voldtekt» (Sætre og Grytdal, 2012:21).

Begrepet *gråsoner* knyttet til voldtekter peker, som jeg har nevnt, på grenseopplevelser, ambivalente erfaringer, eller prosessen før man kommer til å navngi det man har vært utsatt for. Det «grå» kan altså forstås som erfaringer, der det binære begrepsparet voldtekt-sex ikke synes anvendbart for den som opplever seg utsatt for en seksuell krenkelse. Når vi snakker om seksuelle krenkelser i gråsonen til voldtekter/«gråsonerfaringer», kan det tenkes at dette er erfaringer som kanskje vil kunne defineres juridisk som voldtekt, men som av ulike grunner ikke oppleves eller

³ Se straffelovens kap. 19 Seksualforbrytelser § 192 – 208 i vedlegg for rettslige definisjoner og behandling.

defineres som voldtekt av den utsatte selv. Det kan også være erfaringer som vil falle utenfor den juridiske definisjonen, men som likevel oppleves som uønsket og ufrivillig og dermed også havner i en opplevd gråsoner. Gråsonen er dermed knyttet til den juridiske institusjonens dominerende forståelser av voldtekt, og til mer folkelige, kulturelle voldtektsmyter. Det finnes en fare for at begrepet gråsoner kan komme til å fastlåse voldtektsbegrepet til erfaringer som korrelerer med myten, mens de mer «vanlige» og mindre dramatiske negative erfaringene vil framstå som noe annet enn voldtekt.

Jeg velger å bruke begrepet *utsatt*, snarere enn offer. Begrepet «offer» konnoterer en maktesløshet som lukker for mer ambivalente erfaringer og måter å forstå seg selv på. Det eksisterer også en generell motstand mot offerbegrepet, da det assosieres med passivitet og objektstatus, noe som kan oppleves som problematisk i vår kultur (Eggebø i Førde, 2007). Brukt som beskrivende for en maktrelasjon kan begrepet offer være nyttig (ibid), men da oppgavens fokus er på tvetydige erfaringer synes begrepet ikke formålstjenlig her. Begrepet *overlever* brukes av flere som et alternativ til offer, da dette gir den utsatte mer aktørskap. Overlever impliserer imidlertid at personens liv har stått på spill, hvilket ikke er et nødvendig kriterium for at noe skal forstås som voldtekt. Da jeg ønsker å se på de ambivalente erfaringene, synes heller ikke overlevende som et passende begrep i denne oppgaven, selv om en informant selv velger å bruke dette. Begrepet *utsatt* henspiller på relasjonen og situasjonen, snarere enn å være en individuell karakteristikk. Videre er begrepet *utsatt*, knyttet til begrepet seksuell krenkelse, en betegnelse som dekker informantenes opplevelse av å være utsatt for noe, uten at det nødvendigvis har skjedd et overgrep. Det er viktig å presisere at begrepene som brukes, må forstås som midlertidige; de forteller noe om samtidens forståelse av et fenomen, snarere enn at de refererer til universelle og ahistorisk størrelser.

1.3 Problemstilling

Utgangspunktet for problemstillingen er et ønske om å få løftet fram erfaringer som kvinner opplever som seksuelt krenkende; erfaringer som oppfattes som uønsket og mer eller mindre ufrivillig, men som ikke udiskutabelt erkjennes som voldtekt. Disse erfaringene bærer i seg en ambivalens, et ubehag eller et brudd, og er viktige å belyse fordi de viser til noe problematisk, noe det strides om. De forstås som et brudd med den

kulturelt dominerende forståelsen av både sex og voldtekt. Ved å studere de ambivalente erfaringene kan en si noe om det vår kultur tar for gitt. Det ambivalente og tvetydige framstår her som en gråson, eller et mellomrom mellom sex og voldtekt, på grensen til voldtekt.

Voldtekt er definert formelt av rettsdiskurser, som i dag er sentrale i de kulturelt dominerende forestillingene om voldtekt. De gir et bakteppe for å fortolke seksuelle erfaringer. Å utforske grensen til voldtekt betyr da ikke å anlegg et perspektiv i motsetningen til rettsdiskursen, men snarere ikke å la den få være den eneste måten å snakke om voldtekt og seksuelle krenkelsers på. Begrepet «gråson» peker på at noen erfaringer kan være vanskelig å plassere innenfor de kategoriene som er tilgjengelige.

Et kontinuumsperspektiv på seksuell vold er et alternativ til det rettslige svart/hvitt-perspektivet. Dette perspektivet kan bidra til å identifisere underliggende fellestrekk ved diverse seksuelle krenkelsers som rettsdiskursen usynliggjør, og slik bidra til ny erkjennelse av at ulike elementer, tilfeller og emner kan forstås som at de hører sammen på bestemte måter (Stefansen, Smette & Bossy, 2014; Sørensen, 2013:73). Videre kan perspektivet brukes på et mer erfaringsnært plan. Dette gir mulighet for å koble mer hyppig forekommende og hverdagslige former for negative erfaringer til de mindre hyppige, men mer entydige formene for krenkelsers som er definert som forbrytelser i straffeloven (Sørensen, 2013; Kelly, 1988:115).⁴ Kontinuumet på seksuell vold kan i denne sammenhengen forstås som et kontinuum av tvang, der totalt gjensidighet er det ene ytterpunktet og fysisk vold det andre.

Kontinuumsperspektivet anvendes også på samtykke, hvilket innebærer at et samtykke er noe som skjer gradvis (Alexandre, 2009). Et samtykke er sjelden noe som er gitt ved *ett* tilfelle i *forkant* av den seksuelle omgangen.

Målet for analysen er å forstå de kulturelle og samfunnsmessige betingelsene som ligger til grunn og benyttes i informantenes redegjørelser og hvordan de gis mening. Det kontekstuelle rommet rundt fortellingene er dermed av avgjørende betydning. Jeg er ikke ute etter å si noe om hva som egentlig skjedde, eller forstå hvorfor det skjedde, men snarere å få en større forståelse for hvordan kvinnene selv rammer inn og gir

⁴ Kontinuumsperspektivet impliserer ikke et lineært forhold mellom ulike typer seksuell vold, ei heller en gradering av alvorlighetsgrad.

mening til sine opplevelser. Jeg er i så henseende opptatt av identitetskonstruksjon, samt forholdet mellom vår kulturs ideer og normer og hvordan de manifesteres gjennom fortellinger om selvet.

Problemstillingen er formulert slik:

Hvordan oppleves og tolkes seksuelle erfaringer som av ulike grunner oppleves vanskelige, men som ikke nødvendigvis lar seg definere som voldtekt? Hvordan uttrykkes de? Og hvordan kan en språklig tilnærming få dette fram på en ny måte?

Problemstillingen er todelt. Utover det empiriske berører problemstillingen en vitenskapsteoretisk vending for å få fram gråsonene, og synliggjøre erfaringer med seksuelle krenkelser på en ny måte. Forskningsspørsmålene nyanserer problemstillingen og representerer oppgavens analytiske fokus. De kan formuleres slik:

- a) Hvilke elementer vektlegges som sentrale i informantenes fortellinger, og gjør at erfaringen kan framstå og oppleves som «grå»?
- b) Hvilke ideologier og diskurser gjør informantene bruk av som muliggjør fortellingen om det «grå»?
- c) Hvilke subjektposisjoner konstitueres gjennom fortellingene?
- d) På hvilke måter kan kontinuumsperspektivet være fruktbart for forståelsen av seksuelle krenkelser og «grå» erfaringer?

Forhandlinger om identitet i mellomrommet mellom sex og voldtekt utgjør materialets og oppgavens kjerne. Hvilke diskurser og ideologier det gjøres bruk av, og hvordan informantene forhandler med seg selv i henhold til disse, står sentralt. Gjennom å se på subjektposisjoner, og diskurser og ideologier som muliggjør disse, mener jeg å kunne si noe om substansen i informantenes forståelser av seksuelle relasjoner og kroppslige utvekslinger, som løftes fram som problematiske i materialet.

1.4 Tidligere forskning

Feministisk forskning på seksuell vold, voldtekt og seksuelle krenkelser har ikke dype røtter. Forskningen synes å begynne på 1980-tallet som en forlengelse av 70-tallets

kvinnepolitiske arbeid for å synliggjøre kvinners liv og da særlig kvinnemishandling og seksuelle overgrep (Jeffner, 1997:193-194). Forskning som har sett på voldtektsutsattes erfaringer, har stort sett funnet sine informanter i kliniske utvalg, som voldtektsmottak, krisesentre eller fra rettslige prosesser (Helseth, 2006). Dermed er det stor sannsynlighet for at erfaringene som er blitt studert, allerede er blitt tillagt en mening og skrevet inn i dominerende kulturelle forståelser av voldtekt, og videre at hendelsene innebærer tydelig bruk av vold og trusler. Det er rimelig å tro at det finnes mange som sitter med erfaringer i grenselandet av hva de selv oppfatter som voldtekt, også i grenselandet til den juridiske definisjonen, som ikke har oppsøkt voldtektsmottak eller prøvd sin sak rettslig.

Forskning på hvordan utsatte definerer sine erfaringer er viktig for å forstå og problematisere hvordan voldtektsbegrepet brukes i vår kultur (Stefansen & Smette, 2006:34). Flere studier viser at kvinner som har vært utsatt for voldtekt i relasjoner hvor de kjenner utøveren fra før, opplever motstand mot å kalle sin egen opplevelse for voldtekt (Koss, 1985; Johnson & Sigler, 1997; Kahn et.al., 2003; Stefansen og Smette 2006). Problemer forbundet med å sette ord på sine opplevelser av seksuell vold henger tett sammen med kulturelle forståelser og myter. Studier viser også at jo større aksept den utsatte har av voldtektsmyter, og jo større avstand det er mellom den aktuelle hendelsen og det stereotype voldtektscript, jo mindre sannsynlighet er det for at hun forstår sine erfaringer av tvungen, ikke-samtykkende seksuell omgang som voldtekt (Kahn, Mathie & Torgler, 1994; Peterson & Muehlenhard, 2004). Forskning har også vist at kvinner tolker seksuelle krenkelser ulikt, avhengig av egen etnisk bakgrunn, samt om krenker er fremmed eller kjent (Johnson & Sigler, 1997:80), og at krenkelser fra en partner eller kjæreste ofte ikke defineres som voldtekt (Stefansen & Smette, 2006:49; Kahn et al. 2003). Noen knytter dette til selvbebreidelser, at kvinner som blir voldtatt av menn de kjenner, føler at de selv har bidratt til å havne i en slik situasjon (Johnson & Sigler, 1997:66).

Kari Stefansen og Ingrid Smette gjorde en kvantitativ studie i 2006, der de så på sammenhengen mellom kvinners erfaringer med overgrep og hvordan de selv definerte disse (Stefansen & Smette 2006). Studien søkte å forstå «hva slags seksuelle overgrep kvinner definerer som voldtekt og hva som preger overgrepssituasjoner kvinner ikke definerer som voldtekt» (ibid:34). De fant at overgrep som etter beskrivelsen er å oppfatte som voldtekt i juridisk forstand, ikke alltid ble definert slik av kvinnen selv.

Relasjonen til overgriper og situasjonen overgrepet skjedde i, har betydning for hvordan erfaringen defineres (ibid:35). Stefansen og Smette ser dette i sammenheng med forestillinger om verdige og uverdige offer og myter om hva en ekte voldtekt er.

Vanskeligheter med å definere en seksuell krenkelse kan også handle om de uklare grensene mellom egne forventninger og krav og den andres subtile press, tvang eller vold. Subtile tvangs- og motstandsstrategier ser ut til å karakterisere de overgrepene som ikke defineres som voldtekt i Stefansen og Smettes studie (Stefansen og Smette, 2006:51). Forhandlingene om seksuelle kroppslige utvekslinger er gjerne subtile, og synes å involvere en kompleks vekselvirkning mellom individuelt aktørskap og kroppsliggjorte kjønnede praksiser (Powell, 2008:170) Med kroppsliggjorte kjønnede praksiser menes her at kjønnede normer og diskurser utspiller seg gjennom kroppslig praksis, tanker og følelser, begjær og responser. Forhandlingsprosessene gjenspeiler dermed kulturelle forståelser av hvordan kvinner og menn bør oppføre seg i seksuelle sammenhenger.

Det er også gjort forskning på hvordan motstridende kulturelle forventninger kan føre til et opplevd krysspress i seksuelle situasjoner. På den ene siden forventes kvinner å være i kontakt med sitt eget begjær, være seksuelt sofistikerte og kreve full likestilling i sine seksuelle og romantiske forhold (Phillips, 2000:47) Samtidig forventes det også at de skal opptre som omsorgsfulle, oppofrende, seksuelt «rene», og som opptatt av å tilfredsstille partnerens ønsker, i tråd med tradisjonelle feminitetsnormer (ibid:39). Denne dobbelbindingen av en liberal likestillingsdiskurs og en mer tradisjonell diskurs om feminitet, kan skape utfordringer i seksuelle situasjoner. En måte for kvinnene å beholde en tradisjonell forståelse av feminitet og samtidig ivareta sin integritet, kan være å inngå i subtile forhandlingsmekanismer om seksuelt samtykke. Det kan bli vanskelig å identifisere frivillighet og overgangen fra press til tvang, og dermed om den seksuelle erfaringen kan forstås som voldtekt eller ikke.

Videre er det gjort en del forskning som peker på at vanskelighetene med å definere seksuelle overgrep som voldtekt, også kan handle om at den utsatte ikke ønsker å se seg selv som offer (Stefansen & Smette, 2006; Peterson & Muehlenhard, 2004). Offerbegrepet innebærer en rekke forventninger om følelser av hjelpeløshet og passivitet samt forventninger om å handle i etterkant av hendelsen (anmelde, avslutt forholdet e.l.) (Lamb, 1999; Stefansen & Smette, 2006). Motstanden mot offerrollen og

voldtektsbegrepet kan være en måte å beholde en subjektposisjon på, som er forenelig med hvordan kvinnene oppfatter seg selv (Stefansen & Smette, 2006:37-38, 48-49; Peterson & Muehlenhard, 2004:141). Videre kan offerbegrepet i forskningslitteraturen på kvinner og vold snevre inn fokuset, slik at man løper en risiko for å begrense kvinnene til deres lidelser. Man konstruerer utsatte kvinner som en stor homogen gruppe og redusere dem til sin offerrolle (Hydén, 2005:170). Et fokus på ambivalente erfaringer kan utvide forståelsen av utsatte kvinner som kun ofre, framstille kvinnene som aktører, og gi dem valg, slik at også voldtektsbetegnelsen blir knyttet til en pragmatisk språkhandling.

Analyser av defineringsprosesser er viktige fordi de bidrar til å forstå og problematisere voldtektsbegrepet slik det brukes i vår kultur. Stefansen & Smettes studie og lignende utenlandske studier, er kvantitative undersøkelser (Peterson & Muehlenhard, 2004; Kahn et al. 2003; Kahn, Mathie & Torgler, 1994; Koss, 1985). Dypere utforskende kunnskap om erfaringer som befinner seg i en kulturell gråsoner, er det mangel på.

Videre har forskningen på seksuelle krenkelsers forståelses- og begrepsfestelsesprosesser ofte bestått av informanter med erfaringer som omfattes av den juridiske definisjonen av voldtekt. De utsatte som da ikke begrepsfester erfaringen som voldtekt, omtales gjerne innen den engelskspråklige forskningslitteraturen som «unacknowledged rape-victims» (Peterson & Muehlenhard, 2004; Kahn, Mathie & Torgler, 1994; Koss, 1985 m.fl.). Forskningen har vært viktig blant annet for å påvise hvilken innflytelse voldtektsmyter har på defineringsprosesser.

Det er likevel problematisk at en del forskning impliserer at det den utsatte har vært utsatt for, *er* en voldtekt, og at hun *bør* «erkjenne erfaringen som en voldtekt». Ut fra et feministisk perspektiv har mange forskere sett det som et mål at flest mulig kvinner som utsettes for seksuelle overgrep, definerer dette som voldtekt i tråd med den juridiske definisjonen (Helseth 2006). Å definere «overgrep» ved «dets rette navn» har derfor vært sett på som frigjørende og som en forutsetning for både individuell og kollektiv handling (Kelly, 1988; Stefansen & Smette, 2006:37). Det problematiske ved dette er at perspektivet ikke tar hensyn til at «voldtekt» ikke er noe objektivt gitt, men en betydning som er forhandlingsbar, foranderlig og avhengig av relasjonelle og situasjonelle variabler. Det er ikke sikkert at det å oppleve erfaringen emosjonelt og kognitivt som voldtekt nødvendigvis er det beste for den utsatte selv. Forskning som

bygger på det objektiverte begrepet «voldtekt», lar også rettsapparatet beholde definisjonsmakta.

Forskningen på kvinners «uvilje» mot å kalle sine erfaringer for voldtekt, introduserte imidlertid et nytt syn på voldtekt og seksuelle krenkelser som dimensjonalt, snarere enn typologisk (Gavey, 2005:171-172). Voldtekt ble dermed sett på som plassert i et kontinuum av andre former for seksuell tvang og press. Dette førte til en forskyvning, der forståelsen av erfaringer som tidligere hadde blitt kategorisert som sex, nå ble forstått som seksuelle krenkelser, og det åpnet også for en kritisk undersøkelse av normativ heteroseksuell praksis.

«Gråsonene» rundt voldtekt, og erfaringer knyttet til voldtekt har vært et ideologisk betent tema, som ikke mange feminister har villet «ta i», av redsel for ambivalente erfaringer der kvinnen kanskje ikke framstår kun som offer. Det har vært en frykt for at slike ambivalente erfaringer kan undergrave den politiske agendaen, og skyldbelegge kvinnene. Å snakke om gråsonerfaringer er å trykke på ømme punkter både hva gjelder rettsdiskurser og feministiske diskurser.⁵ Studien til Stefansen og Smette gir derimot grunnlag for å problematisere både forståelsene av hva som er voldtekt, og teoriene som forutsetter at det å kalle et overgrep for voldtekt er avgjørende både politisk og for den utsatte selv, for å komme seg videre.

1.5 Teoretisk forståelsesramme

1.5.1 Erfaringsbegrepet og subjektposisjonering

Oppgaven kretser rundt erfaringen. En utgreiing av min forståelse av erfaring, og da særlig forholdet mellom språk, erfaring og mening, og videre hvordan jeg forstår subjektet i narrativet, synes derfor formålstjenlig.

På engelsk brukes begrepet *experience*, mens vi på norsk har begrepene *opplevelse* og *erfaring*. Jeg bruker begrepene om hverandre og gjør ingen distinktiv forskjell her. Jeg gjør imidlertid en forskjell mellom erfaringer som er sted- og tidsspesifikke, altså situasjonelle og umiddelbare, og erfaringer som en utvidet forståelse gjennom etterrefleksjon. Ettersom jeg gjør en analyse av den fortalte erfaringen, er det i all hovedsak

⁵ Dette har vært et aspekt ved den «motstand mot kunnskap» som Halldis Leira (2002) utforsket.

den reflekterte erfaringen jeg behandler. Informantene refererer også til den umiddelbare erfaringen og gjør tidvis forskjell mellom disse. Det vil derfor framkomme av teksten hvorvidt det er den umiddelbare erfaringen vedkommende referer til. Jeg velger ikke å gjøre et tydeligere språklig skille mellom den umiddelbare erfaringen og den reflekterte erfaringen, da dette kan føre til at den umiddelbare erfaringen framstår som noe før-diskursivt, mens den reflekterte erfaringen framstår som påvirket av diskursen. Som analysen også vil vise, er umiddelbare opplevelser både situert i kropp og ideologiske forestillinger, hvilket kan gi opphav til emosjoner og erfaringer som også er sosialt konstruerte. Samtidig er erfaringer sanselige, materielle og kroppslige, og kan også forbli uartikulerte.

Hvordan kjønn og seksualitet forstås i samtiden, påvirker hvordan vi forstår oss selv og de situasjonene vi befinner oss i. Våre intime erfaringer er påvirket av hvordan vi er situert i verden, og tilgjengelige diskurser regulerer meningen disse gis. Videre besørger diskursive praksiser tilgangen til subjektposisjoner (Flemmen, 1999:210). En subjektposisjon kan forstås som en strukturelt og diskursivt betinget identitet (Moore, 1994:48-50). Når vi skal skape mening i en hendelse eller erfaring, velger vi mellom ulike mulige versjoner, og da er noen konstruksjoner eller formuleringer mer tilgjengelige enn andre og lettere å bruke. Noen forståelser er kulturelt dominante og marginaliserer andre mulige forståelser. Subjektposisjoner er imidlertid aldri fullstendig determinerte, da diskursen kan være internt selvmotsigende, eller ulike diskurser kan stå i et motsetningsforhold til hverandre (ibid). Dermed finnes det også alltid potensial for motstand og mulighet for at diskursene kan utfordres (ibid:211). Det er også viktig å poengtere at et individ kan innta flere og ulike subjektposisjoner under en samtale eller et intervju.

Erfaringer er alltid gjenstand for fortolkning og dermed kontekstuelle og historiske (Bondevik & Rustad 2006b:59). Erfaring, eller den subjektive forståelse av egen erfaring, er dermed også åsted for reproduksjon av kjønnede ideologier (Alcoff, 2000:43). Dette betyr ikke at erfaring kun er et epifenomen - en effekt av diskurser og ideologier. Så hva er forholdet mellom diskursene rundt seksuell vold og erfaringen av seksuell vold? Vi kan med største sannsynlighet anta at seksuell vold også forekom i nære relasjoner, som innenfor ekteskap, også før dette ble forstått som voldtekt (Alcoff, 2000:46). Altså har fenomenet som handling og erfaring eksistert uavhengig av at den diskursive forståelsen av voldtekt har endret seg. På den andre siden er det klart at

diskursive endringer (som at det som før ble forstått som ekteskapeleg plikt, nå kan forstås som voldtekt), har hatt effekter på hvordan slike hendelser kan erfares (ibid). Endringer i diskurser rundt voldtekt har helt klart skapt endringer i hvordan noe erfares. Samtidig er en posisjon som knytter diskurs og erfaring for tett, problematisk da den hevder at forut for diskursen om voldtekt i ekteskapet, kunne ikke erfaringen oppstå, i hvert fall ikke på samme måte (ibid). Selv om det alltid vil være en diskursiv side ved erfaringen, kan ikke erfaringen utelukkende være diskursiv.

Erfaringer med uønsket og påtvunget seksuell omgang har også noe ved seg som ikke kun kan reduseres til diskurs, gjennom sin sanselighet og materialitet. Disse erfaringene kan forstås som ikke utelukkende avhengige av det språklige. Det kan også tenkes at noen erfaringer kan overskride språket, gjennom å være uartikulerbare. Diskursen gjennomtrenger og påvirker erfaringen, men erfaringen kan ikke reduseres til språk og en kan heller ikke se diskurs som eneste vilkår for erfaringens forståelse (Alcoff, 2000:46). Vi bør derimot forstå erfaring og diskurs som relatert til hverandre, men på en ikke-identisk måte. Det er en *feedback loop* mellom erfaring og diskurs. Begge deler gir feedback, men hva som skaper hva, er kanskje ikke mulig å skille fra hverandre.

Jeg forstår dermed kroppen og språket, det materielle og det diskursive, som sammenvevd på en slik måte at erfaringer av seksuell vold alltid vil være påvirket av diskursen, men at de likevel ikke kan reduseres til kun det diskursive. Poststrukturalismen og diskursbegrepet kan være nyttige for å se hvordan språk, sanselig materialitet, erfaring og mening henger sammen. Det fenomenologiske og erfaringsnære perspektivet er viktig for å ta erfaringen på alvor og erkjenne den som virkelighet selv om den er diskursivt konstituert. Jeg anlegger dermed en fenomenologisk forståelse av erfaring som belyser hvordan diskurser og ideologier henger sammen med erfaring, og som følge av dette også muliggjør subjektforståelse. Med vekt på betydningsdannelse og hvordan de strukturelle og kulturelle kontekstene også gir rom for «det grå» og for motstand mot fenomener, anlegger jeg et konstitutivt perspektiv på fenomener generelt, og seksuell vold spesielt. Dette innebærer ikke at seksuell vold ikke eksisterer, men at volden skapes og gjenskapes på bakgrunn av ideologi og diskursive praksiser.

1.5.2 Konstitutiv teori

Konstitutiv teori som vitenskapsteoretisk ståsted utgjør rammen rundt oppgavens problemstilling, forskningsstrategi og drøfting av funn. Konstitutiv teori argumenterer for at fenomener ikke kan skilles fra totaliteten av de strukturelle og kulturelle kontekstene som fenomenene blir til i (Henry & Milovanovic, 1999:7). Teorien anerkjenner postmoderne forståelsene av kunnskap og kunnskapsproduksjon, der kunnskap forstås som situert, produsert i en språklig, kulturell og historisk kontekst (Bondevik & Rustad, 2006a; Henry & Milovanovic, 1999:5). Kunnskap forstås ikke her lenger som «store fortellinger» med et sammenhengende og universelt blikk på virkeligheten der mening har sammenheng utelukkende med objektet eller hendelsen (Bondevik & Rustad, 2006a). Det som gjerne kalles den språklige og narrative vendingen, som oppgaven kan plasseres innenfor, er forbundet med det kulturelle skiftet fra modernisme til postmodernisme og et paradigmeskiftet fra realisme til konstruktivisme (Heikkinen, 2002). Det objektivistiske synet på virkelighet, som innebærer at man kan si om noe er sant eller falskt, problematiseres. Virkeligheten, slik vi kan observere den, oppstår innenfor sosiale sammenhenger, og slik er vi medskapere av det vi kaller virkelighet (Bondevik & Rustad, 2006a:90). Dermed forstås kunnskap som konstruert og sosialt forankret.

Videre erkjennes også relasjonen mellom forsker og forskningssubjektet som betydningsfull for kunnskapsproduksjonen (Pinnegar & Daynes, 2007). Kunnskap genereres i en vekselvirkning mellom fortelleren og hennes publikum innenfor en spesifikk sosial og kulturell kontekst. Å gjøre bruk av språklige og narrative metodologier innebærer, slik jeg forstår det, at en forstår mening som noe som skapes intersubjektivt, og ser kunnskap som noe som er konstruert og ikke som noe som allerede er der.

Postmodernismen knyttes gjerne til dekonstruksjon som metode for å synliggjøre det sosialt konstruerte i påstander om sannheter og «tatt for gitt-heter» (Henry & Milovanovic, 1999:5). Dette innebærer også ofte å rette blikket mot kunnskap som er ekskludert og marginalisert (ibid:6). Den konstitutive teorien går imidlertid et skritt videre til et post-postmodernistisk perspektiv, som ikke stopper ved en undergraving av alle sannhetspåstander, slik skeptisk postmodernisme gjør. Med den konstitutive teoriens *bekreftende postmodernisme*, er jeg, i tillegg til å synliggjøre det konstruerte,

opptatt av å gjenoppbygge og legge til rette for hvordan vi kan bygge nye sosiale verdener gjennom *rekonstruksjon* (ibid:6-7). Dette oppnås gjennom *erstattende diskurser* (ibid:9). Dermed er konstitutiv teori opptatt av *både* å dekonstruere rådende meningsstrukturer, og å forskyve eller erstatte disse med nye konsepter, ord eller formuleringer, som formidler alternative betydninger (ibid). Jeg kommer tilbake til dette i oppgavens avsluttende kapittel.

Konstitutiv teori trekker veksler på fenomenologi og etnometodologi, sosialkonstruktivisme, symbolsk interaksjonisme og struktureringsteori, og videre på poststrukturalistisk teori og diskursanalyse samt marxistisk teori (Henry & Milovanovic, 1999). Jeg vil kort utdype de metodologiske og teoretiske retninger som synes mest sentrale for denne oppgaven.

1.5.3 Fenomenologi

I fenomenologien er man opptatt av levd erfaring, å forstå hvordan verden erfares av subjektet (Brinkmann, 2013; Sampson, 2008). Det er også informantenes egne beskrivelser av sine erfaringer med seksuelle krenkelser, hva disse erfaringene består i, og hvordan de gis mening, som danner grunnlag for oppgaven. Merleau-Pontys kroppsfenomenologi legger vekt på hvordan vi har tilgang til verden gjennom kroppen, men også hvordan kroppen er en del av denne verdenen (Moi, 1998:102). Sanseropplevelser, slik de oppfattes av mennesket gjennom kroppen, er alltid i vekselvirkning med den ytre verden (Henry & Milovanovic, 1999:18). Oppfatningene står i forbindelse med både den materielle verden som skaper mulighetene, og med subjektet som skaper mening. Den kroppslige erfaringen har dermed en meningsdimensjon som er preget av den historiske situasjonen kroppen er nedfelt i, personens livshistorie, tidligere minner og lignende opplevelser (Nortvedt:2008:54). Fenomenenes og selvets essens forstås videre kun som eksisterende innenfor og gjennom de sosiale strukturene som de er definert av (Henry & Milovanovic, 1999:18).

Hvordan erfaringer om seksualitet og attraksjon forhandles om for å gjøres meningsfulle, peker på noen sosiale normer, ideologier og diskurser om kjønn og seksuell interaksjon. Italesettingen av erfaringene kan sies å reproducere noen sosiale normer og ideologier, slik at de tas for gitt. Samtidig kan den utfordre disse, synliggjøre deres sosiale dimensjon, og skape motstand.

1.5.4 Sosialkonstruktivisme og struktureringsteori

Et konstruktivistisk perspektiv innebærer at det ikke finnes noen underliggende objektiv mening av sosial realitet, men at denne er sosialt konstruert (Henry & Milovanovic, 1999:19). Konstitutiv teori er nært knyttet til Berger og Luckmanns sosialkonstruktivistiske teori om det sosiale liv, og forholdet mellom aktører og strukturene de skaper og opprettholder gjennom sosial praksis (Henry & Milovanovic, 1999:19). Dette innebærer at aktørene internaliserer samfunnets strukturer, (gjen)skaper ny virkelighet (eksternalisering), som transformerer de sosialt skapte strukturene til størrelser som tas for gitt, og anses som objektive (objektivering) (Rye, 2013:175).

Den sosiale konstruksjonen av virkeligheten anses som en dialektisk prosess, der mennesket både er medskaper og produkt av sin sosiale virkelighet. Giddens struktureringsteori og dualitetsforståelse mellom aktør og struktur er sentral for det konstitutive perspektivet (Henry & Milovanovic, 1999:19). Mennesker anses som underlagt strukturene, men kan også bidra til å endre dem gjennom å handle eller snakke/skrive på nye måter. Dualitetsperspektivet integrerer mikro- og makronivåer, og voluntaristiske og deterministiske perspektiv.

Et konstruktivistisk perspektiv innebærer at hva som forstås som «voldtekt», vil variere historisk, geografisk, kulturelt og sosialt. Videre at det er sosialt skapte strukturer som ligger til grunn for både fenomenet og forståelsene av det. Dette gir grunnlag for at selve kategorien voldtekt bør problematiseres og analyseres. I den foreliggende studien er jeg spesielt interessert i å se på vagt definerte erfaringer som oppleves som at de befinner seg i en gråsoner. Disse erfaringene kan belyse seksualitetens og krenkelsesfenomenets sosiale dimensjon, de strukturer, normer og diskurser som omgir fenomenet, og videre synliggjøre hvordan aktører skaper og skapes av strukturer.

Et konstruktivistisk perspektiv innebærer imidlertid ikke at jeg underkjenner at fenomener av denne typen kan være skadelige, men at hvordan de forstås og erfares er kontekstuellet betinget. Selv om vi kan forstå et fenomen som sosialt konstruert, betyr det ikke at det ikke har reelle effekter, men at konstruksjonene som leder til de skadende effektene, er utfallet av diskursive praksiser (Henry & Milovanovic, 1999:298-299). Det konstruktivistiske perspektivet innebærer videre ikke en avvisning av den materielle verden. Jeg anser at det eksisterer en virkelig verden som kan studeres, at strukturer og mekanismer er reelle, og ikke kun kan forstås som abstraksjoner (Sæther, 2002:9). Den

materielle verden eksisterer uavhengig av vår kunnskap om den, men kan bare gis mening, eller gjøres forståelig, gjennom språket (ibid:11). Her kan det konstruktivistiske perspektivet ses i sammenheng med kritisk realisme (ibid). Det konstitutive og konstruktivistiske perspektivet anlegges imidlertid fordi oppgavens problemstilling dreier seg om erfaring og mening snarere enn hendelsenes materialitet, og biologiske og fysiologiske dimensjoner.

1.5.5 Foucault, poststrukturalistisk teori og diskursanalyse

Foucaults forståelse av forholdet mellom makt og kunnskap, Derridas forståelse av språkets strukturerende effekt og Lacans psykoanalytiske semiotikk har vært viktige for konstitutiv teori (Henry & Milovanovic, 1999:19). Foucaults forståelse av forholdet mellom makt og kunnskap går i korte trekk ut på at makt og kunnskap forutsetter hverandre (Foucault, 1999a; 1999b). Makt er konstituert gjennom aksepterte former for kunnskap. Makten er slik intensjonal og utøves gjennom diskursene, integrert i institusjoner og tankemåter. Makt virker dermed gjennom samfunnets strukturer, og kroppsliggjøres⁶ slik at de styrer subjektets tanker, følelser og handlinger, og oppleves som virkelige og naturlige. Derridas kritikk av fenomenologien går ut på at den tar erfaringen som kilde til sannhet, og ikke tar høyde for erfaringens språklige dimensjon (Derrida 1978;1973). Persepsjonen er gjennomtrengt av språk, og vi ser og oppfatter derfor *med* språket. Lacan hevdet at subjektet er iboende og forbundet med diskursen subjektet gjør bruk av (Milovanovic, 1994:67). Språket ses derfor som konstituerende for subjektet og kroppsopplevelsen. Disse perspektivene gir en forståelse av hvordan makt og mening er forbundet, og videre hvordan vi kan forstå subjektivitet og erfaring.

Foucaults diskursforståelse danner et viktig grunnlag for konstitutiv teori (Henry & Milovanovic, 1999:19). Diskurs kan altså forstås som « (...) en bestemt måte at tale om og forstå verden (eller udsnit af verden) på» (Jørgensen & Phillips, 1999:9). Sagt på en annen måte er diskurser «historisk-spesifikke strukturer i form av forestillinger, vitenstradisjoner, rasjonaliteter og lignende som folk flest i et samfunn legger til grunn for meningsdannelse» (Aasebø, 2002:163). Diskurser kan forstås som både språk og sosial praksis. Diskurs er dermed et system av representasjoner som regulerer mening og praksis. Mening ligger ikke i selve fenomenet, hendelsen, erfaringen eller begrepet,

⁶ Her trekker jeg Foucault nærmere Bourdieus habitusbegrep for å tydeliggjøre hvordan diskursene også påvirker den erfarende kroppen, og ikke bare konstituerer subjektet.

men skapes gjennom språket, gjennom et system av representasjon (Hall, 1997:21-26). Fokuset på språk i diskursanalyse kan videre knyttes til konstitutiv teori da den indikerer hvordan dominante relasjoner legitimeres og reproduseres gjennom italesetting (Henry & Milovanovic, 1999:20). Videre åpner det også for muligheten til å identifisere motstand, alternativer og etablere erstattende diskurser. Dermed peker diskursbegrepet i konstitutiv sammenheng både på strukturer og begrensninger og samtidig på muligheter for endring.

Jeg har, i tillegg til den fenomenologiske dimensjonen ved oppgaven, hatt fokus på hvordan erfaringen italesettes, og hvordan diskurser og ideologier muliggjør forståelser og subjektposisjoner. Denne innfallsvinkelen dreier seg om hvordan erfaringer av kjønn, seksualitet og subjektivitet også produseres i tett forbindelse med diskurser. Den diskursive tilnærmingen og forståelsen av hvordan erfaringer er forbundet med diskurser, kan synes som en motsetning til den fenomenologiske forståelsen av erfaring. Det er den nødvendigvis ikke. Fordi fortellingen er et naturlig uttrykk for et menneskes livsverden i et fenomenologisk perspektiv, har jeg valgt en narrativ tilnærming til analysen, og denne tilnærmingen tar høyde for både det fenomenologiske (hva erfaringen består i) og det diskursive (hvordan den italesettes og forholdet mellom erfaring og diskurser). Som nevnt tar fenomenologien også høyde for at erfaringen oppleves og italesettes innenfor en sosial virkelighet. Jeg gjør rede for den narrative tilnærmingen i kapittel 2, «Analyseramme og metodevalg».

1.5.6 Aktør-struktur forståelse

Konstitutiv teori åpner for en type marxistisk aktør-struktur forståelse der mennesket forstås som aktivt skapende sitt sosiale miljø (Henry & Milovanovic, 1999:21).⁷ Samtidig blir dette sosiale miljøet skapt og skapes kontinuerlig av alle sosiale aktører gjennom diskurser, som igjen produserer dem som skaper det (ibid). Dermed framstår både aktører og strukturer som gjensidig konstituerende. Diskursive praksiser som etablerer og reetablerer vår sosiale verden, er dermed også viktige verktøy for endring (ibid). En endring i den sosiale verden er mulig gjennom nye diskurser. Det blir dermed viktig også å analysere hvordan virkelighetskonstruksjoner kan volde skade, og hvordan man kan forstyrre denne prosessen og diskursivt skape mindre skadelige konstruksjoner

⁷ Det er særlig Marx bruk av Hegels dialektikkbegrep som er sentralt for konstitutiv teori (Henry & Milovanovic, 1999)

(ibid:24). Den konstitutive teorien kan synes noe optimistisk, med for lite vekt på hvordan sosiale strukturer er kroppsliggjort, nedfelt i materielle forhold, og dermed treg materie å endre. Jeg vil diskutere dette i oppgavens avsluttende kapittel.

2. Analyseramme og metodevalg

Min forståelse av det jeg skal undersøke, utgjør et utgangspunkt for valg av metode og hvordan jeg velger å samle inn datamateriale. Det er dermed ikke et tilfeldig forhold mellom forskningsspørsmål, metoder og begreper (Mossige, 1998:68). I dette kapittelet vil jeg gjøre rede for de metodiske valgene jeg har tatt. Jeg vil videre forsøke å redegjøre for hvordan valg av analyseramme henger sammen med forskningsspørsmål, metode for innhenting av data, teori og empiri.

2.1 Narrativ tilnærming

Fokuset i denne oppgaven er på sosiale erfaringer. For å gjøre egne erfaringer begripelige setter man dem gjerne i en narrativ form (Riessman, 1993:4) Som Svein Mossige skriver, organiserer mennesker «hendelser og opplevelser i en narrativ form som forsøk på å forstå de hendelser de stilles overfor» (Mossige, 1998:17). Vi konstruerer fortellinger som en måte å reflektere over erfaringer og erkjenne virkeligheten.

Fortellingene i mitt materiale baserer seg på minner. Det er altså ikke selve hendelsen, men minnene om den, som utgjør bakgrunnen for datamaterialet. Minnene er kommunisert verbalt, og konstruert i en kontekst, innen de tilgjengelige diskurser. Redegjørelsene eller fortellingene er derfor noen av mange mulige. Hvor du er når du minnes, er av betydning for hvilke fortellinger du forteller. Slik påvirker nåtiden hvordan vi forstår og forteller om fortiden. Vår oppfatning og representasjon av erfaringene endres kontinuerlig for å passe inn i vår forståelse av den sosiale verden og oss selv. Dermed vil det altså alltid foreligge flere mulige fortellinger og flere mulige selvforståelser.

Jeg har undersøkt erfaringer med seksuelle krenkelsers og sett på hvordan disse oppleves, tolkes og italesettes. Med en narrativ tilnærming ønsket jeg å få tak i innholdet i erfaringene, men også de sosiale, kulturelle og språklige rammene som muliggjør erfaringens sosiale karakter som «grå», eller i grenselandet til voldtekt.

Fortellinger kan være en døråpner til to områder (Bamberg, 2012a:77).⁸ På den ene siden kan de være en inngang til erfaringer, ved at fortelleren legger fram hvordan hun erfarer visse hendelser og hvilke betydninger hun gir disse erfaringene. På den andre siden kan fortellinger også være en inngang til de narrative middel eller verktøy som brukes for å skape mening. En narrativ analyse kan dermed behandle både et *hva* - det innholdsmessige i fortellingen - og et *hvordan* - hvordan historien fortelles (Gubrium & Holstein, 1998: 164-165). Gubrium og Holstein drar ikke et skarpt skille mellom fortellingen og den prosessen der fortellinger blir til. De ser snarere distinksjonen som en dialog heller enn en kategorisk forskjell (Gubrium & Holstein, 2008:241). Fortellinger varierer i format, og formatet relaterer til både hva som sies, hvordan og hvor de fortelles, og hvordan de forstås (Gubrium & Holstein, 2008:241). Fortellinger er alltid nedfelt i en kontekst og er derfor del av en større sammenheng, der de får betydning (Bamberg, 2012b:101).

Narrative analyser er et interdisiplinært felt med mange mulige tilnærminger og det eksisterer dermed ikke én spesiell analysemetode (Robertson, 2012:229). Narrative studier kan sies å ha beveget seg i to ulike retninger (Gubrium & Holstein, 2008:242-249). På den ene siden har det vært et fokus på den interne organiseringen av narrativer - hvordan innhold og form forteller noe om sosialt liv. Også måten å fortelle på - de generelle trekkene ved fortellingen - er med på å forme hvordan vi forstår en hendelse. På den andre siden har man i tillegg til fortellingens innhold og interne organisering, gått utenfor selve fortellingen og sett på den narrative praksisen, altså de kommunikative omstendighetene og ressursene som muliggjør hvordan fortellingen skapes, leveres og mottas. Denne konteksten utgjør den narrative rammen.

Jeg forstår narrativer som konstitutiv for erfaring, på samme tid som erfaring produserer narrativer. Narrativer forstås dermed ikke som objektiv representasjon eller kun subjektiv tolkning. Dette konstitutive perspektivet på narrativet innebærer at det er den fortalte erfaringen som står i fokus, snarere enn erfaringen i seg selv. Den fortalte erfaringen innebærer videre en forming av identitet. Identitet eller oppfatning av selvet er altså noe som produseres gjennom fortellinger. Mitt fokus i denne oppgaven vil ligge både på fortellingens innhold og på fortellingens funksjon, som sted for

⁸ Jeg kommer til å bruke begrepene *narrativer* og *fortellinger* om hverandre.

identitetsproduksjon, altså hvilke ressurser som muliggjør de ulike subjektposisjonene. Ulike tilgjengelige narrativer og diskurser kan forstås som slike ressurser. En narrativ analytisk tilnærming ligner diskursanalyse ved at det fokuseres på forholdet mellom ideer og idealer i den sosiale verden og hvordan disse representeres og manifesteres. Narrative analyser fokuserer på sin side mer på hvordan selvet fortelles fram (Skjelsbæk, 2006:326).

2.1.1 Komparativt studie av fortellinger

«I would like to catch up with the concession that speakers constantly invoke master narratives (...) Master narratives structure how the world is intelligible, and therefore permeate the petit narratives of our everyday talk. » (Bamberg, 2004:361).

Informantene gjør bruk av dominante kulturelle forestillinger om voldtekt som referansepunkt når de skal forstå og snakke om sine egne erfaringer med seksuelle krenkelses. Fordi informantene aktivt refererer til disse, framsto også det stereotype voldtektscriptet⁹ og forestillingen om en «ekte voldtekt» som egnet komparativt element for analysen. Gjennom å se på hvordan fortellingene i mitt materiale gjør bruk av, støtter seg til og skiller seg fra en idealfortelling, et *masternarrativ* om voldtekt, ønsker jeg å synliggjøre gråtonene i informantenes opplevelser.

Jeg har valgt en tilnærming der jeg både ser på tematikk og narrative elementer som begrepsvalg, metaforer, karakterer og symbolske grensedragninger. Jeg har en holistisk tilnærming til narrativet og ser derfor de samlede fortellingene som finnes i intervjuet som informantens overgripende narrativ. Jeg leser dette narrativet opp mot masternarrativet og gjør bruk av *plotline* som analytisk verktøy. Plotline og masternarrativ er brukt for å få fram de narrative elementene og de tematiske spenningsfeltene i fortellingene.

Erfaringer eller hendelser er orientert i tid og rom, fortalt til et publikum med en intensjon om å gi hendelsen eller erfaringen mening, gjøre den forståelig. Fortellingen har dermed en *kronologi*, en *sosial* dimensjon, og er *meningsfull* (Elliot, 2005:4) Et plotline, eller en narrativ konfigurasjon, er en strukturering av hendelser som skaper en oppfatning av tidsrekkefølgen som de aktuelle hendelsene ordnes etter (Mossige,

⁹ Scriptbegrepet viser til kulturelle ideer og forståelser som beskriver hva som er normal adferd og forventet handlingsforløp ved spesielle hendelser eller praktiser (Kahn, Mathie & Torgler, 1994).

1998:80-81). Dermed gis også fortellingen sammenheng, helhet og mening (Polkinghorne, 1995, Riessman, 1993:18).

Med utgangspunkt i plotline og forestillingene om voldtekt foretar jeg en komparativ studie. Her ser jeg den kulturelt dominerende forestillingen om voldtekt som en idealfortelling, som fortellingene i mitt materiale leses opp mot. Jeg utforsker hvordan informantene, gjennom fortellingene, posisjonerer seg i relasjon til idealfortellingen, og slik ønsker jeg å få fram de innholdsmessige spenningsfeltene i fortellingene. Hvordan snakker de om og forstår seg selv og innholdet i det som oppleves som gråsoner?

Et innblikk i fortellingens temaer og plotline gir innsikt, ikke bare i den enkeltes liv, men også i en sosial og kulturell virkelighet (Gubrium & Holstein, 2008:244-247). Den kulturelt dominerende forestillingen om voldtekt er særlig preget av en juridisk forståelse og tilhørende språk (Alcoff i Førde, 2011) Den juridiske forestillingen utgjør et grunnlag og en refleksjonsbakgrunn for fortellinger om seksuell vold, og kan slik forstås som en del av den narrative rammen for fortellingene (Andersson, 2004). Dette gjelder også for mine informanter, hvis fortellinger er preget av en juridisk logikk. En juridisk fortelling har et eget språk og egne subjektidentiteter, og den juridiske fortellingen tegner sterke motsetninger med hensyn til spørsmål om skyld/uskyld og overgriper/offer.

Det komparative grepet i analysen og bruken av plotline, åpner for at de ulike fortellingene om seksuelle krenkelser kan sammenlignes ut fra dimensjoner som *innledende referanse* til historien, som omhandler fortellerstrategier, *orienterende informasjon*, som ser på det relasjonelle og situasjonelles betydning for erfaringen, *kompliserende hendelse*, som utdyper de elementene som gjør fortellingens hendelse problematisk, *evaluering*, som omhandler forståelse og begrepsfesting, og til slutt *utfall*, som dreier seg om hva fortellingens hendelse har gjort med personen, hvordan hendelsen har påvirket henne (Gubrium & Holstein, 2008:246-247, Riessman, 1993:18-19).

En av utfordringene med narrativ metodologi kan være å sammenligne mange ulike og unike fortellinger. Hvordan skal man unngå å presse fortellingene til å passe inn i en type fortellinger og slik homogenisere dem? Gjennom å se på hver av fortellingene som unike, og se hvordan disse er lojale eller illojale i forhold til et masternarrativ, er jeg

ikke avhengig av å homogenisere fortellingene. Den narrative metodologien gjør det mulig like mye å se på det som skiller fortellingene fra hverandre, som å se på eventuelle fellestrekk.

En narrativ tilnærming innebærer at intervjupersonene forstås som at de aktivt skaper fortellinger, der de også konstruerer identiteter til seg selv og fortellingens persongalleri langs et plotline (Gubrium & Holstein, 2008). Mitt fokus framhever hvilke nyanser av grått som kommer fram i fortellingene, samt hvor og hvordan disse nyansene opptrer i relasjon til idealfortellingen. Videre vil analysens hovedanliggende være å belyse hvilke identitetskonstruksjoner som gjør seg gjeldene i materialet, og hvilke diskurser som gjøres bruk av i denne sammenheng. Slik vil jeg også se fortellingene som arenaer for identitetsproduksjon.

2.1.2 Idealfortellingen om voldtekt

Forestillingene om hva voldtekt er, kan sies å tilhøre et masternarrativ om voldtekt. Et masternarrativ kan dermed forstås som kulturelt tilgjengelige og dominante diskurser som rammer inn og gjennomsyrrer den personlige erfaringen (Murph, 2008:47-48, Bamberg, 2004:361). Masternarrativet, eller sågar den dominerende forestillingen om voldtekt, inneholder dermed selektive representasjoner som ekskluderer visse erfaringer og perspektiver og inkluderer og privilegerer andre (Murph, 2008:114).

I de postindustrielle likestillingskulturene har den dominerende forestillingen om voldtekt vært preget av en binær motsetning mellom de involverte aktørene som kjønn, der den ene framstår som aktiv overgriper og den andre som passivt offer for den andres seksuelle lyster og vilje. Dette gir rom for et språk og begreper som åpner for bestemte følelser. Andre begreper og følelser fortrenkes og fornektet. Stereotype voldtektsfortellinger har en smal definisjon av voldtekt, og bærer i seg binære og dikotome forestillinger om mannlighet og kvinnelighet, lyst og ulyst, skyld og uskyld, godt og ondt, svart og hvit, vestlig og ikke-vestlig. Idealfortellingen om voldtekt blir dermed lett klisjefyllt (Sætre, 2014: 359).

Til grunn ligger også en dikotomisk tenkning om voldtekt som det motsatte av sex, da dagens vestlige voldtektbegrep knytter an til et narrativ om menns makt over kvinner (Sætre, 2014:359). Sex, på den andre siden, forstås som fritt for makt. I denne dikotomiske tenkningen om voldtekt blir det som ikke er sex, voldtekt. Det som er noe

annet enn voldtekt, blir sex. Masternarrativet om voldtekt er samtidig uløselig knyttet til andre masternarrativer om sex (heteronormative narrativer) og kjønn (patriarkalske narrativer). Forestillingene om hva voldtekt er, som finnes i masternarrativet, kan dermed sies å reprodusere og konservere kulturelt dominante, stereotype forståelser av både konfliktfylte kjønnede relasjoner og romantisert heteronormalitet.

Videre begrepsfestes ofte kroppslig omgang som voldtekt, som om dette var en universell og ahistorisk kategori (Sætre, 2014:367). Dermed framstår voldtekt som noe fastlagt, en essensiell størrelse som eksisterer uavhengig av fortolkning.

Idealfortellingen om voldtekt er særlig preget av den juridiske definisjonen og det rettslige språket (Alcoff i Førde, 2011). Denne legger vekt på tvangsaspektet og spørsmålet om skyld. Etymologisk peker også begrepet voldtekt mot bruk av fysisk makt (Dahl, 1994:199). Videre preger det rettslig språk begrepene i forestillingen om voldtekt, som «gjerningsmann», «offer» eller «fornærmet». Den rettslige interesse for å fordele skyld er allerede nedfelt i begrepene.

Den norske forestillingen om «ekte voldtekt» ligner til forveksling overfallsvoldtekter, der en fremmed mann, uten forvarsel, forgriper seg på kvinne på et folketomt sted (Stefansen & Smette, 2006:35). Mannen er brutal og aggressiv, og kvinnen gjør motstand og blir skadet. Videre har hun ikke gjort noe som kan ha fått ham til å tro at hun har vært interessert i ham, hun har kjempet i hendelsesøyeblikket, men til ingen nytte (Peterson & Muehlenhard, 2011).¹⁰ De *deltagende karakterene* i idealfortellingen er dermed en mann og en kvinne som har lite eller ingen bekjentskap til hverandre fra før, og forstås som henholdsvis gjerningsmann og offer. *Steds- og tidplasseringen* er gjerne i offentlig sfære, sen kveld eller natt (Peterson & Muehlenhard, 2004:131; Kelly, 2002:137), og *settingen* er på ingen måte seksuell (Jeffner, 1997; Peterson & Muehlenhard, 2004:131; Murph 2008:72-73). Den *kompliserende hendelsen* er en seksuell handling utført av gjerningsmannen gjennom fysisk vold, der offeret yter sterk fysisk og verbal motstand til ingen nytte (Murph, 2008:65-68, 72-73). *Utfallet* er at offeret har blitt både fysisk, psykisk og emosjonelt skadet (Peterson & Muehlenhard, 2004:141), og er derfor i svært dårlig forfatning (Jeffner, 1997:267).

¹⁰ Denne referansen er nordamerikansk, men det er rimelig å tro at de samme forestillingene gjelder i Norge. Det samme gjelder avsnittets resterende svenske og nordamerikanske referanser.

Idealfortellingen om voldtekt er fokusert på selve handlingen: hva han gjorde (volden og tvangen), og hva hun gjorde/ikke gjorde (utøvelse av motstand samt oppførsel i forkant, under og etter overgrepet). Handlingsfokuset kan tenkes å ha sammenheng med at idealfortellingen er tufta på juridiske forståelser av voldtekt, der handlingsaspektet synes avgjørende for utmåling av skyld.

2.2 Intervjuet som metode

2.2.1 Valg av metode og metodologisk kontekst

Flere etterlyser studier som gjør bruk av kvalitativ metode for å øke forståelsen av seksuell vold (NKVTS, 2013; Campbell & Wasco, 2005:129-130). Min interesse ligger i å utforske hvordan kvinnene forstår og snakker om sine erfaringer med seksuelle krenkelser som vanskelig lar seg begrepsfeste. Studien er eksplorerende ved at jeg ønsker å få ny kunnskap på et område der det finnes lite forhåndskunnskap. Undersøkelsen er et forsøk på å forstå gråsonerfaringer gjennom innholdet og formen på fortellingene om disse erfaringene.

Det synes hensiktsmessig å bruke intervju som metode for å få tak i fortellingene som er forskningsmaterialet. Det kvalitative intervjuet er et verktøy for å få tak i fyldig og omfattende informasjon om erfaringer, tanker og følelser og samtidig hvordan disse italesettes. I forskningsintervjuet fokuseres det på intervjupersonens egen forståelsesmåte, og målet er å få tak i kunnskapen til personer som har en spesifikk erfaring. Gjennomføringen av intervjuene pågikk parallelt med at jeg leste teori og tidligere forskning på emnet. Dermed var det ikke et mål å teste hypoteser eller teoretiske perspektiver. Jeg ville snarere at informantenes fortellinger skulle være utgangspunktet for analysen av hvordan negative seksuelle erfaringer kategoriseres og gis betydning. Det skal samtidig nevnes at min førforståelse har lagt føringer på utviklingen av problemstilling og intervjuguiden og dermed også for hvilket datamateriale jeg har fått.

2.2.2 Det fortellerfokuserede intervjuet

Da temaet for intervjuene er sensitivt og informantene kan være i en sårbar situasjon når de forteller om sine opplevelser, ønsket jeg å finne en intervjuform som tok hensyn til dette. Samtidig ønsket jeg en intervjuform som kunne åpne for informantenes egne frie

fortelling. Da fokuset i oppgaven er rettet inn på hvordan kvinnene italesetter sine erfaringer, var det viktig å finne en måte å intervju dem på som hindret at mine ord og perspektiver la for sterke føringer for hva som ble sagt i intervjuet. Med dette, og med det narrative som analytisk perspektivet i tankene, har jeg latt meg inspirere av Margareta Hydéns fortellerfokuserte intervjuer (Hydén, 2000; Hyden, 2014). Her bygges ikke intervjuet på spørsmål og svar som grunnleggende element.

Det fortellerfokuserte intervjuets er oppbygd for å muliggjøre og støtte informantene til selv å formulere seg på en så fullstendig og mangefasettert måte som mulig (Hydén, 2014:2). Intervjuformen minner om det ustrukturerte intervjuet på den måten at det åpner med et åpent spørsmål som «*Kan du fortelle meg hva som har skjedd?*» Slik kan det være mulig å få tak på informantens egne ord, assosiasjoner og indre logikk om hva som har skjedd. Det fortellerfokuserte intervjuet er dermed orientert mot fortellingen og det narrative, og viderefører narrativ teori og metodologi (Hydén, 2014:3). En narrativ tilnærming innebærer altså at intervjupersonene aktivt skaper fortellinger der de også konstruerer identiteter til seg selv og fortellingens persongalleri langs hele fortellingens «plotline» (Gubrium & Holstein, 2008). Intervjumetoden er særlig utformet med tanke på følsomme temaer, da den åpne formen også er et middel for å bygge opp en relasjon som gir komfortable rammer for å uttrykke seg om sårbare emner (Hydén, 2000:132).

Intervjuteknikken er videre inspirert av BNIM (Biographical Narrative Interpretativ Method). I BNIM deles intervjuet i to deler der første del består av ett bredt spørsmål (SQIN – single question aimed at introducing a narrative) der informanten får fortelle sin historie uavbrutt (Wengraf, 2008). Del to forløper mer som en samtale, der temaer som kommer fram under i intervjuets første del utdypes.

2.2.3 Intervjuguiden

Et åpent intervju, kombinert med et sårbart tema, kan gjøre det vanskelig for informanten å uttrykke seg. En kan også risikere at informanten kan komme til å styre for mye av samtalen og legge premissene for den, slik at analytikerens kritiske posisjon svekkes og jeg ender opp med å bli et talerør. Jeg ønsket derfor å sette opp noen temaer som kunne støtte samtalen dersom den gikk i stå, og som også skulle sikre at jeg fikk tak i og utdypet noen antatte spenningsfelt i fortellingene. Temaene jeg ønsket å snakke om, var: opplevelse av makt og avmakt, hvordan tidligere erfaringer har påvirket opplevelsen, hvordan andres reaksjoner har påvirket egen forståelse samt opplevelse av

eventuell lyst, skam og skyld. For å sikre at disse kom fram i intervjuet satt jeg derfor opp temaene i en intervjuguide.¹¹ Temaene/spørsmålene fra intervjuguiden ble bare brukt dersom de ikke ble dekket eller tilstrekkelig dekket i fortellingen. De var ikke ment å følge slavisk, slik de sto oppført i intervjuguiden, men skulle brukes ettersom det falt seg naturlig å spørre om temaet i forhold til det informantene fortalte. Slik var det tenkt at temaene/spørsmålene også kunne fungere som et støtteverktøy dersom informantene hadde vanskelig for å uttrykke seg eller samtalen stoppet opp. Videre kunne de brukes om jeg opplevde at samtalen tok en annen retning enn hva jeg ønsket, slik at jeg kunne hente den inn igjen og rette samtalen mot studiens fokus.

Intervjuguiden var todelt. Del 1 fokuserte på informantens egne frie fortelling og hadde følgende spørsmål: *Kan du fortelle meg om hendelsen du har vært utsatt for, og hvordan du opplevde dette?* Del 2 skulle forløpe mer som en samtale der deltemaene/underspørsmålene fra fortellingen ble tatt opp. Kom det fram temaer i fortellingen som jeg ikke hadde forutsett, men som var aktuelle for problemstillingen, kunne jeg ta opp temaet igjen i del 2, slik at informantene kunne utdype. Intervjuguiden hadde dermed en tematisk dimensjon med åpne spørsmål for å dekke de aktuelle temaene samt en dynamisk dimensjon som skulle sørge for flyt i samtalen. Gjennom å forholde meg til temaene i intervjuguiden sikret jeg også at intervjuene hadde noen felles komponenter og dermed kunne gi et sammenligningsgrunnlag for analysen. Det åpne og løst strukturerte intervjuet jeg valgte, er hensiktsmessig da det kan tilpasses underveis og gjør det mulig å ivareta informantene dersom de skulle oppleve emosjonelle reaksjoner underveis i intervjuet. På grunn av den potensielle belastningen intervjuet kunne påføre den enkelte informant, anså jeg det som mest etisk forsvarlig å kunne ha muligheten til å være fleksibel i gjennomføringen av intervjuet. Jeg vil komme tilbake til dette i 2.2.7 «Gjennomføring av intervjuene».

2.2.4 Intervjuet som sosial situasjon

Intervjuet er en sosial situasjon, der mennesker møtes for å produsere datamateriale (Moen 2013:36). En narrativ og dermed sosialkonstruktivistisk og fenomenologisk tilnærming innebærer at jeg forstår intervjudata som aktivt produsert av fortelleren i intervjuet. Fortellinger er produkter av de narrative rammene de skapes innenfor, og de

¹¹ Se vedlegg

påvirkes derfor av diskursive konvensjoner, hvem som er publikum for fortellingen, hvor og når den fortelles og tenkelige konsekvenser av å fortelle historien på ulike vis (Gubrium & Holstein, 2008:247).

Selve intervjusituasjonen er med på å definere relasjonen for produksjon av mening. Intervjudata forstås da som et produkt av intervjusituasjonen og ikke som kontekstløse fakta (Rapley, 2004:16) Det som blir sagt i intervjuet, er med andre ord noen av flere mulige versjoner av virkeligheten. Intervjuprosessen er en dialogisk utveksling mellom fortelleren og dens publikum, i dette tilfellet meg. Fortellingene som oppstår i intervjusituasjonen, oppmuntres og skapes i en bestemt sosial sammenheng (Kokkersvold, 2010: 100). Fortellingen preges av hvem den fortelles til, forholdet mellom fortelleren og forskeren samt den bredere sosiale konteksten. Videre bærer vi med oss en bagasje inn i intervjusituasjonen, i form av den vi er (kjønn, alder, etnisitet, klasse, personlig historie osv.), som gir oss et perspektiv å se fra. Vi er nedfelt i en kontekst som vi agerer og forstår ut fra, og som dermed også er med på å skape fortellingen. Intervjusituasjonen må derfor betraktes som en interaktiv og strukturert kontekst hvor informasjon og tolkning går begge veier (Gudmundsdottir, 1997).

Hvordan jeg som forsker forstår mine informaners utsagn og hva jeg opplever som interessant, spiller en rolle for hvilke oppfølgingsspørsmål jeg stiller. Dette skaper en retning for forskningsprosessen. Videre har informantens forestillinger om vitenskapelig forskning og hennes kunnskap om det aktuelle forskningsprosjektet, innvirkning på hva hun deler og hvordan hun ordlegger seg (Gudmundsdottir, 1997). Formuleringer jeg har brukt i informasjonsskrivet og hvordan jeg presenterer prosjektet i begynnelsen av intervjuet, vil påvirke informanten som gjør seg opp en mening om hva jeg som forsker er interessert i. Informanten kan anpasse både innhold og ord i forhold til det. Eksempelvis spurte en av informantene meg underveis i intervjuet om jeg «fikk hva jeg var ute etter». Dette kan forstås som en måte for informanten å sjekke om hun har forstått hva jeg var ute etter å vite noe om, og om hun sånn sett er på «rett spor» i sin fortelling. Samtidig står informanten fri til å fortelle det hun ønsker. Innenfor de narrative rammene kan hun selv velge hva og hvordan hun forteller om sine erfaringer. Det er viktig å erkjenne sin egen involvering i forskningsprosessen, de narrative rammenes påvirkning, og hvilken rolle dette har for forskningsproduktet. Dette betyr imidlertid ikke at alt er relativt og at forskningsproduktet dermed ikke har verdi utover

seg selv. Poenget er her å få fram det dialogiske i intervjusituasjonen, og hvordan mening skapes interaktivt i prosessen.

2.2.5 Utvalg og rekrutteing

En stor utfordring lå i å rekruttere informanter til prosjektet. Hvordan skulle jeg komme i kontakt med personer som hadde vært utsatt for uønsket seksuell omgang og som opplevde at erfaringen eller hendelsen på en eller annen måte lå i en gråsoner? Jeg antok at de som hadde vært i kontakt med hjelpeapparatet eller rettsapparatet hadde opplevelser som lettere korresponderte med herskende kulturelle forestillinger, myter og den juridiske definisjonen av voldtekt. Deres erfaringer var antagelig allerede definert som voldtekt, og det ville derfor være vanskelig å finne «gråsoner-informanter» der.

Jeg annonserte derfor etter informanter gjennom en av utdanningsinstitusjonene for høyere utdanning i Oslo. Jeg var usikker på om jeg ville rekruttere tilstrekkelig mange informanter blant studentene, samtidig som jeg hadde et ønske om en viss spredning i erfaringsforståelser. Jeg tok parallelt kontakt med Fellesskap mot seksuelle overgrep (heretter kalt FMSO) for å forhøre meg om mulige rekrutteringsarenaer. FMSO er en landsdekkende paraplyorganisasjon for støttesentre mot seksuelle overgrep. Her ble jeg tipset om et støttesenter mot seksuelle overgrep på Østlandet. Jeg antok at støttesenteret rekrutterte mennesker med mer entydige forståelser av sine erfaringer og at informanter herfra ville skille seg noe fra informanter rekruttert utenfor kliniske utvalg. Jeg henvendte meg til senteret for å diskutere muligheten for om noen av deres brukere kunne passe til mitt informantsøk og om det i så tilfellet kunne være aktuelt å rekruttere informanter derfra. Det viste det seg å være. Jeg søkte videre etter informanter gjennom støttesentre rettet mot menn og også organisasjoner rettet mot personer med minoritetsbakgrunn. Dette ga ingen resultater. Det er uklart hva dette skyldes. Muligens er det en konsekvens av at problemstillingen, som gjelder grensedragningen mellom sex og voldtekt, er spesielt relevant for dagens vestlig influerte kvinnekultur. Problemstillingen er, slik sett, en del av en vestlig diskurs som dreier seg om kvinner. Den dominerende tenkningen om hva voldtekt er, grensedragningen mellom sex og voldtekt og hvem dette gjelder, kan dermed ha gitt utvalg i studiens utvalg.

Inklusjonskriteriene var at vedkommende hadde hatt uønsket seksuell omgang der det ikke ble brukt fysisk vold eller trusler. Jeg satte få begrensninger på rekrutteringen fordi jeg var redd det skulle bli vanskelig i det hele tatt å finne informanter. Jeg tydeliggjorde

at jeg søkte både menn og kvinner, da jeg i utgangspunktet tenkte det også ville være interessant å se på hvordan kjønn legger føringer på hvordan man opplever gråsonen. Jeg avgrenset derimot aldersmessig nedad til 18 år for å sikre meg at alle informanter var voksne, kunne ta selvstendige valg angående deltagelse og forstå hva det kunne innebære. Dette ble særlig viktig med tanke på det sårbare temaet. Jeg avgrenset videre til at hendelsen måtte ha skjedd etter fylte 16 år for å utelukke forhold skjedd i barndom og tidlig ungdom, der maktaspektet mellom utsatt og utøver var preget av utsattes unge alder. Jeg avgrenset ytterligere utvalget til å gjelde kun dem som var ved bevissthet og i stand til å huske hendelsen.

Jeg endte opp med å rekruttere 3 informanter blant studentene, heretter kalt *studentutvalget*, og 4 gjennom støttesenteret, heretter kalt *senterutvalget*. Å kun rekruttere fra én type institusjon som eksempelvis støttesenteret, vil kunne skape et problem med hensyn til hvilke fortellinger som får komme fram. Som John Lofland skriver « (...) it is «ironic» that self-help groups sponsor the same identity categories as «the social control establishment» » (Lofland, 1969: 287). Dermed kan jeg risikere å få «foretrukne fortellinger», altså institusjonaliserte fortellinger som allerede er ferdige pakker av tolkninger (Smith, 2005; Lofland, 1969). Dette kan føre til at andre og mer avvikende fortellinger uteblir. Med informanter fra begge kildene antok jeg at jeg hadde fått representert forestillinger med ulik grad av nærhet til mytene og den juridiske definisjonen av voldtekt og ulike grader av «grått». Dette viste seg til en viss grad å stemme.

Det faktiske utvalget består av 7 kvinner mellom 20 og 40 år. De er alle etnisk norske og bor på Østlandet. Det varierte hvor lenge det var siden de aktuelle hendelsene hadde funnet sted. Noen hendelser lå flere år tilbake i tid, mens andre skjedde for bare noen måneder siden. Alle informantene hadde erfaringer som på et eller annet vis brøt med det stereotype bildet av en voldtekt, og hadde derfor hatt, eller hadde fortsatt, vanskeligheter med å forstå og begrepsfeste det de hadde vært utsatt for.

2.2.6 Refleksjoner over utvalget

Utvalget består kun av kvinner, alle etnisk norske i alderen 20-40 år, og samtlige med heteroseksuelle erfaringer. Det er ikke et representativt utvalg av befolkningen, og antageligvis heller ikke av alle med «gråsonerfaringer». De som har sagt ja til å delta, kan tenkes å føle en viss grad av mestring av sin situasjon og har derfor ikke så mye

imot innsyn fra en forsker (Thagaard, 1998:53) Personer som ikke ønsker å delta i undersøkelsen, kan tenkes å representere mer problematiske sider ved fenomenet. Dermed er det kun noen kvinner og utvalgte aspekter ved deres erfaring som undersøkes, og dermed også bestemte deler av virkeligheten som kommer til syne.

Det er videre viktig å påpeke at selve voldtektsbetegnelsen i løpet av de siste 30 årene har blitt definert av kvinnebevegelsen og det rettsliggjorte perspektivet. Dette kan definere rammene og mulighetsrommene for forståelsen av hva voldtekt og «gråsoner» er. Det kan hende at dette muligens ikke gir rom eller språk for å uttrykke erfaringer for en del grupper i befolkningen.¹² Som jeg nevnte over, kan min problemstilling, metode, begrepsbruk og den diskursen den er en del av, ha gitt mulighetsrom for å uttrykke seg for dem som allerede opplever seg som en del av «hovedsporet» for voldtekt. Andre kan kanskje oppleve at de ikke har rom for å snakke om slike seksuelle erfaringer og at denne diskursen virker fremmedgjørende på dem. Eksempelvis kan kvinner med minoritetsbakgrunn ha andre forståelsesrammer når det gjelder voldtekt. Den dominerende forståelsen av voldtekt og seksuelle krenkelser i norsk sammenheng, kan for eksempel forstås som omhandlende krenkelser av slekts eiendom for andre. Med en slik forståelsesramme kan disse kvinnene falle utenfor utvalget. Dette tydeliggjør det kontekstuelle ved voldtektsbegrepet som jeg var inne på i innledningen. At seksuelle krenkelser som har skjedd i samkjønnede relasjoner, eller seksuell omgang som innebefatter annet enn vaginal penetrasjon med penis, som bruk av objekter, oral penetrasjon o.a. heller ikke omfattes av materialet, kan tyde på at den kulturelle forståelsen av uønsket seksuell omgang og voldtekt gir heteroseksuelle assosiasjoner og at begrepsbruken i rekruteringsannonseene dermed kan ha utelukket andre erfaringer.¹³

Studien kan stå i fare for å reprodusere en kulturell idé om hva voldtekt er og hvem som utsettes. Ved å synliggjøre hvilke effekter mitt valg av problemstilling, begreper og metode kan ha, mener jeg likevel at studien åpner for en mer nyansert forståelse av voldtekt. Andre får igjen utvide denne fra andre perspektiver, og synliggjøre bredden i

¹² Dette utgjør et paradoks i studien. Studien forsøker å åpne opp forståelsen av voldtekt og seksuelle krenkelser, og utvide mulighetene for å prate om erfaringer utenfor den rettslige sammenheng. Samtidig utelukker studien en rekke grupper menneskers erfaringer gjennom det utvalget som studien presenterer.

¹³ En rekke andre grupper kan også tenkes ha falt utenfor mitt utvalg av samme grunn; der involverte har andre seksuelle minoritetsorienteringer, eldre personer, personer med høyere klassetilhørighet eller status osv.

hendelser og erfaringer som representerer seksuelle krenkelser i form av uønsket seksuell omgang.

2.2.7 Gjennomføring av intervjuene – en fortelling tar form

Etter et møte med min kontaktperson fra støttesenteret, sendte jeg ut et informasjonsskriv som min kontaktperson formidlet videre til brukere som kunne være aktuelle informanter. Hun avtalte så tidspunkt for intervju med dem som ønsket å la seg intervjuet og formidlet dette videre til meg. Støttesenteret stilte også sine lokaler til rådighet, slik at jeg kunne utføre intervjuene i omgivelser som var kjente for informantene. Det var viktig at informantene skulle føle at de var i trygge omgivelser, som ga rom for å prate om intime og sårbare erfaringer. Intervjuene med informantene som ble rekruttert gjennom oppslag på utdanningsinstitusjonen, ble utført i grupperom ved et av institusjonens biblioteker. Her ble det igjen viktig å finne et sted informanten følte seg fortrolig med, der vi kunne snakke uforstyrret. Bibliotekenes grupperom er noe sterile og innbyr ikke i seg selv til fortrolige samtaler. Jeg forsøkte å få tak i de rommene med mest dagslys, uten innsyn, og å dekke opp bordet med kaffe og kjeks, for å gjøre rommet mer innbydende til samtale.

Jeg gjorde to prøveintervjuer i forkant av møtet med informantene, som ga visse justeringer av intervjuguiden. Prøveintervjuene ga meg en pekepinn på hvilke spørsmål som var vanskelige å besvare og burde omformuleres. Videre viste prøveintervjuene at den eventuelle pausen jeg hadde lagt inn etter informantens frie fortelling, opplevdes som kunstig både for prøveinformantene og meg selv. Dermed informerte jeg heller i presentasjonen av opplegget om at informanten kunne ta en pause dersom hun følte for det underveis. Jeg forsøkte også å være oppmerksom på om det var behov for pause under intervjuets gang. Prøveintervjuet antydte også hvor lange intervjuene kom til å bli. Det kan være utmattende å snakke om emosjonelt vanskelige emner, så det er viktig å ikke la samtalen pågå over for lang tid. Samtidig var det viktig å få tid til å etablere kontakt og muliggjøre rom for samtale om sårbare temaer. Jeg anså 2 timer som passelig med tanke på de nevnte elementene, og var påpasselig med at tiden ikke skulle overstige dette. Alle intervjuene ble utført i løpet av en drøy måned.

Gjennom intervjuene fikk jeg kjenne på hvor viktig det var med en åpen intervjuform som fokuserer på den intervjuede. Det åpne intervjuet gjør det også mulig å bygge opp en relasjon der informanten føler seg komfortabel med å snakke om tanker og følelser,

og ettersom tematikken er av en såpass sårbar art, var det viktig. Alle intervjuene begynte med litt uformell prat mens vi satt oss til rette, forsynte oss med kaffe osv. Jeg presenterte så meg selv og prosjektet og ga informanten et eksemplar av informasjonsskrivet med tilhørende samtykkeerklæring. Denne hadde informanten allerede fått tilsendt (rekrutterte via utdanningsinstitusjon) eller fått formidlet via støttesenteret. Samtykkeerklæringen ble underskrevet og informanten fikk beholde informasjonsskrivet. Jeg informerte videre om bruk av lydbånd og at jeg eventuelt kom til å notere underveis. Alle aksepterte dette. Videre ble intervjuets gang og anonymisering av datamateriale gjennomgått, før jeg ba informanten fortelle litt kort om seg selv. Deretter snakket jeg litt om intervjusituasjonen og om ubehagelige situasjoner som kan oppstå når man skal fortelle om intime og sårbare erfaringer. Jeg ba så informanten om å fortelle sin historie. Spørsmålet åpnet for kvinnenes egne fortellinger, og ble en måte for dem å sette ord på og forstå egne erfaringer (Mossige, 1998). Da informanten avsluttet, gikk jeg inn i deler av fortellingen som jeg ønsket mer informasjon om, og ba informanten om å utdype. De fleste av temaene jeg hadde satt opp i intervjuguiden ble dekket på denne måten. Dersom informanten ikke omtalte et av temaene i intervjuguiden, spurte jeg om dette mot slutten av intervjuet, eller der jeg anså det naturlig i løpet av samtalen. Noen spørsmål fra intervjuguiden ble forkastet underveis, mens andre kom til.

Når temaene i intervjuguiden var dekket, spurte jeg om informanten hadde noe hun ønsket å legge til eller om det var noe hun undret seg over med hensyn til spørsmålene eller intervjuet. Enkelte av informantene hadde noe de ønsket å legge til som jeg ikke hadde spurt om, og dette viste seg nyttig for å forstå deres fortelling. Avslutningsvis spurte jeg om hvordan det hadde vært for informanten å snakke om erfaringene. Samtlige informanter ga uttrykk for at de hadde satt pris på samtalen, selv om noen fortalte at de hadde gruet seg noe i forkant. Flere nevnte ved intervjuets slutt at de syntes det var fint å få reflektere over egne erfaringer, og andre poengterte at de var glad for å kunne bidra til forskning på området. Noen uttrykte også at de følte seg litt slitene etter intervjuet, men at de synes det var en god opplevelse. Helt til slutt spurte jeg om vedkommende ønsket å prate med noen andre etter intervjuet, og dersom så var tilfellet, henviste jeg til støttesenteret.

Jeg hadde forventet at det muligens ville være vanskelig å få informantene i tale om så intime, private og sårbare erfaringer. Jeg ble derfor overasket over at informantene var

så positive og villige til å fortelle. Jeg opplevde imidlertid at en informant underveis i intervjuet sa at hun ville la meg « jobbe litt» i forbindelse med at jeg spurte om hun kunne forklare litt nærmere hva hun mente om det hun nettopp hadde uttrykt. Jeg tolker dette utsagnet som at informanten kjente på maktrelasjonen mellom forsker og informant i intervjusituasjonen og italesatte denne. Vedkommende uttrykte også ved flere anledninger under intervjuets gang at hennes selvbilde som selvstendig og sterk kontrasterte opplevelsen hun hadde opplevd som utsatt for seksuelle krenkelser. Kanskje opplevde informanten å være i en lignende situasjon nå, der hennes bilde av å være selvstendig og sterk ble kontrastert med en opplevelse av en situasjon der hun var til bruk for mine mål, at jeg hadde arrangert møtet, ledet samtalen, og dermed hadde en slags kontroll over situasjonen. Samtidig viser denne episoden at informanten selv velger hva som fortelles og ikke, og dermed også er i kontroll over situasjonen og fortellingen. Uttalelsen støtter også tanken om at fortellinger er situasjonelle og kontekstuellt foranderlige.

Det er viktig å møte informanten med åpenhet og empati. Samtidig bør en ikke skape en for nær og vennskapelig, eller terapeutisk relasjon. Det oppstod flere følelseladete øyeblikk under intervjuene, noen også med tårer og gråt. I noen tilfeller ville informanten fortsette sin historie, mens ved et tilfelle tok vi en mindre pause. Etter det første intervjuet gjorde jeg meg den erfaringen at jeg var så opptatt av at informanten ikke skulle føle seg ukomfortabel i situasjonen at mitt forsøk på å skape behagelig stemning og være støttende ble litt i overkant ivrig. Jeg tok meg selv i å ville støtte informanten i alt hun sa. Jeg kan dermed risikere å forveksles med en venninne eller terapeut og usynliggjøre formålet med møtet. Dette kan føre til at informanten i etterkant av intervjuet føler seg utnyttet eller å ha utlevert mer enn hun ønsket å si. Videre kan det føre til at jeg mister distansen og mitt refleksive blikk på det som fortelles og ikke fortelles. Jeg forsøkte derfor å være mer bevisst på både å skape trygge rammer og være ydmyk og empatisk overfor deres fortellinger, uten at jeg skjulte min intensjon med møtet. Dermed brukte jeg flittig uttrykket: «forstår jeg deg rett om» for å forsikre meg om at jeg hadde forstått det informanten forsøkte å formidle. Slik kunne jeg bekrefte å ha hørt og forstått informanten, gi gyldighet til råmaterialet, og samtidig opprettholde en distanse som ikke utydeliggjorde min agenda. Samtidig er det ikke til å unngå å bli påvirket/beveget av det informanten forteller, særlig pga. de vanskelige og private erfaringene. Å vise at jeg blir beveget av deres historier er også en

måte å bekrefte for informanten at jeg har forstått noe av det hun vil formidle. Intervjusituasjonen krever at en som forsker involverer seg og derfor også er en engasjert intervjuer. Avstand og distanse til informanten er en balansegang jeg fortsatte å jobbe med under intervjuenes gang.

Da jeg inviterte informanter til å utforske egne erfaringer, ga det også informantene en mulighet til å reflektere over erfaringer, og gjennom fortellingen eller samtalen eventuelt komme fram til noe nytt. Dermed kan den produserte kunnskapen være nyttig, ikke bare for forskningen, men også for informanten selv. Det er samtidig ikke nødvendigvis slik at dette nye utelukkende er positivt for informanten. Jeg opplevde blant annet at en informant kom til en ny innsikt om sin erfaring i løpet av intervjuet, der vedkommende så noen mønstre i sine opplevelser og handlinger. Å identifisere slike mønstre kan være bra, men også kreve et videre arbeid for eventuelt å endre disse. Ettersom jeg og informanten kun treffes en gang, ligger dette utenfor hva jeg kan bidra til. Videre er det ikke nødvendigvis slik at denne innsikten var noe mer «sann» enn den forrige.

Informantene ble innledningsvis informert om implikasjoner intervjuet kan ha, og ble informert om hvor de kan henvende seg for å snakke mer om erfaringen. Informantene ga selv uttrykk for at de satt pris på å få reflektere over erfaringen. Det opplevdes imidlertid ubehagelig at jeg eventuelt har påført informanten en innsikt om seg selv uten å kunne vite hva denne nye innsikten måtte bety for henne videre. En narrativ tilnærming krever en tilstedeværende og aktivt lyttende forsker for å fange opp nyanser i det som formidles, men også en bevissthet om forskerens påvirkning og samproduksjon av fortellingen. De spørsmålene som stilles, påvirker historien og tankerekken og blir en del av narrativet. Det er derfor ikke uviktig hvilke spørsmål eller ord som blir løftet fram under intervjuet. Videre må vi akseptere at det vi blir presentert for er en versjon av sannheten, og at forskeren ikke har kontroll over effektene av samtalen, men kun kan henvise informanten til andre instanser.

Videre kan informantens uttalelser tolkes gjennom forskerens egen bakgrunn og erfaringer, som kan tåkelegge informantens meningsintensjoner. Det er viktig å forsøke å skille ens egne erfaringer fra det en hører, så en vet hva som er hva. En måte å gjøre dette på er å skrive refleksjonsnotater under arbeidets gang. Etter hvert intervju satt jeg meg ned og noterte umiddelbare tanker og sentrale formuleringer som hadde kommet

fram under intervjuets gang. Jeg noterte også ned tanker om selve intervjusituasjonen. Gjennom forskningsprosessen skrev jeg ned hvilke reaksjoner og minner som ble vekket i meg for å tydeliggjøre min egen posisjon, og få øye på hvordan mine erfaringer la eventuelle føringer på tolkningen. Dette var en interessant prosess, både å se på hvordan jeg er involvert i forskningsprosessen, og hvordan forskningen påvirket meg.

De narrative rammene får konsekvenser for hva og hvordan det fortelles. Fortellinger skapes i samarbeid og i sammenheng og er påvirket av settingen fortellingen fortelles i, målet med å fortelle og hvem det fortelles til (Presser & Sandberg, 2015). Faktorer som definerer meg (kjønn, alder, etnisitet osv.) har også konsekvenser for hvordan og hva som blir fortalt. Det at jeg er en ukjent for informanten, kan også ha innvirkninger på det fortalte. Man kan tenke seg at en mann, en mor, en politikvinne kunne fått andre fortellinger.

Ikke bare jeg og mine spørsmål påvirket fortellingen, men de to ulike utvalgene «studentutvalget» og «senterutvalget» hadde ulike rammer som muliggjorde fortellingene. Visse narrative rammer kan sies å gi foretrukne fortellinger (Gubrium & Holstein, 2008). Eksempelvis kunne intervjusituasjonen med informantene fra senterutvalget minne noe mer om en terapeutisk situasjon, da det var slike samtaler informantene var vant med å ha i disse lokalene og om dette temaet.

At prosjektet er produsert under Institutt for tverrfaglig kjønnsforskning, med feministiske konnotasjoner, åpner muligens for informanters problematisering av egne feministiske idealer som del av fortellingen. At disse kontekstuelle forholdene er med på å skape fortellingene som er oppgavens materiale, underminerer derimot ikke materialets validitet. Alle fortellinger skapes i kontekst. Gjennom å synliggjøre den konteksten som har vært med på å forme fortellingene, styrkes snarere validiteten.

2.3 Materialet

Informantene består av 7 kvinner mellom 20 og 40 år, med etnisk norsk bakgrunn og heteroseksuelle krenkelseserfaringer. De er alle bosatt på Østlandet, men flere er oppvokst i andre deler av Norge. Informantene er anonymisert, både direkte og indirekte, og jeg omtaler dem i oppgaven som «Marte», «Ida», «Silje», «Anne», «Karoline», «Mona» og «Sara». To av informantene hadde vært utsatt for seksuelt

misbruk i barndommen. Det er ingen faktorer ved informantens bakgrunn som kan sies å utgjøre noen markant forskjell mellom senterutvalget og studentutvalget. Derimot var noen av hendelsene som informantene ved senterutvalget hadde vært utsatt for, preget av fysisk vold eller rus, hvilket ikke var tilfelle ved studentutvalget.

Det varierer hvor lenge det var siden den eller de aktuelle hendelsene fant sted. Materialet består av minner eller rekonstruksjoner av hendelser. Når disse minnene blir fortalt som fortellinger, går minnene gjennom en konfigurasjonsprosess der de danner en form i samsvar med kulturelt tilgjengelige plot (Polkinghorne, 2005). Minner må derfor ikke forstås som statiske enheter, med en slags «opprinnelig form». De bør heller forstås som «levende materie» som tar stadig nye former gjennom menneskers gjentagende forsøk på å skape mening og sammenheng. Minnet vil kunne forandre seg ut fra hvilke sammenhenger en er i når en husker. Minnet er derfor kontekstuelet avhengig, både kulturelt og sosialt. Et slikt syn på minner gir videre en mulighet til å fange noen normer, verdier og diskurser som eksisterer i informantens samtid.

Samtlige informanter hadde ambivalente erfaringer knyttet til som på ulikt vis brøt med det stereotype bildet av en voldtekt. Dette bidro til at de alle hadde hatt, eller fortsatt hadde, vanskeligheter med å forstå og begrepsfeste det de hadde vært utsatt for. Fortellingene som materialet består av, reflekterer denne ambivalensen, og det er denne ambivalensen som kjennetegner deres fortellinger. Utover dette kan det virke som det relasjonelle aspektet ved hendelsen, samt refleksjoner omkring egen motstand, utgjør et sentralt element i fortellingene.

Noe som kan synes å skille senterutvalgets fortellinger fra de som gis av studentutvalget, er at senterutvalgets fortellinger har en noe tydeligere fortelling fra a til å, med noe mindre nøling og innskytelser av andre minner som fortellingen avler. Disse fortellingene kan kanskje også sies å være noe mer fokusert på handlingsaspektet enn på følelser. Senterutvalget presenterer mer gjennomarbeidede fortellinger enn studentutvalget. Det kan virke som de på forhånd har et tydeligere bilde av hva de skal fortelle, og hvilke elementer fortellingen skal inneholde. Dette beror med stor sannsynlighet på at de har fortalt om hendelsen et flertall ganger tidligere, da de er knyttet til et samtaleapparat vedrørende erfaringen. Ambivalensen knyttet til å definere hendelsen synes også for noen av disse å ligge tilbake i tid. Det kan med andre ord tenkes at den bearbeidelsen av hendelsen som har skjedd gjennom samtaler ved senteret,

har hatt innvirkning på hvordan de forstår og italesetter erfaringen ved intervjuetidspunktet.

Studentutvalgets fortellinger bærer på sin side preg av at de ikke har blitt fortalt så mange ganger før; de framstår noe mer ustrukturerte og trekker fram flere assosiasjoner under fortellingens gang. De virker også noe mer spørrende og søkende, og presenterer ikke en ferdig oppfatning. Dette kan bety at informantene fra studentutvalget er et annet sted i sine prosesser med å forstå erfaringen, og at informantene har ulike narrative rammer når de forteller. Dette vage skillet er noe som kan anes som en forskjell mellom fortellingene og informantene, men utgjør ikke et skarpt og utelukkende skille.

2.4 Bearbeiding av materialet

En av styrkene ved å bruke narrativ analyse er at den har potensiale til å møte ambivalens, flertydighet og kompleksitet (Olsson, 2013:12). Jeg er videre ute etter å se på det narrative arbeidet (Gubrium & Holstein, 2008), altså hvordan informantene forteller om erfaringene de har vært utsatt for, *hvilke versjoner* av utsatthet, og *hvordan* de velger å fortelle om det til meg - hvordan de i intervjusituasjonen framstiller seg selv og andre som subjekter og objekter.

Jeg ønsket å få en oversikt over materialet før jeg startet med transkribering. Dette var for å bli bedre kjent med materialet, for å finne fram til en analysestrategi, og samtidig se om det eventuelt var deler som kunne vise seg å ikke være nødvendig å transkribere. Dette arbeidet ble mer krevende enn ventet. Jeg lyttet igjennom hvert intervju og gjorde notater samtidig som jeg skrev ned ytringer jeg anså som interessante med hensyn til spenningsfelt i fortellingen. Jeg skrev også ned hovedelementer fra historien (med informantens egne ord) for å få tak i fortellingen som helhet, og jeg noterte meg de ytringene som virket som viktige å poengtere for informanten. Videre noterte jeg meg begrepsbruk om hendelsen og subjektposisjonering, og også andre begreper eller måter å snakke på som utmerket seg. Videre noterte jeg ned tanker som dukket opp hos meg knyttet til teori, analytisk vinkling osv. Dette utgjorde i overkant av 40 maskinskrevne sider. I tillegg kom notatene jeg hadde gjort etter hvert intervju. Jeg gjorde så en tematisk strukturering av informantenes ytringer for å få ytterligere oversikt over materialet.

Da jeg innså at jeg hadde rimelig god oversikt over materialet fra de 7 intervjuene, bestemte jeg i samråd med veiledere å ikke transkribere hvert intervju helt ut. Jeg hadde den oversikten over materialet som krevdes for å kunne gjøre en komparativ analyse av fortellingene opp mot en idealfortellig, som jeg på dette tidspunktet hadde bestemt meg for å gjøre. Jeg hadde også tallkodet intervjunotatene, slik at jeg lett kunne gå tilbake til lydbandet og finne fram til det aktuelle temaet eller ytringen når jeg hadde behov under analysearbeidet. Jeg valgte dermed heller kun å transkribere de delene som skulle framheves i oppgaven.

Når jeg har transkribert ytringene, har jeg skrevet om dialektord til bokmål som et ledd i anonymiseringen og for å gjøre teksten mer leservennlig. Når jeg har ført de transkriberte delene inn i oppgaven, har jeg også sortert ut noen pauser og uttrykk som «ehh» og «ehm» dersom de ikke har vært av betydning for analysen. Dette også for å skape en mer leservennlig tekst samt at slike muntlige uttrykk lett kan gi et fordummende inntrykk når de leses.

2.4.1 Tematisk strukturering og søk etter subjektposisjoner og diskurser

Jeg er inspirert av innholdsanalyse når det gjelder organisering av datamaterialet for å finne temaer og narrative elementer som utgjorde spenningsfelt og særlig problemfylte områder for informantene. En tematisk tilnærming kan være nyttig når man skal finne tematiske elementer på tvers av informanter og ulike hendelser, og tilnærmingen muliggjør et overblikk over det empiriske materialet (Riessman, 2003:3-4). Jeg gikk først igjennom ett og ett intervju og noterte ned hovedtrekk ved historien. Jeg noterte også alle ytringer som jeg tolket dithen at de understøttet idealfortellingen, og ytringer jeg mente sto i et spenningsfelt i relasjon til idealfortellingen. Jeg noterte meg også språkbruk - hvilke ord og uttrykk som ble brukt om erfaringen. Jeg gikk så igjennom notatene og kodet ytringene. Deretter grupperte jeg dem sammen til temaer innenfor hvert intervju, slik at jeg satt med omtrent 15 temaer i hvert av intervjuene. Mine temaer i intervjuguiden har vært noe førende når jeg har kodet og laget temaer. Kodene var noe mer erfaringsnære, mens temaene var preget av mine forhåndstemaer. Noen av mine teoretiske begreper har dermed vært ledende i analysen, samtidig som nye, mer erfaringsnære begreper dukket opp og ledet analysen.

Etter å ha fått oversikt over hvilke temaer som gjorde seg gjeldene i mitt materiale, leste jeg hvert intervju i sammenheng med idealfortellingen. Jeg strukturerte opp et plotline og plasserte ut mine temaer langs denne. Når jeg så skulle inn i de enkelte temaene igjen, gikk jeg tilbake til de aktuelle stedene i lydbåndet. Ettersom dette er en prosess og det går en viss tid mellom den første kodingen, den tematiske struktureringen og den analytiske fordypningen i de ulike temaene, har det vært en fordel å gå tilbake til lydbåndet med ulike mellomrom, da nye tanker og tolkningsmuligheter har kommet til syne. Fordelen med å bruke lydbåndet i motsetning til en transkripsjon, er nærheten til materialet: stemmeleie, dynamikker i det talte språket, pauser, pust osv. Dette er selvsagt også mulig å få i en nøyaktig transkripsjon, men dette er tidkrevende arbeid, og vil dessuten aldri helt kunne fange alle auditive elementer. Samtidig setter lydbåndet meg direkte inn i intervjusituasjonen i større eller nærmere grad enn en transkripsjon.

Måten jeg har valgt å bearbeide materialet på, gjennom en type «grovtranskripsjons»-notater og ved å bruke lydbåndet med tidsmessige mellomrom, har også vært tidkrevende. I etterpåklokskapens lys ville jeg kanskje spart tid på å transkribere direkte, men valg underveis har ført prosessen i den retning som gjorde analyseprosessen ukonvensjonell, men likevel av kvalitet. Den hyppige bruken av lydbåndet har videre gitt meg en nærhet til materialet under hele analyseprosessen. At det har gått tid mellom de ulike analysestegene, og dermed også mellom bruken av lydbåndet, har videre gitt tilstrekkelig med avstand for å lese og tolke materialet. Transkripsjonene i oppgaven er gjort med transkripsjonsnøkkel.¹⁴

Samtidig som jeg har gjort en tematisk strukturering av materialet underveis i skriveprosessen, har jeg lett etter hvilke subjektposisjoner som har vært framtreddende i materialet. Gergen argumenterer for at subjektkonstruksjoner krever et utvalg av roller som understøtter fortellerens subjektposisjon, og at det er innenfor dette nettverket av relasjoner at identiteter konstrueres (Skjelsbæk, 2006:376). Jeg har i analyseprosessen fokusert på hvordan de ulike karakterene i informantens fortelling, samt de ulike hendelsene, presenteres. Gjennom å se på beskrivelser av og evalueringer av fortellingens karakterer og hendelser, har jeg kunnet identifisert tre subjektposisjoner.

¹⁴ Se vedlegg.

Jeg har så sett på hvilke diskurser som var framtreddende i materialet og som kunne knyttes til de ulike subjektposisjonene. Dette neste steget innebar en narrativ analytisk tilnærming der narrative forstås som deler av større diskurser. Fortellingene ses som forankret i samfunnet og dets delkulturer. De tilbyr ulike posisjoner og identifiseringer den enkelte kan gjøre bruk av, og forskjellige måter å forstå situasjonen på (Polletta et al. 2011). Identifiseringen av diskurser er gjort ved at jeg har gått gjennom materialet og lett etter hvilke diskurser som går igjen og som informantene knytter sine erfaringer opp mot. Dette er ikke del av en tradisjonell diskursanalyse, men snarere en identifisering av de diskursene som er i spill når utsatte skaper sine fortellinger om «det grå».

Jeg har i analysearbeidet identifisert ulike subjektposisjoner og ulike tilnærminger til voldtekt. Analysen blir på så vis ikke kun en beskrivelse av informantenes opplevelse av situasjonen, men også en tolkning av hvilke diskurser samfunnet tilbyr som forståelsesverktøy for erfaringen. (Gubrium og Holstein, 2008). Videre ses subjektposisjonene på som mulige måter for informanten å signalisere for lytteren hvordan hun vil bli forstått (Bamberg, 2004). Dette utgjør et aktivt og kreativt arbeid, og subjektet må derfor ikke forstås som determinert av foreliggende narrativer, og heller ikke som noe som narrativer konstrueres ut fra (Bamberg, 2004:367). Subjektposisjonene blir forhandlet fram gjennom narrativer på bakgrunn av kulturelle og sosiale betingelser. Denne forståelsen av subjektet omfatter en salgs myk determinisme som åpner for aktørskap.

Ved å gjøre bruk av både en tematisk og diskursiv tilnærming til fortellingene, tilbys både en førstehåndskunnskap om utsattes egne forståelser samt en innsikt i samfunnets tilgjengelige diskurser. Dermed kan analysen bidra til en bredere forståelse av situasjonen til personer utsatte for noe som de opplever befinner seg i en gråsoner mellom sex og voldtekt. Analysen bidrar til bredere forståelse av hvilke samfunnsmessige forståelseshorisonter både seksuell «normalitet» og seksuelle krenkelser er plassert innenfor.

2.5 Ethiske refleksjoner

Kvalitativ forskning som gir mulighet til innsikt i intime detaljer i menneskers livsverden, gjennomføres av en rekke etiske problemstillinger (Brinkmann, 2013:80).

Det er derfor viktig å reflektere over de etiske aspektene ved forskningsprosjektets ulike faser.

2.5.1 Informert samtykke

Informantene fikk i rekrutteringsprosessen informasjon om prosjektets formål, hvordan intervjuet skulle gjennomføres og hva det kunne innebære for informanten. Videre ble det opplyst om personvern hensyn og at vedkommende når som helst kunne trekke seg fra prosjektet. Studentutvalget fikk først noe informasjon gjennom en rekrutteringsannonse. Da den enkelte tok kontakt med meg, fikk de tilsendt et mer utfyllende informasjonsskriv.¹⁵ På intervjudagen fikk informantene informasjonsskrivet ytterligere en gang, og jeg startet også intervjuet med å fortelle om prosjektets formål. Deretter ble informanten spurt om hun ville signere samtykkeerklæringen som lå vedlagt informasjonsskrivet. Senterutvalget fikk informasjonsskrivet formidlet gjennom min kontaktperson ved senteret. Kontaktpersonen hadde på forhånd fått informasjon om prosjektet, gått igjennom intervjuguiden og informasjonsskrivet og kontaktet dem hun mente kunne være aktuelle for studien, og videreformidlet informasjonsskrivet. Når jeg så møtte informantene fra senterutvalget, fikk de ytterligere et eksemplar av informasjonsskrivet. Jeg startet også her intervjuene med muntlig informasjon og signering av samtykkeerklæringen. Gjentakende informasjon, i flere ledd, om formål, personvern hensyn osv. skulle sikre at informanten gjorde et velinformert samtykke.

2.5.2 Potensiell emosjonell belastning

Å bli informert om undersøkelsen og hva dette kan innebære for den som deltar, utelukker ikke at informanten kan forutsi hva som vil skje når hun forteller om og blir stilt spørsmål om sine erfaringer (Mossige, 1998:117-118). Seksuelle krenkelser er et særlig følsomt tema, kan vekke minner og føre til emosjonell respons både under og etter intervjuet. Intervjusituasjonen kan medføre til at informanten reaktiverer vonde minner, hvilket kan medføre smerte. Hun kan også komme til nye innsikter gjennom sine refleksjoner, noe som kan føre til emosjonell belastning. Videre kan informanten oppleve intervjuet positivt ved intervjutidspunktet, men senere komme til å føle at hun har utlevert seg selv på en måte hun ikke opplever komfortabelt i ettertid. Muligheten for at intervjuet fører til en negativ følelsesmessig erfaring, er til stede. Jeg har i

¹⁵ Se vedlegg.

intervjusituasjonen forsøkt å behandle informantene på en slik måte at det skulle påføre den enkelte minst mulig smerte. Jeg har forsøkt å ta hensyn til hva jeg opplevde at informanten ville og ikke ville snakke om. Dersom informanten viste tegn til at samtalen ble følelsesmessig belastende, forsøkte jeg å ivareta henne på en omsorgsfull og respektfull måte, uten å være påtrengende trøstende. Jeg gjorde dette gjennom å gi henne tid, ikke følge opp med spørsmål, men gi henne noe å tørke tårer med, og etter en stund tilby drikke, pause eller lignende avhengig av situasjonen.

I etterkant av intervjuet åpnet jeg opp for en samtale om hvordan informanten hadde opplevd å snakke om temaene, og om hun følte behov for å snakke med noen andre i etterkant. Mitt etiske ansvar, og muligheten for emosjonell belastning, opphørte imidlertid ikke ved intervjuets slutt. Jeg videreformidlet kontakt med støttesenteret til dem i studentutvalget som ønsket dette. Senterutvalget hadde mulighet til samtale ved senteret i etterkant av intervjuet. Disse intervjuene ble også foretatt i senterets lokaler, hvilket gjorde en eventuell samtale med senterets ansatte lett tilgjengelig. Jeg ga også informantene mulighet til å kontakte meg senere dersom de ønsket det.

2.5.3 Anonymitet og konfidensialitet

Anonymisering ble gjort for å gi informantene muligheten til å snakke fritt og beskyttes mot eventuelle konsekvenser deltagelsen kan ha for vedkommende. Anonymiteten fører kanskje til at informantene kan tillate seg å reflektere over sider ved deres erfaringer, som kan synes «forbudte» eller tabubelagte. Alle personopplysninger om informantene og tredjeperson som framkommer i intervjuene, ble anonymisert i alt utarbeidet materiale. Dette innebærer personnavn, stedsnavn, arbeids og boforhold samt andre forhold som kan være direkte eller indirekte identifiserende. Koblingsnøkkel ble brukt for å anonymisere. Jeg har ikke opplyst om alder, sivilstatus eller andre indirekte identifiserende opplysninger når jeg gjengir informantenes utsagn i oppgaven. Jeg har også utelukket detaljer om hendelsen, som et ledd i anonymiseringen. Jeg har brukt pseudonymer for å gi leseren en nærhet til fortellerstemmen og for kunne se sammenhenger i fortellerens subjektposisjoneringer.

Det er kun jeg som har hatt tilgang til lydopptaket. Disse lydfilene har vært låst med personlig kode, og ble slettet ved prosjektslutt. Koblingsnøkkel ble låst inn i en skuff som kun jeg hadde nøkkel til, og makulert ved prosjektets slutt. E-postkorrespondanser

og adresser/telefonnumre til informantene som ble brukt i rekrutteringsfasen, ble også slettet ved prosjektets slutt.

Prosjektet er godkjent av Personvernombudet ved Norsk Samfunnsvitenskapelig Datatjeneste.¹⁶

2.5.4 Andre etiske hensyn og utfordringer

Også fortolkningen og presentasjonen av datamaterialet innebærer en etisk side. Fordi materialet omhandler sårbare temaer, kan det skape noen reaksjoner hos informantene å lese min tolkning av deres fortellinger. Flere av informantene uttrykte et ønske om å få lese oppgaven når den ble ferdig. Dette svarte jeg umiddelbart ja på, uten å reflektere så mye over hva det ville innebære. Jeg var på dette tidspunktet svært takknemlig over å ha fått tilstrekkelig med informanter, ettersom jeg hadde regnet med at det ville være vanskelig, og ville derfor gjerne etterkomme deres ønsker. Jeg kjente nok på et behov for å gi noe tilbake. Å vite at informantene ville lese oppgaven ga meg en viktig påminnelse om det etiske ansvaret jeg hadde når jeg tolket materialet. Jeg ønsket å være lojal mot informanten, vise forståelse og presentere materialet på en gjenkjennelig og respektfull måte for henne. Samtidig ble jeg gjort oppmerksom på at jeg ikke måtte miste et kritisk blikk på materialet og, som Røthing (2002) påpeker: viktigheten av å gi seg selv en viss analytisk frihet. Tolkning og presentasjon av materialet innebærer både en forståelse for informantenes situasjon, samtidig som en ikke skal fungere som informantenes talsperson (Thagaard 1998). Jeg har forsøkt, gjennom prosessens gang, å balansere disse to hensynene mellom analysefrihet og informantens ve og vel.

Presentasjon og tolkning handler videre ikke bare om hvordan informanten opplever seg presentert, men er også et spørsmål om hvordan hun blir framstilt overfor andre lesere (Mossige, 1998:128). Å gjøre en kritisk analyse av kvinnenens fortellinger og samtidig bevare deres verdighet har vært vanskelig. Jeg kan, eksempelvis, komme til å framstille informanten som rasistisk når jeg ønsker å belyse hvordan noen kulturelt dominerende forestillinger om etnisitet virker inn på erfaring og forståelse. Jeg har mulighet til å motvirke denne type stereotypifisering gjennom å gi et bredere innblikk i informantens beskrivelser, samtidig som denne oppgavens omfang ikke muliggjør veldig omfattende

¹⁶ Se vedlegg.

beskrivelser. Denne type balansegang har vært problematisk gjennom analyse- og presentasjonsprosessen.

Videre foreligger det et etisk spørsmål om tredjeperson og handlingsnivået. Studien omhandler *fortellinger* om erfaringer, og ikke hendelser og handlinger spesifikt. Selv om jeg presiserer at dette dreier seg om fortellinger, kan fortalte handlinger tingliggjøres og forstås som faktiske forhold (Mossige, 1998:130). Dermed står representasjonen av hendelsene i fortellingene i fare for å bli forstått som noe som faktisk har blitt gjort. Materialet dreier seg ikke om påstander om en faktisitet, men om kvinnenens måter å forstå hendelser på. Jeg forsøker også å synliggjøre dette gjennom analysen.

3. Analyse

3.1 Innledende referanse og fortellerstrategi

Den innledende referansen signaliserer at en fortelling er i ferd med å starte, og sier noe om hva fortellingen handler om. Ettersom disse fortellingene ble til i et forberedt intervju, og ikke som følge av en spontan samtale, var det mitt spørsmål til informanten om hun kan fortelle sin historie om seksuell krenkelse, som var den innledende referansen til fortellingen. En del av informantene startet dermed med å fortelle om den orienterende informasjonen. Flere ønsket likevel å gi en tolkningsnøkkel til fortellingen eller en innledende informasjon. Denne innledende informasjonen kan forstås som en måte for informanten å øke forståelsen hos meg som lytter, for hvordan hun gir hendelsen mening. Slik kan den forstås som del av en fortellerstrategi - et ledd i å løfte meg nærmere hennes perspektiv, og dermed tydeliggjør informanten også hvordan hun posisjonerer seg selv.

3.1.1 Å utelukke tvil

Anne og Mona begynner begge fortellingene på en måte som kan tolkes som et forsøk på å utelukke en eventuell skepsis til fortellerens troverdighet. Mona begynner med å poengtere for meg at det virkelig var en voldtekt hun var utsatt for. Hun underbygger dette med at de hun har snakket med om hendelsen, deriblant en advokat, også definerer hendelsen som voldtekt.

Camilla: (...) Da kan du bare begynne å fortelle når du er klar.

Mona: Okei, da begynner jeg bare. Første gang som jeg opplevde en voldtekt, det har jeg snakka mye om de siste... Eller ikke akkurat mye da, men jeg har vært til samtaler og snakka om det, og vært hos advokat og alt mulig. Sånn at jeg kaller det voldtekt, og det kaller de rundt meg det også. Sånn at det er tydelig at det er en voldtekt som fant sted.

Denne uttalelsen vitner om at det kan ha vært en usikkerhet om hva hendelsen skal begrepsfestes som, og at Mona nå har funnet en trygghet i at den kan begrepsfestes som voldtekt gjennom de samtalene hun har hatt med andre. Videre kan den poengteringen Mona gjør om hva denne hendelsen var, også forstås som en skepsis til hvorvidt lytteren forstår hennes erfaringer. At Mona begynner fortellingen med å poengtere at det var en voldtekt, uttrykker implisitt en uro over at lytteren kan komme til å mene noe annet.

Monas fortelling som følger, bærer i seg elementer som bryter med idealfortellingen om voldtekt. Dermed kan Monas uttalelse forstås som at hun er redd for at jeg skal komme til tolke hennes fortelling som noe annet enn voldtekt, og at hun da «overdriver» når hun begrepsfester den som voldtekt. Dermed poengterer hun også at hun har fått dette stadfestet fra en advokat - at det *var* en voldtekt.

Å trekke inn en juridisk kyndig persons definisjon av egen erfaring, synes å impliserer at jeg som lytter ikke trenger å spekulere i hva hendelsen var. Dermed kan Mona fortelle uten å føle like sterkt på uvissheten rundt min tolkning av hennes fortelling. Monas fortellerstrategi begynner altså med en redegjørelse for begrepsfestelsen av hendelsen, som kan ha som effekt at den øker troverdigheten hos fortelleren. Ved å redusere en eventuell skepsis og mistenksomhet hos lytteren til at fortelleren overdriver meningen med hendelsen, lager Mona seg et rom til å kunne fortelle friere om sin egen historie, og kanskje også åpne for egen tvil. Ved å stadfeste hva hendelse var, minner Mona om at det «grå» ikke ligger i hendelsen, men snarere i erfaringen.

En lignende fortellerstrategi finner jeg hos Anne. Anne begynner sin fortelling med orienterende informasjon om hva som har skjedd tidligere på kvelden: hvem de involverte er og i hvilken setting hendelsen har foregått. Hun er særdeles detaljert i sin fortelling med hensyn til hva hun har gjort tidligere på dagen og hvordan kvelden har forløpt, hvem hun er sammen med, hvor hun er, alkoholprosent i drikkevarer osv. Hun vil også fortelle meg at hun er gift, er mor, og at hun sjelden er på fest og sjelden drikker store mengder alkohol. Det å være så nøyaktig og detaljert i beskrivelsen av settingen, og beskrivelsen av seg selv som person, før hun forteller om selve hendelsen hun har vært utsatt for, kan vitne om at hun opplever at hun må «legge forholdene til rette», for at jeg skal forstå hennes uskyld i hendelsen. Hun gir meg på den måten en guidet tur inn i hvordan jeg skal forstå og lese hennes historie på «riktig» måte. Etersom Annes fortelling skiller seg noe fra den stereotype fortellingen om voldtekt, ved at hun ikke innehar en typisk offer-rolle, blir det viktig å sørge for at jeg ikke gjør forhastede tolkninger av hendelsen i fortellingen og dermed tror at hun overdriver alvoret. Mot slutten av intervjuet kommenterer Anne dette selv når vi snakker om de reaksjonene hun har fått av andre når hun har fortalt om hendelsen.

Anne: (...) hennes (sjefen) reaksjon var jeg kanskje litt mer redd for.

Camilla: Ja

Anne: Jeg, jeg var forberedt, jeg hadde forberedt meg litt på ... på å ... rettferdiggjøre meg selv da. Rettferdiggjøre mine følelser. (...) Reaksjoner som tipper andre veien, så hadde det gjort alt vanskeligere. ... Absolutt.

Camilla: Føler du på det fortsatt, at du ..., at du på en måte må være på vakt og ..., for å rettferdiggjøre...

Anne: Litte grann. Mm. Jeg føler fortsatt at jeg må ... forklare, at jeg må på en måte ... vekte det, jeg må på en måte, ja, *argumentere*, for ... «jammen det var jo sånn og sånn og sånn.» Og det er vel litt, kanskje, derfor at jeg alltid nesten begynner historien med ... den delen ... som går på at jeg hadde gått og lagt meg allerede og <@ var borte fra festen i to timer.@> @@ Og at jeg hadde høy promille. Altså, jeg begynner med de tingene som for meg er viktigst da. De, de starter jeg som regel med hvis jeg skal fortelle historien. Og ... men det er nok fordi at jeg ser på de som viktigst. Og at det kanskje da ... at det da, da, <@ da luker jeg vekk en eventuell skepsis med en gang, @> hos dem jeg forteller det til. Mm.

Fortellerstrategien for å luke vekk skepsis hos lytteren, har, slik jeg forstår det, sammenheng med de kulturelle ideene om hva en «ekte voldtekt» er og hvem som er «verdige ofre». Den utsatte i idealfortellingen portretteres gjerne som god og passiv, og som et uskyldig offer. Idealofferets levesett, partnerforhold samt alkoholvaner er av betydning og avgjør om personen anses som et typisk offer for en voldtekt eller ikke (Jeffner, 1997:164-179; Murph, 2008:67). Dermed bør kvinnen holde seg innenfor rammene for de rådende normene for kjønn og heteroseksualitet for at hendelsen skal tolkes som voldtekt (Jeffner, 1997:173). For å fortelle seg fram som verdige ofre, eller troverdige fortellere, blir det dermed viktig å stadfeste en del ting på forhånd, som alkoholvaner og leve- og partnerforhold, eller flertallets oppfatning og juridiske vurderinger av hendelsen. Voldtektsutsattes fortellinger blir ofte oppfattet i lys av voldtektsmyter, selv om de blir trodd (Whatley, 1996), og den utsattes ansvar for hendelsen blir dermed oppvurdert (Lea & Auburn, 2001:23-24). For å framstå som et mest mulig troverdig offer når det du har vært utsatt for, ikke følger idealfortellingen om voldtekt, blir det viktig å poengtere en rekke trekk ved en selv innledningsvis. Slik kan fortelleren oppnå større troverdighet hos lytteren.

Som Alcoff (i Førde, 2011) påpeker, eksisterer det i dagens samfunn en tanke om voldtekt og sex som to motsetningsfulle kategorier. Implisitt i dette ligger også en klisjefylt forestilling om sex og voldtekt. I dette svart/hvitt-bildet er det ikke rom for tvetydigheter og ambivalens, og sex/voldtekt-dikotomien stemmer ikke nødvendigvis overens med utsattes egne erfaringer (Smette, 2006; Almestad & Beijbom 2012).

Fortellingene om de ambivalente erfaringene som ikke så lett kan plasseres i forhold til sex/voldtekt-dikotomien, kan derfor risikere å bli forstått som enten overdrivende eller underdrivende av alvoret i hendelsen. Fortellingen risikerer altså å bli forstått som en overdrivelse fordi «det kanskje ikke egentlig dreier seg om en voldtekt», eller som en underdrivelse fordi man anser at det «egentlig var en voldtekt», og at vedkommende dermed underdriver alvoret. For Anne og Mona finnes det sånn sett en risiko for at mottager tolker fortellingen som en overdrivelse, ettersom fortellingene deres inneholder elementer som bryter med idealfortellingen om voldtekt. Derfor blir det viktig for dem å oppnå troverdighet som fortellere. Ved å tydeliggjøre seg selv som offer eller hendelsen som voldtekt, forsøker Anne og Mona å unngå tvil hos lytteren. Dermed skaper de seg rom for den tvilen og ambivalensen som eksisterer hos dem selv, i strevet med å få plassert sin fortelling innenfor nyansene av grått.

Det som skjer når Mona og Anne søker å oppnå troverdighet hos lytteren, er at de samtidig posisjonerer seg som (tro)verdige utsatte og ofre. Mona poengterer at det *var* en voldtekt hun ble utsatt for. Anne forteller seg fram, gjennom å legge vekt på at hun er gift, at hun ikke hadde intensjoner om å inngå i noen kroppslige utvekslinger, og at hun var så full ved hendelsestidspunktet at hun ikke kunne motvirke det. Slik jeg leser dette handler det om å framstå som et mest mulig verdig offer, og derigjennom også tydeliggjøre sin uskyld. Forestillingen om et verdig offer konnoterer skyldspørsmålet, da faktorene som avgjør verdighet, er identiske med de som avgjør skyldspørsmålet (Stefansen i Helseth, 2006). Disse faktorene kan være rus, relasjon til utøver, oppførsel i forkant osv. Jeg kommer tilbake til dette senere. Poenget her er at når spørsmålet om skyld eller uskyld understrekes i de innledende referansene til fortellingen, åpnes det opp rom for respondentene til å reflektere rundt egen tvil og vanskelighetene med å forstå og begrepsfeste det de har vært utsatt for.

3.1.2 Seksuell umodenhet som forståelseshorisont

Siljes fortellerstrategi minner om Annes på den måten at hun gir innledende informasjon om seg selv for å løfte meg nærmere hennes perspektiv, og dermed øke forståelsen for hvordan hun gir hendelsen mening. Silje starter sin fortelling med å fortelle om seg selv på hendelsestidspunktet. Hun forteller at hun nylig hadde debutert seksuelt og setter videre hendelsen i sammenheng med hennes unge alder. Hennes fortelling omhandler manglende erfaring med romantiske og seksuelle relasjoner, og

liten grad av bevissthet om egne grenser. Gjennom å ramme inn fortellingen med denne bakgrunnsinformasjonen legger Silje opp til en fortelling der hennes manglende erfaring og bevissthet er viktige faktorer for å forstå hendelsen og gi den mening. Videre omtaler Silje hendelsen som «det her». Hva som egentlig har skjedd, er dermed ikke tydelig begrepsfestet, selv om hennes umodne identitet på hendelsestidspunktet er viktig for hennes forståelse av hendelsen.

Jeg tolker det som at Silje introduserer sin fortelling med denne mindre fortellingen om seg selv for at jeg skal få en tolkningsnøkkel å lese med. Hun posisjonerer seg ikke like tydelig som rammet og uskyldig, slik Anne og Mona gjør. Snarere er det de bristende forutsetninger for å agere adekvat i det seksuelle møtet som synes viktige for forståelsen av hendelsen og erfaringen. Det at hun ikke hadde verktøy for å avslå eller motsette seg hendelsen, og heller ikke viste tydelig hvor egne grenser gikk, forklarer hendelsenes gang. Dermed gir hun seg selv et delvis ansvar for hendelsen.

Silje: (...) Jeg burde ikke vært der i hele tatt, er vel egentlig poenget mitt. Og det har jeg ansvar for egentlig, tenker jeg. Han hadde ansvaret for å ta signalene mine, noe han ikke gjorde. Men jeg hadde også ansvar for å ikke være der, da. Det var jo ikke under tvang. Og jeg hadde muligheten til å si nei, jeg vurderte jo veldig å si nei, men jeg gjorde det allikevel, på en måte, mot mine egne instinkter. (...) I ettertid så har jeg tenkt, hva var det som gjorde at jeg havnet i den situasjonen, Ja det var faktisk noe jeg kunne gjort for å ikke havne i den situasjonen. Så jeg hadde mer sånn medansvar.

Silje strever med å fordele ansvar for hendelsen. Gjennom å posisjonere seg som ung og umoden på hendelsestidspunktet synes det som at Silje skaper rom for ambivalensen i skyld- og ansvarsspørsmålet. Innledningen muliggjør en posisjon som medansvarlig for hendelsen senere. Jeg kommer tilbake til denne ambivalensen i ansvarsspørsmålet.

3.1.3 «Ingen rett måte å snakke om det på»

Flere informanter så ut til å ha problemer med å vite hvordan de skulle begynne fortellingen og hvordan de skulle ordlegge seg. Noen innledet også fortellingen med noen refleksjoner over vanskeligheten med å fortelle. Marte var en av informantene som hadde vanskeligheter med å begynne sin fortelling.

Marte: Det er litt ubehagelig, fordi at jeg er veldig ... jeg er veldig ambivalent i forhold til det. (Hx) Den passer. Jeg, jeg ser på papiret (rekrutteringsannonsen) at den passer inn. Med det du skriver på lappen så passer det perfekt inn. Og samtidig så føler jeg at jeg er ... i en litt sånn, hva heter det; catch 22. Uansett

hva jeg gjør så kommer man til å tenke at jeg overdriver eller underdriver. Jeg føler at det er ingen rett måte å snakke om det på.

Hva er det som gjør at Marte tenker at man vil tro at hun enten overdriver eller underdriver sin fortelling? Slik jeg forstår det, har dette sammenheng med idéen om sex som en binær motsats til voldtekt. Jeg tolker det som at Marte trekkes mellom de to polene i måten å fortelle om hendelsen. Da fortellingen som følger, innebærer flere elementer som går på tvers av, eller beveger seg utenfor, de stereotype forestillingene om voldtekt og sex, kan det virke som Marte opplever at en eventuell lytter vil kunne tro at hun enten overdriver en fortelling som «egentlig» handler om sex, eller underdriver en fortelling som «egentlig» handler om voldtekt.

Marte uttrykker dermed en frustrasjon over, slik jeg forstår det, manglende nyanseringer i begreper og forståelseshorisonter for sine erfaringer. Slik jeg leser Martes utsagn opplever hun at det kulturelt tilgjengelige vokabularet ikke fanger den tvetydigheten hun opplever, og omformulerer den til en «enten-eller»-hendelse: «Uansett hva jeg gjør så kommer man til å tenke at jeg overdriver eller underdriver.» Tvetydigheten som Marte erfarer, lar seg vanskelig språkliggjøre i en kultur der to diskurser er de tilgjengelige om sex: den gode sexrelasjon eller den onde voldtekten. Vi finner noe av den samme problematikken i intervjuene Stefansen & Smette (2006) har utført med kvinner med erfaringer av liknende intime relasjoner, der mange valgte å kalle erfaringene for overgrep i stedet for voldtekt. Forskerne mener at valget av språklig innramming knytter erfaringen til andre kulturelle forventninger, blant annet til politianmeldelse, og dermed også til egne forventninger og selvbylde.

Det synes som om Marte mangler narrative resurser både til å fortelle og å forstå. Som jeg vil vise senere, synes Marte selv å ha vanskeligheter med å forstå og gi mening til den hendelsen hun har opplevd. Dette kan nettopp bero på manglende språklig verktøy hun indirekte etterlyser gjennom å si: «Jeg føler at det er ingen rett måte å snakke om det på.» Et kontinuumperspektiv på seksuell tvang åpner imidlertid for å se seksuelle krenkelser som et spørsmål om grad av tvang og press, og ikke som et enten/eller forhold (Gavey, 2005).

Underliggende i alle informantenes fortellinger aner jeg en viss redsel for ikke å bli trodd eller forstått. Martes uttrykk for manglende begreper kan også forstås som et retorisk grep, og en redsel for ikke å bli trodd. Denne risikoen er åpenbart til stede hos

alle informantene, da deres fortellinger viker fra idealfortellingen om voldtekt og eksisterer et sted i mellomrommet mellom en idealisert og en demonisert forestilling om sex/voldtekt. Denne risikoen, som ligger til grunn for ikke å bli trodd eller forstått i fortellinger om seksuelle krenkelser, fordrer dermed også en investering i fortellingen slik at den skal framstå som mest mulig troverdig. En introduksjon til fortellingen, som gir lytteren en tolkningsnøkkel, og som løfter lytteren nærmere fortellerens perspektiv, vil kunne være en god strategi for å oppnå troverdighet og forståelse i fortellinger om seksuelle krenkelser. Samtidig forteller disse introduksjonene om det vanskelige landskapet informantene beveger seg i når språk og begreper kan komme til kort og gjøre beskrivelsen av erfaringen vanskelig.

Usikkerheten om hvorvidt samtalepartneren forstår erfaringen, og i hvilke grad man oppfattes som en troverdig forteller, samt uro for om en selv klarer å uttrykke disse erfaringene, sier noe om hvor vanskelige disse erfaringene er. De tilhører et kulturelt og språklig mellomrom der subjektivt opplevde emosjoner i tilknytning til erfaringer, får avgjørende differensierende utslag for den sosiale definisjonen av dem. Hva informantene opplever som de problematiske punktene i fortellingene, og som på ulike måter bryter med det voldtektscriptet jeg introduserte innledningsvis i dette kapittelet, vil jeg utdype i de kommende avsnittene.

3.1.4 Oppsummering

Den innledende referansen dreier seg i stor grad om å oppnå troverdighet som forteller. Hvordan den enkelte informant forteller seg fram for å oppnå troverdighet hos lytteren, sier noe om hvordan hun forstår seg selv eller ønsker å framstille seg selv. Erfaringene synes vanskelig å la seg beskrive uten at det tilsynelatende oppstår en tvil om fortellers troverdighet, og usikkerhet omkring hvordan det de har vært utsatt for, «burde» forstås. Språket synes heller ikke å romme den ambivalensen informantene opplever. Diskursen om voldtekt og sex som to absolutte motsetninger, som er knyttet til stereotype forestillinger om sex som det gode og voldtekt som det vonde, utgjør et referansepunkt for både forståelsen og italesetting av informantenes erfaringer. Den synes å skape en «bordet fanger»-logikk, hvilket vanskeliggjør fortellinger om ambivalente erfaringer. Å utvikle et kontinuumperspektiv på seksuell vold kan representere et alternativ som muliggjør en språkliggjøring og forståelseshorisont for mer ambivalente erfaringer.

3.2 Orienterende informasjon: Deltagende karakterer

De deltagende subjektkategoriene i idealfortellingen om voldtekt er en gjerningsperson og et offer plassert i en heteroseksuell samhandling. Gjerningsperson eller overgriper er mann. Han er det aktive subjektet i fortellingen og framstilles gjerne som ond og skyldig (Sætre, 2014:359). Den utsatte portretteres på sin side som kvinne, som god og passiv, og som et uskyldig offer. Som nevnt er idealofferets livs- og partnerforhold samt alkoholvaner av betydning, og avgjør om personen anses som et typisk offer for en voldtekt eller ikke (Jeffner, 1997:164-179; Murph, 2008:67). Dermed bør kvinnen holde seg innenfor rammene for de dominerende normene for kjønn og heteroseksualitet for at hendelsen skal tolkes som voldtekt (Jeffner, 1997:173).

Idealovergriperen framstilles gjerne som en avviker som ikke har noen fellestrekk med «vanlige hyggelige gutter/menn» (Flemmen, 1999:155; Jeffner, 1997:179-187; Johnson & Sigler, 1997:61). Videre er han gjerne en «mørk fremmed» (Bitsch & Kruse, 2012:250-255; Patton & Snyder-Yuly, 2007). Mannen og kvinnen har gjerne ingen eller lite kjennskap til hverandre før hendelsen (Peterson & Muehlenhard, 2011; Murph, 2008; Stefansen & Smette, 2006; Kahn et al. 2003; Kelly 2002). Idealfortellingen beretter altså om en relasjonsløs hendelse. Nedfelt, men skjult i fortellingen, ligger en forestilling som impliserer at avstand mellom partene underbygger alvorligheten av hendelsen og graden av skittenhet. Fortellingen understøtter en idé om at det er verre å bli voldtatt av en fremmed enn en bekjent, en mørk utlending enn en etnisk norsk. Implisitt ligger også forestillingen om at den utsatte er en hvit kvinne. Situasjoner der overgriper og utsatt kjenner hverandre fra før, har eller har hatt et kjærlighetsforhold, og der begge er av fremmed etnisitet, blir dermed ansett som mindre alvorlige. Idealfortellingen tydeliggjør dermed hvordan relasjonen mellom de involverte kan være av betydning for forståelsen av hendelsen.

En tradisjonell og stereotyp forståelse av voldtekt har en forenklet dikotomisk deling av offer og gjerningsmann (Hollaway & Jefferson, 1998:409). Denne *gjerningsmann/offer*-modellen relaterer til spørsmål om skyld og ansvar. Modellen impliserer også en rekke antagelser, som at gjerningsmannen handler fritt og med en intensjon om å skade, at offeret er passivt og på ingen måte bidrar til gjerningsmannens handlinger, og til slutt at skaden alltid er traumatiserende og er påført utelukkende fra gjerningsmann til offeret (Brenner, 2013:505). Voldtekt blir dermed noe man blir rammet av, som passivt offer.

Den relasjonelle konteksten synes å ha betydning for hvordan informantene forstår og begrepssetter sine erfaringer. Ingen av informantene i mitt materiale hadde vært utsatt for krenkelser av en ukjent mann. Alle var riktignok menn, men samtlige informanter hadde kjennskap til den personen de ble utsatt for en krenkelse av, dog av ulik grad. Både Marte, Mona, Karoline og Ida har seksuelt krenkende opplevelser der det er kjæresten som er krenkeren. Sara hadde vanskelige seksuelle opplevelser med en nær venn. Silje med en hun var på date med, og Anne med en hun var på fest med, men ikke kjente fra tidligere. Gjennom å se på hvordan informantene forteller om de deltagende karakterene synes subjektposisjonene «det uskyldige offeret», «den ansvarlige aktøren» og «det ambivalente subjektet» å tre fram. Jeg vil synliggjøre subjektposisjonene gjennom å presentere spenningsfelt i fortellingene som omhandler den relasjonelle konteksten.

3.2.1 Gjerningsmannen: en fremmed

Flere av kvinnene i mitt materiale har vanskeligheter med å forstå og begrepsfeste hendelsen de har vært utsatt for, og relaterer dette til den nære relasjonen mellom utsatt og utøver. Samtidig plasserer noen av kvinnene krenkelsen tydeligere med forklarende referanse til hans etnisitet. Både Mona og Karoline har hatt problematiske seksuelle erfaringer med menn med annen etnisk herkomst enn norsk: to med bakgrunn fra det afrikanske kontinent og en fra Midt-Østen. Denne herkomsten blir viktig i deres forståelse av hendelsen. I Monas tilfelle var denne mannen kjæresten hennes. Hun poengterer innledningsvis i fortellingen at han er afrikaner, og relativt tidlig i intervjuet gir hun hans etnisitet større betydning.

Mona: Altså, jeg følte meg så dum siden jeg hadde blitt sammen med en sånn type. Så jeg følte at jeg burde kanskje ikke forventet noe bedre av han, siden han var, han var afrikansk, ikke norsk, kom fra kvinneundertrykkende kultur sannsynligvis, ... og jeg hadde jo hørt om afrikanere som voldtar, da. Det var jo, det har jo vært i mediene mye og sånne ting.

At han er afrikaner er av betydning for hvordan Mona forstår hendelsen. Hun gjør bruk av mediens diskurs om den fremmedkulturelle voldtektsmannen for å forklare sin egen erfaring. Mona poengterer også senere i intervjuet at hun har følt seg dum som ikke har hørt på advarsler om utenlandske menn som voldtar, og at man ikke kan forvente seg bedre av dem.

Noen år senere blir Mona utsatt for en seksuell krenkelse igjen. Denne gangen av mannen hun nylig har giftet seg med. Han begynner å ha sex med henne mens hun sover. Ektemannen er også av annen etnisk herkomst enn norsk, og denne gis også noe betydning her. Mona opplever ikke denne hendelsen som truende, men kjenner heller på en frykt for om det som skjer, kanskje muligens er en voldtekt. Det er altså ikke selve hendelsen som er smertefull i seg, men snarere erkjennelsen - tanken på om dette egentlig er en voldtekt - som oppleves smertefullt. Mona forteller at hun opplevde ektemannen som en fremmed, både med bakgrunn i hans etniske herkomst, og fordi hun ikke kjente ham så godt ennå.

Mona: (...) Det å ha sex med noen som sover, det er voldtekt. Og grunnen til at jeg holder fast ved det, er at jeg kjente han ikke så godt enda. Altså, jeg klarer ikke å huske om det her skjedde ganske tidlig når jeg kjente han, eller om det hadde gått så lenge som et halvt år. Og uansett om det hadde gått et halvt år, så var det likevel ikke lang tid, fordi i løpet av det halve året så hadde han vært flere måneder i hjemlandet. Sånn at jeg kjente han ikke så godt. Og da er det litt sånn, da blir det jo en fremmed da. Og det var sånn jeg opplevde det, for meg så var han fortsatt en fremmed. Det var det som gjorde at jeg ble redd (for at hendelsen kunne forstås som voldtekt).

At Mona har opplevd krenkeren som en fremmed, synes å være avgjørende for hvordan hun forstår og begrepsfester erfaringen. Som fremmed ser det ut til at han lettere kan plasseres inn i en rolle som overgriper, og hendelsen lettere kan begrepsfestes som voldtekt. Avstand og nærhet til krenker synes derfor å ha avgjørende betydning for hvordan hendelser erfarer og begrepsfestes. Den avstanden Mona føler til ektemannen synes å skape følelsen av frykt for hvorvidt dette er en voldtekt.

Som Sætre (2014) beskriver, er visse personer og relasjoner lettere å anmelde enn andre. Visse personer passer bedre inn i den stereotype voldtektsmodellen av offer og overgriper. At mennene som har utsatt Mona for seksuelle krenkelser oppfattes som fremmede og er av utenlandsk opprinnelse, kan ha gjort det lettere å tolke dem som overgripere, og dermed hendelsene som kriminelle voldtekter. Både den situasjonelle opplevelsen og andres reaksjoner, kan være knyttet til etnifiserende diskurser om kriminalitet og overgrep, som har påvirket forståelsen. Likevel skal det ikke undervurderes at det også er handlingens innhold som har påvirket i retning av en slik betegnelse. Det kan imidlertid virke som at diskursen om den farlige fremmede gjør at visse personer kan passe bedre inn i kategorien som lovbrytende voldtektsmann enn

andre. Dette kan medvirke til at det dras slutninger om egne erfaringer som kanskje ville vært annerledes dersom utøver var av annet etnisk opphav.

I Monas tilfelle bryter andre kontekstuelle forhold - som at hun var kjæreste og gift med krenkerne, og at hendelsene ikke inneholdt fysisk vold - med idealfortellingen om voldtekt. Dette kan føre til at erfaringen ikke så lett lar seg plassere. Dermed synes «den fremmede» gjerningsmannen å fungere som et betydningsskapende element. Posisjonen som offer trer gjerne tydeligere fram jo mindre nærhet det er mellom den utsatte og krenkeren (Christie, 1986:17-30). Slik vil en lettere anses som «ekte offer» hvis gjerningsmannen er fremmed. Den fremmede gjerningsmannen fungerer dermed som konstituerende for det verdige offeret, og støtter videre opp under den dominerende forståelsen av voldtekt. Gjennom å posisjonere krenkeren som en fremmed synes det som om Mona lettere kan begrepsfeste erfaringen som voldtekt og forstå seg selv som et rammet subjekt.

Mona kobler også forståelsen av seg selv som et rammet subjekt til en del av bearbeidingen av skam og skyldfølelser.

Mona: Jeg følte meg så dum. At dette måtte aldri de (foreldrene) få vite om, for da var jeg jo dum. Jeg var jo dum som ikke hadde hørt på dem og sånn når det gjaldt utenlandske menn. (...) Jeg gikk og følte meg dum veldig mye, (...) og følte at jeg hadde skylda.

Mona kobler skamfølelsen hun kjenner på i forbindelse med krenkelsen til hans etniske herkomst. Videre gir denne skamfølelsen henne også skyldfølelser.

Litt senere forteller hun:

Mona: (...) Det er viktig å være klar over at man kan være offer for ting. Og at det ikke er min skyld.

Camilla: Så det å erkjenne eller se på seg selv som et offer i den situasjonen var viktig for å ikke skyldbelegge deg selv? Eller for å flytte skylden bort fra deg selv? Forstår jeg deg riktig da?

Mona: Ja.

For Mona har det vært viktig å forstå seg selv som et offer som et ledd i å bearbeide skam- og skyldfølelser. Skyldspørsmålet synes også å utgjøre et referansepunkt for hvordan en forstår og presenterer seg selv. Dette kan ha sammenheng med at skyldspørsmålet står sentralt i den rådende juridiske voldtektsdiskursen. Monas

fortelling vitner om hvordan hun har kjempet med å forstå seg selv i mellomrommet mellom «den dumme og selvforskyldte» og «det rammede uskyldige offeret».

3.2.2 Offer uten gjerningsmann

Flere av informantene forteller at det er nærheten i relasjonen til krenker som er noe av det som skaper vanskeligheter med å forstå og begrepsfeste hendelsen. Marte er en av dem. Marte hadde vært sammen med kjæresten sin i flere år da denne hendelsen, som hun karakteriserer som «nærmest voldtekt», fant sted. Marte har samme kveld tatt initiativ til sex med kjæresten, men blitt avvist. Senere på kvelden tar kjæresten initiativ. Marte snur seg bort, er kraftløs og «død» i kroppen, og selv om Marte senere også gråter stille, fortsetter kjæresten. Marte bruker også flere begreper som: «sex», «voldtekt», «seksuelt misbruk» og «sex/ ikke sex», «voldtekt /ikke voldtekt», «det ene og det andre og samtidig ingen av delene». Når Marte forteller om hendelsen og hvordan hun har erfart den, kommer hun til et problematisk punkt, nemlig relasjonen mellom de involverte. Marte har vanskeligheter med å plassere kjæresten i en rolle som gjerningsmann.

Som voldtektsmodellen viser, er gjerningsmannen gjerne fremmed og ukjent, og tvinger seg på sitt offer med bevissthet om at hun ikke vil og med intensjon om å skade (Brenner, 2013:505). I Martes tilfelle er det annerledes. Hvordan hun ser på ham, og også hvordan hun mener han forstår seg selv, passer ikke inn i voldtektsmodellen.

Marte: (...) Han er ... en utrolig ... *snill* fyr. Han er. *Han* kunne aldri levd med faktum at han hadde gjort noe som helst x. Det kan, altså *det* kan, det kan ikke ... *skje* i hans univers. ... Han er liksom, ..., ridderen på den hvite hesten. Han gjør ikke sånt.

Litt senere i intervjuet sier hun:

Marte: Jeg har veldig lite lyst til å tenke på han som en ... overgrep ... ja, en overgriper, fordi han han var i fire år, så var han ... den jeg skulle gifte meg med og den jeg skulle ha barn sammen med. Og hvis jeg på en måte fjerner alt det og kun plasserer han i boksen som en overgriper så ... så føler jeg at jeg har mistet noe. ...

Hva som gjør erfaringen vanskelig å forstå og begrepsfeste for Marte, er den relasjonelle konteksten. Marte synes kjæresten Lars er en «snill fyr». Gjerningsmannen i idealfortellingen er ingen snill mann. Lars er i rollen som kjæreste og kan da ikke samtidig være overgriper. Og skal han forstås som en overgriper, innebærer det, slik jeg

forstår Marte, at hun må eliminere alt det andre han er og har vært. Disse to kategoriene blir vanskelige å plassere en og samme person i fordi de framstår som motsatser og gjensidig utelukkende. En kjæreste kan ikke være en overgriper, og en overgriper kan ikke være en kjæreste.

Videre blir det problematisk at Lars ikke forstår hendelsen på samme måte som Marte. Gjerningsmannen i idealfortellingen vet hva han gjør og har en bevisst intensjon om å skade offeret (Brenner, 2013:505). Marte tror ikke at kjæresten har hatt denne intensjonen. Marte opplever seg som utsatt for en seksuell krenkelse, men vet at kjæresten ikke har oppfattet situasjonen på samme måte. Dette misforholdet i opplevelse av hendelsen gjør hendelsen ikke bare vanskelig å forstå og få en forklaring på, men kan også være med på å forsterke forståelsen av hendelsen som en krenkelse.

Marte: (...) Det var noe med at hvis han, hvis *han* ikke oppfatta det som det (voldtekt), så kunne det jo ikke være det. Akkurat som at, liksom ... (Hx) man må være, man må være to stykker i en voldtekt. Og må man det? Fordi det er det jeg føler at man ikke må, samtidig. Hvis man må være to stykker i en voldtekt så kommer vi jo ... da kan man jo ikke ... det blir for dumt. ... (7) Ja.

Camilla: Kan du forklare litt mer hva du mener da, med å være to stykker i en voldtekt?

Marte: At han på en måte er bevisst sin rolle som overgriper. For jeg var jo tydeligvis bevisst min rolle som offer. Men han var jo ikke i rollen som overgriper. Han var jo i rollen som ... kjæreste. Men samtidig så vet jeg jo ikke ... kan jo ikke, jeg har jo aldri vært overgriper selv, så jeg vet jo ikke hva det vil si å være overgriper. Føler man at man er overgriper? Følte ... min slektning at han var overgriper? (Marte refererer til en slektning som har utført seksuelle overgrep mot henne og søsteren i barndommen). Han følte vel bare at han var med i en ... seksuell situasjon med noen som ikke gjorde motstand, da var det vel greit. ... (6) Det var kanskje det Lars også følte. ... (8) Hm. ... men det er en utrolig simplifisert tanke å tenke at ... i voldtekter så finnes det et offer og en overgriper og begge to er bevisst sin rolle... (6). Overgrepet, overgrepet passer ikke inn i den modellen alltid. Kan jo ikke gjøre det.

Marte posisjonerer seg selv som offer, men har vanskeligere for å posisjonere krenkeren da han også er hennes kjæreste. At han ikke ser på det som har skjedd som et overgrep eller en krenkelse gjør det ytterligere vanskelig å plassere ham som gjerningsmann i offer/gjerningsmann-modellen. Marte uttrykker en ambivalens i forhold til krenkerens rolle og motiv. Dermed eksisterer det i deler av Martes fortelling kun et offer og ingen overgriper.

Krenkerens motiv som avgjørende for forståelsen av hendelsens karakter kan vi finne igjen i rettsdiskursen om voldtekt, der uaktsom voldtekt og spørsmål om subjektiv skyld utgjør viktige elementer for meningsdannelse. Det synes dermed som om Martes historie får betydning fra to konkurrerende diskurser: en rettsdiskurs der krav om subjektiv skyld står sentralt for at hendelsen skal forstås som voldtekt, og en diskurs vi gjerne finner i interesseorganisasjoner, som sentreres rundt samtykket som definerende element. Denne samtykkediskursen kan ses som en del utvidelsesdiskursen, som jeg kommer tilbake til senere. I samtykkediskursen synes fokuset å ligge på hva den krenkede har kommunisert, og dennes opplevde krenkede integritet, og ikke på hva krenkeren har forstått eller ikke forstått (Justis- og beredskapsdepartementet, 1997:23 punkt 3,5).¹⁷ Dermed oppstår det en konflikt hos Marte mellom hva hun anser at han har forstått og hva hun selv har følt, men også en konflikt om hvordan hun skal forstå han.

Forskning har vist at kvinner tolker seksuelle krenkelser ulikt, avhengig av om krenker er fremmed eller kjent (Johnson & Sigler, 1997:80), og at krenkelser fra en partner eller kjæreste ofte ikke defineres som voldtekt (Stefansen & Smette, 2006:49; Kahn et al. 2003). Når den krenkede og krenkeren inngår i en nær relasjon, synes det som det blir mer problematisk å bruke begreper som voldtekt, offer og gjerningsmann. Grunner til dette kan være at krenkelsen ikke ligner på såkalte «ekte voldtekter», og at krenkelsens ulike innholdsmessige deler dermed avviker fra voldtekstscriptet. Om en helt fremmed person gjør seksuelle tilnærminger eller om en kjæreste gjør det, vil det kunne oppleves forskjellig. Den relasjonelle konteksten er altså viktig for forståelsen og begrepsfestingen av hendelsen. Hvor man setter sine kroppslige grenser og hva som oppleves som illegitim seksuell tilnærming, kan endres med relasjonen man står i overfor den andre.

Imidlertid kan også maktmekanismene forandre seg med relasjoner. I en nær relasjon vil den fysiske volden ikke nødvendigvis være til stede, da det er andre og mer psykologiske makt-mekanismer som kan være i spill (Stefansen & Smette, 2006:51). Videre vil mindre tydelig tvang kunne gjøre motstanden mer subtil. I en nær relasjon, og særlig en nær relasjon der seksuell omgang har vært, er, eller vil kunne være aktuelt,

¹⁷ Med samfunnets generelle oppfatning om at det er menn som er den aktive og kvinner den passive parten i seksuelle forhandlinger, synes samtykke i større grad å dreie seg om kvinnens samtykke (STK, 2013).

vil forhandlingene om seksuell omgang ofte være subtile. Når utøveren er en nær person, kan det være vanskeligere å forstå hendelsen som voldtekt, dersom det er fravær av fysisk vold eller trusler og snarere subtil tvang og motstand. Dersom hendelsen likevel oppleves som uønsket og ufrivillig, blir den vanskelig å forstå og begrepsfeste. Som Skjørten beskriver (i Stefansen & Smette, 2006:36): «Jo nærmere forholdet er mellom gjerningsmann og offer, og desto mer utydelig volds- eller trusselaspektet blir i handlingen, jo mer uenighet hersker det om hvorvidt handlingen er en voldtekt eller ikke». Det relasjonelle henger sammen med typen vold og motstand og også skyldfølelse og begrepsfesting.

3.2.3 Følelsenes sosiale opphav

Marte har vanskelig for å posisjonere krenkeren, men posisjonerer seg selv lettere som offer. Hun har *følt* seg som offer i situasjonen. Å føle seg som offer innebærer å føle seg krenket, og konnoterer følelser som hjelpeløshet, avmakt, sorg, skam, sinne og frykt (Whittier, 2001). Samtidig som det relasjonelle aspektet har skapt vanskeligheter for forståelsen, synes Martes følelser å være avgjørende for å differensiere om hendelsen var en voldtekt eller ikke.

Følelser og erfaringer som oppstår, har ikke kun opphav i konkrete handlinger, men utvikles i sosiale kontekster som også skaper og former følelsene (Averill, 1980). Emosjoner¹⁸ er slik nært knyttet til ideologi og mening, og kan forstås som kroppsliggjorte forestillinger (Lidén, 2000:46).¹⁹ Den kulturelle og sosiale konteksten vi er nedfelt i, former opplevelser og følelser. Forestillinger om kjønn, klasse og rase samt maktstrukturene knyttet til disse, danner forståelsesrammer og meningsstrukturer, og utgjør dermed tolkningsressurser for opplevelser. Dette betyr at Marte ikke nødvendigvis måtte føle seg som offer i situasjonen, men at foreliggende meningsstrukturer og fortolkningsressurser gjør det lettere for noen å føle seg som offer, og gripe til offerposisjonen, enn andre. Det er derfor ikke gitt at en annen kvinne eller en mann i samme situasjon ville erfart situasjonen likt som Marte. Subjektive, personlige og kroppslige erfaringer formes på avgjørende måter av vår relasjonelle plassering i maktstrukturer (Lidén, 2000:48).

¹⁸ Jeg bruker her begrepene følelser og emosjoner om hverandre, og gjør ingen distinktiv forskjell mellom de to.

¹⁹ Begrepet kroppsliggjorte forestillinger er hentet fra Michele Rosaldo.

Slik blir også maktrelasjoner opprettholdt via det emosjonelle som reproducerer klasse, etnisitet og kjønnsforhold. Emosjonene utgjør på så vis en internalisert, sosialt differensierende mekanisme. At Marte føler seg som offer, selv om hendelsen er vanskelig å plassere, kan bero på at kvinner, gjennom patriarkalske diskurser, konstrueres som seksuelt sårbare. Dette kan påvirke kvinners opplevelse av, og forhandlinger om, seksuelle grenser. Kanskje det i visse kontekster lettere trekkes veksler på offerbegrepet og gjøres hastige slutninger om en selv som krenket, uten at det nødvendigvis må tolkes på denne måten, nettopp fordi man i utgangspunktet ser på seg selv som seksuelt sårbar og voldtektsbar? Slike tolkninger kan forsterke eller reproducere en ideologi, der kvinners kjønn og seksualitet framstår som noe særlig opphøyet og skjørt. Videre er det mulig at kvinner, gjennom å forstå seg selv som seksuelt sårbare i en forhandlingsprosess om seksuelle grenser, også kan stenge for alternative måter å forstå og handle på som kan ha preventive muligheter (Henderson, 2007).

3.2.4 Gjerningsmann uten offer

Deltagerne i det rådende kulturelle voldtektscriptet er, som nevnt, en gjerningsmann og et offer. Det strenge skillet mellom gjerningsmann og offer, der de to framstår unyanserte i et svart/hvitt-perspektiv, kan ikke bare skape problemer med å plassere den andre/utøveren, men også en selv. Offeret i modellen kan konstrueres som verdig og uskyldig gjennom sine leve- og partnerforhold, alkoholvaner og nærhet til konservative kjønnsrollemønstre (Murph, 2008:67; Jeffner, 1997:164-179). Dersom man beveger seg utenfor rammene for hva som kan oppfattes som et «ekte» eller «verdige» offer, blir det vanskelig å forstå hendelsen og begrepsfeste den.

Anne synes å ha en forståelse av voldtekt som ligger nær opptil det stereotype voldtektscriptet. Dette gjør det vanskelig for henne å se seg selv som «et ordentlig offer», og videre hendelsen hun ble utsatt for, som «voldtekt». Anne vil heller kalle det «overgrep».

Det er flere elementer i Annes fortelling som skiller seg fra en overfallsvoldtekt, og som dermed gjør at Anne har vanskeligheter med å se på seg selv som et «ordentlig offer» og å bruke voldtektsbetegnelsen på det hun har opplevd. Hun ble utsatt for en seksuell krenkelse mens hun sov i svært beruset tilstand på et nachspiel. At krenkeren er en

relativt fremmed person, gjør det kanskje lettere å se ham som gjerningsmann. Anne omtaler krenkeren som *gjerningsmannen*, men har likevel problemer med å se på seg selv som et offer.

Anne: (...) man føler seg, når man ikke er blitt utsatt for en overfallsvoldtekt, hm, ja nå kommer tårene <X til meg X> (gråter) ... (9 sek) < (med gråtende kvalitet i stemmen) det er liksom som at man ikke er et verdig offer, altså man er ikke et ordentlig offer > (gråter).

At det ikke ble utført fysisk vold, at hun ikke gjorde tydelig motstand, og at hun var svært beruset når overgrepet skjedde, gjør at hendelsen Anne har opplevd, skiller seg fra idealfortellingen om voldtekt. Disse elementene har vært betydningsfulle for Anne i prosessen med å forstå det hun har vært utsatt for. Det at Anne hadde drukket mye alkohol og var svært full når overgrepet skjedde, har ført til at hun bebreider seg selv for hendelsen. Slik jeg tolker det, bebreider hun seg selv for å ha blitt så full at overgrepet har kunnet skje og at hun ikke har kunnet yte motstand. Jeg kommer tilbake til alkohol som kontekst senere.

Med skyldfølelse for manglende motstand og høy promille blir det vanskelig for Anne å se seg selv som et «ordentlig offer». Som Murph, (2008:67-68) poengterer, er det motstanden mot overgriper og overgriperes betydelige tvang, som har vært det definerende elementet i kriminalisering av voldtekt. Selv om norsk lov ikke utelukkende legger vekt på vold, tvang og motstand, men også har inkludert leddet om å være ute av stand til å motsette seg handlingen, gjenstår fremdeles en logikk i den kulturelt dominerende forståelsen av voldtekt om at aktiv tvang må forekomme for å kunne kalle hendelsen voldtekt.

Det Anne gjør når hun omtaler seg selv som «ikke et ordentlig offer», er å konstruere seg selv opp mot en annen mulig identitet, nemlig «det ordentlige offeret». Å konstruere seg selv som en motsats til en annen i en fortelling, kan kalles en symbolsk grensedragning (Lamont & Molnár 2002). Det utsatte jeget, som står i motsats til det ordentlige/verdige offeret, utgjør dermed en viktig symbolsk grensedragning i flere av fortellingene. Denne grensedragningen legitimerer til en viss grad den volden subjektet har blitt utsatt for, og konstruerer videre et bilde av den utsatte som delvis ansvarlig for hendelsen. Videre skjer det i flere av historiene at denne symbolske grensedragningen blir diffus.

3.2.5 Det vanskelige offerbegrepet

Alle respondentene forholder seg med blandede og til dels negative følelser til offeridentiteter i den rådende voldtekstdiskursen. Ikke alle skriver seg inn i den for egen del. Offerbegrepet relaterer blant annet til skyldspørsmål, og offer/gjerningsmann-modellen er en del av den rådende juridiske voldtekstdiskursen (Edgren, 2011:144). Fordi offerbegrepet er så knyttet til skyldspørsmålet, synes det som om vanskeligheter med å se på seg selv som offer derfor kan henge sammen med skyldfølelse. Man bebreider seg selv for å ha forvaltet sitt sosiale selv på dårlig måte og vil ikke legge alt ansvar på den andre. Avstanden til offerrollen kan også handle om de assosiasjonene som er knyttet til offerbegrepet og som vanskelig lar seg romme i en mer kompleks identitetsforståelse.

Anne: Jeg har hatt store problemer med å sette meg i en rolle der... jeg er offeret, altså, jeg har ikke lyst til å være et offer heller, selvfølgelig.

Ida: Offer det høres så ... Jeg føler også det ordet gir avmakt. Det på en måte objektiviserer deg på en måte, eller sånn, i hvert fall ... gir deg en identitet som bare er helt sånn; å! liksom, det høres ut som du liksom har blitt utsatt for et bilkrasj, liksom. Det blir på en måte sånn; ja, fem ble ofre for et tog, liksom. (...) Offer blir på en måte mer sånn, ja det blir så passivt. Også har du på en måte gitt opp.

Sara. Egentlig så har jeg hata å tenke på meg selv som et offer. Ja, det høres veldig svakt ut, synes jeg, altså ordet. Veldig vagt ord, egentlig. Så jeg har egentlig hata å tenke på meg selv som et offer, mens jeg samtidig også måtte det for å kunne klare å ..., virkelig forstå alvorhetsgraden i dette her da. Så måtte jeg også innstille meg litt på at; ja men dette her er noe som har skjedd mot meg, det var ikke jeg som hadde noe med det å gjøre i det hele tatt. Jeg var aldri interessert i å ha sex, @@ <@ Rett og slett @>. Ja, så jeg måtte vel begynne å overbevise meg selv litt om det, samtidig som jeg fortsatt ikke helt liker å tenke på meg selv som et offer.

Camilla: Nei, så X som et punkt i det å ... trekke skylden på en måte bort fra deg selv,

Sara: Mm

Camilla: så ble det på en måte en viktig

Sara: Ja

Camilla: måte å tenke på.

Sara; Det kan man si.

(...)

Camilla: men at du ikke liker å tenke på deg selv egentlig som et offer?

Sara: Nei. Ikke egentlig.

Camilla: Nei

Sara: Nei, jeg synes det høres veldig svakt ut.

For enkelte kan det virke som om identiteten som «svak» er mer truende enn identiteten som voldtatt. Karoline uttrykker noe av den samme skepsisen til offerbegrepet, men kobler det eksplisitt til voldtektsbegrepet. Hun forteller at hun i forkant av intervjuet så igjennom noen notater hun hadde skrevet om erfaringen:

Karoline: (...) Da har jeg skrevet på et tidspunkt at det er veldig viktig for meg å ikke være et offer. Hvorfor det? Jo, jeg kan forstå hvorfor det var viktig. For det skulle ikke handle om en voldtekt. Jeg synes det ordet var veldig skummelt. Jeg ville for all del ikke at det skulle brukes om meg og mine opplevelser. (...) Det var bare det verste som kunne skje. Ja, prøve å ikke bli sett på som noe svakere. Selv om det var jo nettopp det jeg hadde følt meg som, så ville jeg ikke bli assosiert med noe sånn. (...) Det her med at det ikke skulle være en voldtekt, handlet nok mest om at jeg ikke skulle være et offer.

Camilla: Og hvorfor det?

Karoline: Nei, det er jo ingen som vil være et offer. Det er ingen som vil det. Jeg føler meg ikke som det.@@@ Nei. Man trenger ikke, man trenger ikke være et offer for at det skal ha vært noe som var urett. (...)Men det her med offer, ... det er et veldig tungt ord, som jeg, som, det ligger veldig mye i det som jeg ikke ... assosierer med meg, som jeg ikke kan relatere til. Tror jeg.

Camilla: Ja, hva ligger det i det ordet?

Karoline: ...⁽⁷⁾ Da føler jeg at man... et offer har ikke mye ære igjen. Det er ikke mye ... man har liksom blitt tråkka på, men ganske grovt, man har ... ikke blitt respektert ... eh ...⁽⁶⁾ Det kan man jo si om mange Nei, jeg føler at offeret ikke har så mye å stille opp med, på en måte. Offeret har ikke så mye å tilby. @@ Absurd nok... Offeret er passivt. Det var kanskje jeg også. @@@ Men ja, offeret tar ikke så mye ansvar på en måte.

De fleste informantene uttrykker at de har problemer med å se på seg selv som et offer fordi begrepets assosiasjoner ikke stemmer overens med hvordan de ser på seg selv. Den passive, svake og hjelpeløse offerrollen er vanskelig å identifisere seg med, og avstanden til offerrollen og voldtektsbegrepet kan tolkes som en måte å bevare sin egen verdighet eller ære på. Som Karoline sier: «et offer har ikke mye ære igjen». Ida sier

også at begrepet «objektiverer deg». Dermed kan også motstanden mot offerrollen og voldtektsbegrepet være en måte å beholde en subjektposisjon på som er forenlig med hvordan kvinnene oppfatter seg selv (Stefansen & Smette, 2006:37-38, 48-49; Peterson & Muehlenhard, 2004:141). Slik kan de fremdeles framstå som ansvarlige og handlende aktører. Det er ikke med dette sagt at de ikke opplever at det har blitt gjort urett mot dem og at de ikke har vært utsatt for et overgrep eller en krenkelse. Forhandlingene om begreper handler heller om å bevare subjektposisjonen. Den rådende juridiske voldtektsdiskursen gir kvinner rettigheter, men også krav om renhet og passivitet. Dette fratår kvinner aktørskap og gjør vanlige liv vanskelige å forene med en identitet som voldtatt.

Motstanden mot offeridentiteten uttrykkes ofte ved å skrive seg inn i en annen diskurs, nemlig frigjørings- og likestillingsdiskursen om den sterke kvinnen. Ida forteller at hun ønsket å være sterk og så på seg selv som en sterk kvinne.

Ida: Jeg ville alltid på en måte være så sterk. (med ironi i stemmen:) «Jeg er så sterk kvinne, vettu. Jeg er så sterk. Jeg kan bli, jeg kan bli undertrykket, men jeg blir ikke det for jeg er så sterk», ikke sant.

Slik jeg tolker dette blir det problematisk for Ida når idealet om den likestilte relasjonen og den moderne, selvstendige, sterke norske kvinnen ikke stemmer med erfaringen. Hun ser på seg selv som en selvstendig og sterk kvinne, men har samtidig opplevd å bli utsatt for seksuelle krenkelser av kjæresten. Ironien i sitatet over antyder også at Ida har hatt en uvilje mot å se maktskjevheten i situasjonen fordi hun har villet beholde et blikk på seg selv som en sterk kvinne. Å være et offer står i kontrast til å være en sterk kvinne. Denne identitetskonflikten gjør seg dermed gjeldene i defineringsprosessen. Å framstå som et offer innebærer at du er svak og passiv og hjelpeløs, hvilket står i konflikt med kvinnenens egne bilder av seg selv som sterke og selvstendige.

Det problematiske oppstår kanskje fordi offerbegrepet knyttes til individet og identiteten, snarere enn til en handling og en relasjon (Eggebo, 2007:10). Det kan virke som om identiteten man er tilskrevet gjennom å inngå i voldtektsdiskursen, kleber til en. Slik omslutter offerbegrepet individet som en stabil identitet. Offerrollen gir videre ikke bare uttrykk for en posisjon og status, men er også en sosial rolle som bærer i seg forventninger om egenskaper og oppførsel (Stefansen & Smette, 2006:48). Avvisningen

av offerbegrepet kan dermed både henge sammen med forestillinger om hvem som er et «ordentlig offer» og sees som en strategi for å bevare sin subjektrelasjon.

Videre kan idealet om likestilling gjøre at kvinnene oppfatter seg selv som ansvarlige for sin egen situasjon (Røthing, 2000:45). Å «havne» i en krenket posisjon, kan dermed forstås som uttrykk for kvinnens svakhet (ibid:46). Når Ida oppfatter seg selv som en sterk kvinne, som ikke kan undertrykkes, synes det å gjøre hennes opplevelse av krenkelse til hennes eget ansvar, hvilket står i motsetning til offerbegrepets konnotasjoner.

Marte hadde problemer med å se på seg selv som offer. Samtidig synes hun det var vanskelig ikke å gjøre det:

Marte: Jeg orker ikke være «overgrepsjenta». (...) Jeg orker ikke å være, det høres så sykt teit ut, men jeg orker ikke å være hun «overgrepsjenta», som skal gå rundt og jakte på mannfolk som har ... «done her wrong». <X(mummlende) Eh, det blir X>...(5) <X (mummlende). Det er så X> ... Det er så rart for når jeg hører meg selv si sånn, så får jeg sånn; «fy faen, du sa ikke akkurat det?» @

Camilla: Hvorfor det da? Eller hva tenker du da?

Marte: Jeg ... jeg er <@ oppegående nok til å skjønne at det jeg sier nå er ... ikke en grei,@> åh! Jeg føler meg svak når jeg sier ..., jeg føler at det ikke er en grei mentalitet å ha, jeg ... (Hx) Jeg er feminist, og jeg er sterk, og jeg ... tar grep om mitt eget liv, også sitter jeg og sier at jeg vil ikke ... gjøre noe med et overgrep for jeg vil ikke være hun overgrepsjenta.

Å «være sterk» og «ta grep» kobles her til å se seg selv som «overgrepsjenta», et offer, og synliggjøre en opplevd utsatthet og et maktspekt ved hendelsen. Å «være svak» kobles til å unnlate å se på seg selv som offer og forstå hendelsen som en mer hverdagslig hendelse av mindre alvor. Det som skaper konflikten til Marte, mener jeg er at hun gjør bruk av to motstridende diskurser om offer og voldtekt. På den ene siden vil hun ikke ta på seg en offerrolle og være «overgrepsjenta». Motstanden kan forstås som at offeret representerer noe svakt og stakkarslig. Men Marte trekker også veksler på en feministisk diskurs om voldtekt, der offerbegrepet er del av en viktig politisk strategi for å synliggjøre vold og maktreasjoner. Denne synliggjøringsstrategien står hos Marte i konflikt med uviljen mot å se seg som offer pga. offerets lave status og negative konnotasjoner. Videre innebærer den feministiske diskursen at hun ikke bare bør erkjenner sin offerrolle, men også handle ut fra den - altså anmelde forholdet. Det er dette Marte antyder, slik jeg tolker det, når hun sier at det ikke er en grei mentalitet å ha

«å ikke gjøre noe med det». Dermed kan det virke som at offerbegrepet innebærer en rekke forventninger om eksempelvis å ende relasjonen til krenkeren og anmelde forholdet til politiet. At Marte ikke orker å være «overgrepsjenta», kan bety at hun opplever det problematisk å miste aktørskap og være «det svake offeret».

Jeg mener med dette ikke å antyde at Marte eller de andre kvinnene i mitt materiale nødvendigvis *bør* forstå seg som ofre. Mitt anliggende er å vise hvordan kvinnene strever med begrepet og forståelsen av seg selv. Det er ikke gitt at offerrollen kun er nyttig i bearbeidelsesprosessen av en seksuell krenkelse. En kan også tenke seg at voldtekstdiskursen fanger og griper inn i mer hverdagslige erfaringer. Videre er det et skille mellom hva som kan være nyttig på individnivå - for den utsattes egen bearbeidelsesprosess, og samfunnsnivå - hva som utgjør politisk effektive virkemidler.

3.2.6 Forhandlinger om subjektposisjoner

De fleste informantene har vekslet mellom å se på seg selv som offer og ikke. Noen av informantene sier de opplevde seg som offer når hendelsen inntraff, men at de senere ikke ser på seg selv som offer. Og motsatt forteller noen informanter at de ikke opplevde seg som offer under hendelsen, men at det er en betegnelse som har kommet senere. Samtlige informanter har vanskeligheter med offerrollen og å plassere seg selv i fortellingens karaktergalleri. Det kan virke som om den rådende voldtekstdiskursen, slik den er flettet inn i en bredere diskurs om likestilling og kvinnekamp, setter de utsatte i en paradoksall dobbelbundet situasjon. Det er ved å godta innlemmelsen i en diskurs der man tilskrives en identitet som passiv og svak, at man samtidig er den sterke og handlende på likestillingens og kvinnefrigjørings vegne. Denne doble identiteten kan være vanskelig å være i.

Motstridende identiteter utgjør et spenningsfelt i alle informantenes fortellinger, og skaper dermed mer eller mindre ambivalente subjektposisjoner. Et grovt tredelt skille kan likevel sees i informantenes fortellinger. Noen av kvinnene forteller seg fram slik at de i større grad framstår som uskyldige ofre, som har blitt påført smerte. Noen av kvinnene forteller seg fram som handlende og ansvarlige, og beholder i større grad et aktørskap. Noen forteller seg også fram som medskyldige, enten for hendelsen eller erfaringen. Å være medskyldig for hendelsen er dog en problematisk posisjon, da man ikke er medskyldig i seksuell vold. Posisjonen vitner derimot om vanskelighetene med å forstå seg selv i skjæringspunktet mellom utsatt offer for seksuell vold og delaktig aktør

i en dårlig seksuell erfaring. Alle informantene forteller seg fram med en ambivalens og veksler mellom subjektposisjonene «rammet, uskyldig offer» og «ansvarlig aktør».

3.2.7 Oppsummering

Karakterene gjerningsmann og offer synes underliggende i alle fortellingene. Innenfor gjerningsmann-offer modellen er rollene som voldtektsoffer og voldtektsmann relasjonelt forbundet og stabilt fastsatt (Brenner, 2013:505). Begge må være til stede for at en hendelse kan gjenkjennes som voldtekt. Når informantene av ulike årsaker opplever at egen eller den andres oppførsel eller motivasjon ikke korresponderer med hva som er forventet av rollen, blir det vanskelig å forstå hendelsen som voldtekt.

Gjerningsmann-offer dikotomien lar seg vanskelig applisere på hendelser der krenkeren er nærstående eller der det innholdsmessige i krenkelsen skiller seg fra det stereotype voldsscriptet i voldtektsdiskursen. Likeså vil det være lettere å forstå en hendelse som voldtekt dersom visse aspekter ved de deltagende karakterene korresponderer med stereotype ideer om offer og gjerningsmann. At offeret gjerne er en hvit kvinne og gjerningsmannen av fremmed etnisk herkomst, synes å være en del av den dominante diskursen om voldtekt. Kvinner som har opplevd krenkende erfaringer med utenlandske menn, eller ikke har hatt nær relasjon til krenkeren før hendelsen, ser ut til lettere å kunne skrive sine egne erfaringer inn i voldtektsdiskursen enn andre. Dermed er det visse relasjoner som lettere kan tolkes som voldtekt enn andre.

De nære relasjonene skaper gjerne vanskeligheter med å forstå sin egen posisjon og/eller krenkerens posisjon. Det kan være vanskelig å tolke hendelsen som voldtekt dersom den utsatte opplever at det kun finnes ett offer eller kun én gjerningsmann, fordi den ene rollen krever den andre for at hendelsen skal forstås som voldtekt. På samme måte er det vanskelig å tolke hendelsen som sex når en av deltagerne forstås som offer eller overgriper. Informantene synes å skrive seg inn i en rettsdiskurs der krav om subjektiv skyld står sentralt for at hendelsen skal forstås som voldtekt. Diskursen finner vi i interesseorganisasjoner der spørsmål om seksuelt samtykke fungerer som definerende element. Videre synes de subjektive følelsene å være av avgjørende betydning for meningsdannelse om seksuelle hendelser. Forankret som de er i etablerte sosiale konstruksjoner, kan følelsenes avgjørende rolle medføre at de reproducerer kulturelle meningsstrukturer om kjønn og vold.

Det er ikke kun det relasjonelle som gjør at forhandlinger om rollene som gjerningsmann og offer blir vanskelige. Også offerbegrepets negative konnotasjoner synes avgjørende. Som materialet viser, trekker fortellingene veksler på den juridiske diskursen om offer og overgriper, og samtidig likestillings- og kvinnefrigjøringsdiskurser om den sterke og handlende kvinnen. Denne dobbelbind-situasjonen skaper problemer for informantene når de forhandler fram subjektposisjoner for seg selv og de andre involverte.

Alle informantene beveger seg langs en linje av nærhet til offer/gjerningsmann-modellen. Analysen viser at informantene strever med subjektforhandlinger der det verdige og uverdige offeret, samt det svake og passive offeret og den sterke og handlende kvinnen, utgjør konfliktens kjerne. Jeg har antydnet tre ulike subjektposisjoner som synes å framtre i materialet: en som presenterer seg som offer eller rammet, en som presenterer en handlende og sterk kvinne, og en som gjør bruk av begge disse to fortellingene parallelt. Oppløsningen av den stabile og fastlåste relasjonen mellom gjerningsmann og offer, som forutsetter at kun én sannhet er mulig og identifiserbar, åpner for at flere og motstridende sannheter kan eksistere innenfor en enkelt samhandling (Brenner, 2013:505). En slik diskursiv forflytning kan muliggjøre nye forståelser som kan romme mer av voldtekstsituasjonenes kompleksitet.

3.3 Orienterende informasjon: Sted, tid og situasjon

Liksom det relasjonelle aspektet i fortellingen om gråsoner kan det situasjonelle også skape utfordringer for informantenes forståelse av erfaringen. Hvor og når hendelsen skjer henger sammen med relasjonen mellom deltagerne og hvilken setting krenkelsen skjer i. I alle informantenes fortellinger bryter steds plassering og setting med det stereotype voldtektscriptet, slik det er beskrevet av Stefansen & Smette (2006), Peterson & Muehlenhard (2011) m.fl.

Forskning har vist at den stereotype fortellingen gjerne plasserer voldtekten ute i offentlig sfære, gjerne på «feil side av byen» (Peterson & Muehlenhard, 2004:131; Kelly, 2002:137), eller på «risikoutsatte» steder, som i en mørk bakgate eller park, og langt fra trygge eller hjemlige steder. Videre eksisterer det en oppfatning om at voldtekt gjerne skjer på en viss tid av døgnet, gjerne kvelden eller natta (Kelly, 2002:137). Settingen hendelsene tar plass i, bør på ingen måte være av en seksuell karakter for at

den skal gjenkjennes som voldtekt. Hun bør ikke være beruset, lettkledd, flørtende eller forelsket i vedkommende (Murph 2008:72-73; Peterson & Muehlenhard, 2004:131; Jeffner, 1997). Hun bør snarere ha utført en respektabel handling når overgrepet skjer. Slik kan hun også framstå som et verdig offer (Stefansen & Smette, 2006:48-49) Offeret skal i idealfortellingen framstå som intetanende og uskyldig, og var gjerne på vei hjem da hun blir overrumplet av gjerningsmannen.

3.3.1 Respektable handlinger

Anne har et ønske om å framtre som både en troverdig forteller og som et troverdig offer. Men når krenkelser skjer i kontekster som ikke samsvarer med det stereotype voldtekstscenarioet, synes det som om noen ting blir viktige å formidle for å opprettholde en troverdig offerposisjon i fortellingen. Anne legger vekt på settingen rundt og i forkant av krenkelsen som et ledd i å fortelle seg fram som et «mest mulig verdig offer». Å fortelle seg selv og sine handlinger fram som respektable, er et ledd i denne posisjoneringen.

Anne ligger og sover når hun våknet av at en mann hun ikke kjenner særlig godt, er inni henne. Anne og mannen har vært på samme fest, og Anne har blitt svært full.

Anne: Jeg har trekt meg tilbake fra festen. Jeg har meldt meg ut av festen, og han har oppsøkt meg, og til og med innrømmet at jeg ikke har gitt noen signaler eller invitasjon eller noe sånt. Og det er jo noe av det viktigste for min del da, sånn for å ta bort litt brodden av den skammen da på en måte, og skyldfølelsen ikke minst. (...) Det har ikke vært en smule aktuelt. (...) Jeg husker at jeg ikke synes han var noe særlig sympatisk eller pen person. Langt i fra min type. (...) Jeg hadde ikke pratet noe særlig med han. (...) Jeg har i vært fall aldri lagt skjul på at jeg er gift. Ringen min (...) hadde jeg hatt på hele tiden.

At det er han som har oppsøkt henne, og at hun ikke har hatt interesse for ham eller flørtet med ham tidligere på kvelden, utgjør viktige elementer i fortellingen til Anne, først og fremst for å flytte spørsmål om skyld bort fra henne selv. At settingen er en fest, synes å kreve en nærmere forklaring for at Anne skal framstå som uforskyldt i hendelsen. At hendelsen skjer i forbindelse med en fest med alkohol, synes å innebære en mulighet for at hendelsen muligens ikke var uønsket eller ufrivillig på tidspunktet. Som Krange og Pedersen skriver, er det mange som kan oppleve å angre på sex i situasjoner preget av fest og rus (Krange og Pedersen, 1999:54). Settingen åpner for at hendelsen Anne opplevde, handler om en forsinket grensedragelse snarere enn et overgrep. Anne ser ut til å føle at hun må forsikre seg om at hun var et verdig offer, ved

å beskrive egen adferd i forkant at hendelsen som ikke-flørtende, og som uinteressert i seksuell samhandling. Videre synes det som om denne delen av fortellingen er av avgjørende betydning for hvordan hun vil framstå for lytteren.

Implisitt i ideologien om at den som flørter er medansvarlig for den eventuelle krenkelsen, ligger en kontraktuell forståelse av samtykke. Et kontraktperspektiv på samtykke er å forstå som kontinuumperspektivets motsats (Alexandre, 2009). Dette perspektivet innebærer et en ser på samtykke som noe som gis ved *ett* tilfelle *før* hendelsen. Dermed kan flørtende adferd i forkant tolkes som samtykke under den kroppslige utvekslingen senere. Samtykke sees som en «alt eller ingenting»-tilgang eller avvisning, og synes, i vår kulturelle kontekst, å henspille på at det er kvinnen som gir/ikke gir samtykke (Alexandre, 2009; Beres, 2007; Cowling & Reynolds, 2004). Denne kontraktuelle forståelsen av samtykke ligger implisitt i flere av informantenes forståelse av hva voldtekt er. Den utgjør et tolkningsverktøy som gjør at erfaringen de har hatt, vanskelig lar seg begrepsfeste som voldtekt og de selv ikke entydig framstår som et «verdige offer».

3.3.2 Alkohol som kontekst

At Anne var svært full under hendelsen, har gitt henne både skam og skyldfølelser. Peterson & Muehlenhard (2004:131) har påpekt at dersom kvinnen er beruset når krenkelsen finner sted, sees hun gjerne på som ansvarlig for at ting har kommet ut av kontroll. Hun kan bli sett på som inviterende til seksuelle tilnærmelser, også i egne øyne.

Det at Anne hadde drukket mye alkohol og var svært full når overgrepet skjedde, har ført til at hun bebreider seg selv for hendelsen.

Anne: (...) Man blir jo forbanna på seg selv for at man har latt det skje. Det at man har blitt så full. (...) Jeg skammet meg over å ha blitt så full. Ja, at det her kunne skje i utgangspunktet. (...) Hvis jeg hadde vært ved mine fulle fem, så hadde jeg skrattledd og sparka han ut av det jævla rommet.

Anne bebreider seg for at hun har latt seg selv bli så full. Som jeg tolker det, mener hun at hun har latt seg selv bli så full at overgrepet har kunnet skje. Hun har blitt så full at hun ikke har kunnet yte motstand. Som Jeffner påpeker, kan alkoholpåvirkning gjøre at voldtekt omskrives og omforhandles til «dårlig sex» fordi det ikke har blitt formidlet et nei eller uttrykt tydelig motstand mot handlingen (Jeffner, 1997:164-169). Dermed blir

voldtekten også den utsattes ansvar. Med skyldfølelse for manglende motstand og for høy promille blir det vanskelig for Anne å se seg selv som et «ordentlig offer», og dermed også hendelsen som en «ordentlig voldtekt». Anne strever i sin fortelling med å forstå seg selv som et verdig offer. Gjennom å tydeliggjøre denne ambivalensen posisjonerer hun seg som et offer, eller en rammet, som har vanskeligheter med selv å akseptere sin uskyld.

3.3.3 Feil sted

Det eksisterer en forestilling om at det er fremmede menn som utfører voldtekter og at ugjerningen utføres i offentlige rom, gjerne i mørke bakgater (Peterson & Muehlenhard, 2004:131; Kelly, 2002:137). Visse steder og settinger kan lettere assosieres med voldtekt enn andre. Som Anne påpeker:

Anne: Jeg klarer ikke å kalle det voldtekt selv om jeg vet at det går under den paraplyen da på en måte. (...). Når jeg tenker på voldtekt så tenker jeg mer type ... dratt bak et hjørne eller bak en busk eller, ja, på gata på vei hjem fra byen. (...) Men det er jo helt klart en maktubalanse der.

Det stereotype bildet av overfallsvoldtekten som den «ekte voldtekten» forhindrer informantene i å forstå sine egne erfaringer som voldtekter. Denne idealfortellingen om voldtekt er altså en diskursiv ressurs informantene griper til i forhandlingene om egne erfaringers mening. Når krenkelsen eksempelvis foregår hjemme eller hos en venn, kan det dermed bli vanskeligere å forstå krenkelsen som voldtekt. Som Anne sier er det «en maktubalanse der» som er viktig for forståelsen, men stedet og settingen krenkelsen skjer i, gjør at Anne må forhandle om krenkelsens mening.

3.3.4 Sex som aktuelt for relasjonen

Karoline sier hun ikke oppfatter den seksuelle krenkelsen som voldtekt, blant annet fordi den ikke bar preg av et overraskelsesmoment.

Karoline: For meg så sikter voldtekt til noe som kommer veldig plutselig, og det at det her ... ble ubehagelig så gradvis, opplever ... , tenker jeg da, betyr det at det er noe annet. Fordi en voldtekt ... gjerne er som de litt brå, plutselige handlinger.

Fordi hun og krenkeren har vært i et seksuelt aktivt forhold, har den seksuelle samhandlingen gradvis utviklet seg til seksuelle krenkelser over tid. Den uønskede seksuelle handlingen skjer dermed ikke brått og uventet, men i en relasjon der seksuell

aktivitet forventes. Settingen i den stereotype forestillingen om voldtekt forventes derimot ikke på noen måte å være seksuell, dersom handlingen skal framstå som en «ordentlig voldtekt».

Flere av informantene strever med å forstå hendelsen i sammenheng med den situasjonelle og relasjonelle settingen. Det er særlig i forhold til at seksuell samhandling ikke er uaktuelt, at vanskelighetene oppstår. Marte og kjæresten har vært kjærester i flere år. At den krenkende hendelsen ligner deres hverdagslige seksuelle omgang, synes å vanskeliggjøre tolkningen av hendelsen. Marte forteller også at hun og kjæresten har hatt sex før, der hun har vært ikke-responsiv, og at de også har lekt «play-rape». Dette problematiserer erfaringen ytterligere.

Marte: (...) vi hadde hatt sex en del ganger før, der det at jeg var ikke-responsiv hadde vært en del av den seksuelle tenninga. I form av at man later som man sov. (...) Og vi hadde ... til og med også gjort, eh, ..., eh play-rape, eh. Jeg hadde latt som at jeg gjorde motstand og han hadde overbevist meg (...) Han har sikkert tenkt at «nå gjør vi den greia. Dette er greit, for nå leker vi den leken, gjør vi det rollespillet». Og «hun sa jo at hun ville i sta, så da er jo dette X.

Det at seksuell samhandling, der hun er uresponsiv eller uttrykker motstand som del av et seksuelt spill, ikke er uaktuelt for de involverte partene, gjør at handlingen som utspiller seg i stor grad minner om ønsket sex snarere enn voldtekt. Hendelsen har likevel vært uønsket og ufrivillig fra Martes side. Martes nøling før hun sier «play-rape» kan være et uttrykk for usikkerhet rundt begrepsbruk. Det kan også tyde på en usikkerhet om den informasjonen hun skal gi, kan plassere henne som en som kan nyte å bli voldtatt, og at det derfor ikke kan anerkjennes som en krenkelse.

Marte forteller også at hun tidligere på kvelden har ønsket å ha sex med kjæresten, men at hun ble avvist. Det at hun samme kveld har tatt initiativ til sex, gjør det hele ytterligere problematisk.

Marte: «Kunne du ikke bare nytt det da? Og sex med ... eller ikke-sex, med en fyr du ... elsker, og du ville ha sex med han så kunne du vel nytt det. Han gjorde jo det du ville.» ... (6) Men det er jo helt klart at han ikke gjorde det jeg ville.

Marte reflekterer over likheten mellom handlingen i den seksuelle krenkelsen og deres vanlige seksuelle samhandlinger. Hun spør seg hvorfor hun ikke bare kunne nyte det. Det blir dermed viktig for Marte å poengtere at det er helt klart for henne at «han ikke gjorde det jeg ville». Denne gangen var uviljen altså ikke spilt, men ektefølt. For henne

synes denne forskjellen åpenbar, selv om grensene for andre kan synes uklare. Marte forteller seg fram som en som er utsatt for noe uønsket, selv om konteksten kunne tilsi at hun ønsket det og kunne nyte det. Kontekstuelle forhold som skaper uklare grenser, gjør at Marte strever med å forstå erfaringen og seg selv i denne sammenhengen.

Forskning har vist er det er vanskeligere å definere opplevde krenkelser som voldtekt dersom de involverte er i en primærrelasjon, der sex i utgangspunktet er aktuelt. Da den krenkede og krenker er så nært forbundet, og den aktuelle handlingen minner om den hverdagslige seksuelle samhandlingen, blir grensene for hva som er hva, vanskeligere å trekke. Dette kan antyde at de uønskede samleiene mellom partnere som skjer på soverommet, ofte skjer i situasjoner hvor press-momentet er komplisert og lite uttalt. Dersom det seksuelle repertoaret mellom partene til vanlig inkluderer tvangselementer, som i tilfellet mellom Marte og partneren, kompliseres dette ytterligere.

Videre kan en spørre seg om også voldtektsdiskursen griper inn i hverdagslige hendelser og slik definerer uønsket sex som voldtekt. At sex er uønsket er ikke konstituerende for det juridiske voldtektsbegrepet; men det må også innebære tydelige tvangselementer og dermed også være ufrivillig. Når tvangselementet og frivillighetsaspektet synes utydelig, blir den opplevde krenkelsen vanskelig å plassere.

3.3.5 Sex som aktuelt for situasjonen

Silje opplevde å bli utsatt for en seksuell krenkelse under en date. Som Silje selv påpeker, gjør denne konteksten seksuell samhandling aktuelt, og dermed også hendelsen vanskeligere å forstå og begrepsfeste.

Silje: Det var en setting hvor det var en slags forventning om det (sex). Og vi var på en måte, det var andre gangen vi møttes, så det var en slags andre date, eller hva man kan kalle det. ... For eksempel hvis jeg hadde opplevd det på byen da, at noen plutselig begynte å ta på meg på den måten, så hadde det jo vært mye mer klart at «du, nå må du skjerpe deg» og «kom deg unna» liksom. Men dette er en mye mer sånn *ullen* situasjon da. Det er ikke så klart, liksom, hvem som ..., det er ikke så klart at det ikke er greit. For det kunne vært greit. Det har på en måte vært, jeg har jo vært i, på en måte, jeg holdt på å si, i samme situasjon med andre da. Og da har vi møttes hjemme og sånn, og så har det ... men da har jeg villet, da har det vært greit. Det har liksom vært samme setting, men andre følelser. Men det har aldri vært greit på byen, på en måte (...). Ja, det var vel at det var i den type situasjon hvor det kunne ... det her skal egentlig være greit.

Silje forteller om et situasjonelt press. Siden det er andre date, og hun har blitt med ham hjem, så «skal det egentlig være greit» å ha sex. At situasjonen skaper forventninger om sex, kan være en av grunnene som gjør det vanskelig å begrepsfeste og forstå hendelsen. Silje sier «det er ikke så klart, liksom, hvem som ...». Det kan virke som om Silje skal til å si «hvem som har skylda», men omformulerer seg til: «hvem som ..., det er ikke så klart at det ikke er greit.» Det kan synes som om Silje her gjør en omvendning fra å se på skyldspørsmålet og de deltagende karakterene fra utsiden, til å fokusere på seg selv og hva hun opplever at hun burde ha syntes var greit. Silje føler på en forventning om at hun burde ha villet. Det kan synes som om det ikke er hans vilje og press hun opplever som problematisk, men et kontekstuellt og kulturelt press, og sin egen uvilje mot sex som blir de viktige elementene i fortellingen. Hadde hendelsen skjedd et annet sted og i en annen setting, ville hun kanskje lettere gjenkjenne hendelsen som krenkende. At sex ikke bare var aktuelt, men også forventet, gjør det hele vanskeligere.

Silje forteller seg selv fram som et offer for et sosialt og kulturelt press, snarere enn et offer for en annen persons intensjon om å utøve en seksuell krenkelse. I løpet av intervjuet forteller hun at hendelsen henger sammen med hennes daværende manglende evne til å avvise menn. Denne vanskeligheten med å avvise menn, sammen med det situasjonelle presset, utgjør forklaringsmodeller for hendelsen. Hun legger vekt på sin manglende evne til å klare å avvise tydelig, og tar dermed bort en del av ansvaret fra ham og plasserer det på seg selv. Det synes som om Silje forteller seg fram som en ansvarlig aktør snarere enn et uskyldig offer for en seksuell krenkelse.

3.3.6 Oppsummering

Hvilken sammenheng krenkelsen skjer i, synes avgjørende for forståelsen av hendelsen. Det kan virke som at jo mer de situasjonelle faktorene bryter med det stereotype voldtektscriptet, desto vanskeligere blir det å forstå hendelsen som voldtekt. Samtidig kan det se ut som at voldtektsdiskursen også kan gripe mer hverdagslige hendelser og omformulere negative seksuelle erfaringer til voldtekt. De relasjonelle, stedsspesifikke og kontekstuelle faktorene, som forbindes med hverdagssituasjoner eller andre seksuelle situasjoner enn voldtekt, utgjør spenningsfelt i informantenes fortellinger.

Gjennom å legge vekt på respektable handlinger utført i forkant av hendelsesøyeblikket, forteller informantene seg fram som uskyldige og rammede ofre. Elementer som alkoholberuselse og at hendelsen ligner mer hverdagslige hendelser, synes også å gjøre

det vanskeligere å forstå hendelsen, og gir fortellingen ambivalente trekk. At det forelå en forventning om seksuell aktivitet i situasjonen og et press på å etterkomme denne forventningen, synes å gjøre at noen av kvinnene forteller seg fram med vekt på egne manglende evner til å uttrykke uvilje. Dermed posisjonerer de seg som ansvarlige aktører snarere enn rammede eller uskyldige utsatte. Alle respondentene forholder seg til offeridentiteter i den rådende voldtekstdiskursen, med blandede og til dels negative følelser. Ikke alle skriver seg inn i den for egen del, men posisjonerer seg heller som ansvarlige. Den juridiske diskursens skyldspørsmål tvinger informantene inn i sonderinger i rommet mellom subjektposisjonene «det rammede offeret» og «den ansvarlige aktøren».

3.4 Kompliserende hendelser

Det som utgjør de kompliserende hendelsene i fortellingene om seksuelle krenkelser, er det kroppslige møtet mellom den krenkede og krenker. Det er dette møtet, og det som utspiller seg under dette møtet, som utgjør fortellingens kompliserende situasjon. Den kompliserende hendelsen i idealfortellingen er preget av fysisk vold og motstand. Her tvinger overgriper seg på offeret med brutal, fysisk makt, og offeret gjør tydelig fysisk og verbal motstand (Murph, 2008:65-68, 72-73). Graden av vold kan også være avgjørende (Peterson & Muehlenhard, 2004:131): Jo mer brutal vold, jo større er sjansen for at det er en «ekte voldtekt». Også graden av motstand er avgjørende: Dersom offerets fysiske motstand er avtagende, tolkes det gjerne som samtykke (Murph, 2008:68-69). Stina Jeffners avhandling om svenske ungdommers forståelse av voldtekt viser også at motstand må gjøres på «riktig måte» og på «riktig tidspunkt» (Jeffner, 1997:152). Eksempelvis kan ikke et nei som sies under den seksuelle omgangen, telle som et «ordentlig nei». Videre virker det som at jo mindre stereotype de andre forholdene som sted, deltagere og setting er, jo tydeligere må både volden og motstanden være, for at hendelsen skal defineres som voldtekt.

De kompliserende hendelsene i materialets fortellinger kretser rundt vold og motstand. Det synes derimot å være fravær av vold og subtil motstand som utgjør de sentrale temaene, og som gir de kompliserende hendelsene karakter. Videre refereres det til opplevelser av makt, avmakt og lyst, samt umodenhet og forventninger, hvilket gjør fortellingens hendelse kompleks og erfaringen ytterligere problematisk.

3.4.1 Vold og motstand

Sara forteller om en hendelse hun ble utsatt for, der krenkeren er en veldig god venn gjennom mange år. Når hun forteller om hendelsen, er det særlig hans bruk av tvang, og hennes motstandsstrategier, som står sentralt. Hun forteller at han holdt henne fast, dro av henne klærne, holdt hånda og senere en pute over munnen hennes og trengte inn i henne. Sara ba ham gjentagende ganger om å slutte, samtidig som hun slo, sparket, skrek, klorte og bet.

Saras fortelling er detaljert rundt selve hendelsen i motsetning til de fleste andre informantene. Sara er også den eneste av informantene som forteller om krenkelser preget av mye fysisk vold og tvang og sterk motstand. Hennes fortelling ligner det stereotype voldtektscriptet når det gjelder den kompliserende hendelsen. Det synes som om nærheten til idealfortellingen om voldtekt i form av vold og motstand, gjør det mulig for Sara å være detaljert i sin beskrivelse av hendelsesforløpet. Idealfortellingen er et kjent narrativ, og konfliktens kjerne er gjenkjennelig og artikulert. Dette gir dermed Sara språklige ressurser til sin fortelling og muliggjør detaljerte beskrivelser. På tross av nærheten til det stereotype voldtektscriptet har Sara hatt vanskelig for å forstå hendelsen som voldtekt.

Sara: (...) jeg var veldig diffus på om, hva det egentlig var.

Camilla: Ja

Sara: Og hvor stor del jeg tok i det.

Sara har vært usikker på hvordan hun skal forstå hendelsen fordi hun er usikker på hva hun kan ha gjort for å forårsake den. Hun forteller at hun bærer på skyldfølelser for hendelsen. Skyldfølelsene relaterer blant annet til om hun kunne gjort mer motstand.

Sara: Jeg fikk han jo ikke vekk, så da burde jeg vel, kunne jeg vel kanskje ha kjempet mer.

Implisitt synes det å ligge en idé om at avtagende motstand, eller motstand som ikke har ført til at overgrepet har stoppet, gjør det vanskeligere å forstå hendelsen som voldtekt. Som Murph poengterer finnes det en idé om at beviset for om hendelsen er en voldtekt eller ikke, ligger i den utsattes motstand (Murph, 2008:68). Avtagende motstand kan ifølge denne logikken tolkes som samtykke. Ifølge denne logikken er det eneste ubestridte beviset som avgjør om en kvinne er et «ekte voldtektsoffer», hennes død

(ibid). Selv om Sara både har skreket, slått, bitt og klort for å stoppe overgrepet og komme seg unna, synes det som hun har hatt vanskeligheter med å forstå hendelsen som voldtekt. Hun lurte på om ikke hun kunne gjort mer motstand. Hovedvekten i Saras fortelling ligger på den utøvde volden og tvangen fra overgriper, og den motstanden hun har utført. Selv om Sara har hatt problemer med å tolke hendelsen og lurt på om hun ikke hadde kunnet stoppe overgrepet dersom hun hadde gjort enda mer motstand, er det elementene vold, tvang og motstand som står sentralt i den juridiske diskursen om voldtekt, og som gjør at hun framstår som et uskyldig offer, og hendelsen som voldtekt.

3.4.2 Fravær av fysisk vold og tvang

Da den juridiske diskursen om voldtekt, med vekt på vold og tvang, er den dominerende, blir det mer problematisk å snakke om seksuelle krenkelser i form av uønskede eller ufrivillige samleier uten fysisk vold, og der tvangsaspektet er mer subtilt. At det ikke ble utført fysisk vold eller tydelig tvang, framstår i informantenes fortellinger som problematisk. Anne, som ble utsatt for en seksuell krenkelse mens hun var svært beruset og lå og sov, forteller:

Anne: Jeg har problem med å kalle det voldtekt fordi at jeg ikke ble utsatt for vold. (...) I det norske så har du *overgrep* og du har *voldtekt*. Jeg føler at jeg ligger på kategorien overgreps-utsatt, ikke voldtektsutsatt. Men det er fordi at det rett og slett mangler vold. Men svigermoren min sa det egentlig ganske bra, at «selv om han ikke har brukt fysisk vold, så har han brukt psykisk. Altså han har tatt noe fra deg. Han har tatt deg med ... han har hatt overgrepet. Han har hatt overmakten over deg, da.» Og det er sant det og. Jeg klarer likevel ikke å kalle det en voldtekt, selv om jeg vet at det går under den paraplyen, da på en måte.

Og litt senere:

Anne: Hvis jeg hadde hatt fysiske sår etter det. Hvis jeg hadde hatt blåmerker, eller måtte sy nedentil for å si det sånn, kanskje jeg da hadde vært, vært ... kanskje jeg da hadde sluppet å rettferdiggjøre meg.

Anne synes å streve med å plassere hendelsen hun har vært utsatt for. Hun reflekterer over hvordan erfaringen kunne ha vært annerledes dersom hun hadde blitt utsatt for det hun kaller en «klassisk voldtekt». Anne synes å mene at fraværet av fysisk vold har spilt en rolle for hvordan hun opplever seg selv som utsatt. Fraværet av fysisk vold har åpnet for tvil når det gjelder begrepsfesting av hendelsen, og synes å kreve at den utsatte må forklare, forsvare eller legitimere sin utsatthet for å få forståelse eller sympati.

Volden framstår her gjerne som det definerende kjennetegnet ved voldtekt, snarere enn ved en krenket seksuell integritet der manglende samtykket står sentralt. Som Martha Mohaney skriver, påvirker både den rettslige og samfunnsmessige oppfatningen av et fenomen folks forståelse av sine egne liv, relasjoner og valg (Mahoney, 1991:2). Den kulturelle forståelsen virker igjen tilbake på de rettslige og samfunnsmessige oppfatningene. Anne kjemper med en idealfortelling om voldtekt, der fysisk vold er nødvendig, oppmot en oppfatning av voldtekt som innebærer en utvidet forståelse av hva vold er. Dermed kan Annes vanskeligheter med å gi erfaringen mening spores tilbake til konkurrerende kulturelle forståelser av voldtekt. På den ene siden fungerer det stereotype voldtektscriptet som sammenligningsgrunnlag for forståelsen av hendelsen, og gjør at hendelsen vanskelig lar seg forstå som voldtekt. På den andre siden «vet [hun] at det går under den paraplyen», altså at det «er» en voldtekt. «Selv om han ikke har brukt fysisk vold, så har han brukt psykisk», sier Anne, og utvider dermed forståelsen for hva som er vold og dermed også kan forstås som voldtekt.

Det er rimelig å tro at Anne, med psykisk vold, her mener at han har utnyttet hennes bevisstløse tilstand. Kampen Anne kjemper om å forstå og begrepsfeste hendelsen, kan kobles til en dominerende tilnærming til rettsliggjøring av voldtekt i Norge i dag. Flere av informantene synes å snakke om sin erfaring som «grå» som et ledd i å bevisstgjøre seg at dette «faktisk var en voldtekt, selv om jeg har vanskelig for å erkjenne det». Som jeg har vist, var det viktig for Sara å forstå seg selv som offer for å erkjenne alvorlighetsgraden av hendelsen. Dette kan forstås som en del av en bevisstgjøringsstrategi. Andre igjen snakker om sin erfaring ved vekt på det manglende samtykket, og posisjonerer seg dermed innenfor det jeg nedenfor beskriver som en utvidelsesdiskurs. Der bevisstgjøringsstrategien har et fokus på den seksuelle handlingen, har utvidelsesstrategien snarere en fokus på meningsproduksjon knyttet til flere sider ved relasjonen og den sosiale konteksten.

3.4.3 Bevisstgjøringsdiskurs

Bevisstgjøring framstår i den offentlige disursen som en politisk strategi for å øke bevisstheten om egne og andres kroppslige grenser og dermed for å utvide erkjennelsen av hva som er voldtekt (se Østby, 2012:57; Wernersen, 2013). I strategien argumenteres det for at erkjennelsen av hva som er voldtekt må vies ut, da mange ikke tar i bruk voldtektbegrepet. Den bygger implisitt på en essensialistisk forståelse av voldtekt, som

framstår som et ahistorisk og naturlig gitt fenomen. Det er ikke begrepet eller den rettslige definisjonen som forstås som problematisk, men snarere mulighetene for erkjennelse. Bevisstgjøring framstår i denne tilnærmingen til voldtekt som viktig, både for den utsatte selv i dennes helingsprosess, men også politisk, for å synliggjøre problemets omfang og type. I og med Annes utsagn om at hun «vet det (hendelsen) går under den paraplyen (voldtekt)», men har vanskelig for å kalle det for voldtekt, synes det altså som om Anne gjør bruk av en tilnærming til voldtekt der bevisstgjøring står sentralt og der det politisk anliggende er å utvide erkjennelsen.

3.4.4 Utvidelsesdiskurs

Anne sier også i denne sammenhengen at «han har tatt noe fra» henne. Dette er et ledd i å forklare hvorfor begrepet voldtekt kan brukes om hennes erfaring, selv om hun velger å ikke gjøre det. Hun er ikke spesifikk på hva han har tatt fra henne, og jeg kan kun spekulere i om hun sikter til hennes verdighet, råderett over egen kropp eller noe annet. Videre sier hun: «Han har *tatt* deg med ... han har hatt overgrepet. Han har hatt overmakten over deg, da. Og det er sant det og.» Det kan synes som om Anne har tenkt å si at «han har tatt deg med ... *makt*», men at hun omformulerer dette til at han har hatt «overmakten» over henne. Dette kan tenkes å bero på at et utsagn som «han har tatt deg med makt» gir assosiasjoner til fysisk vold, som jo nettopp er det problematiske ved Annes erfaring. Det er nærliggende å tro, når hun sier at det er gjennom hans «overmakt» han har fratatt henne noe, at han har brukt sin «overmakt» til å utnytte hennes bevisstløse tilstand, og at det er hennes rett til å bestemme over egen kropp og seksualitet som da er fratatt. Dermed synes det som Anne også gjør bruk av en kulturell forståelse av voldtekt, som legger krenket sosial identitet og integritet til grunn for forståelsen av voldtekt, snarere enn vold.

Krenket integritet er en mer sosialpsykologisk tilnærming enn den handlingsforkuserte forståelsen av voldtekt som vold, tvang og trusler. Forståelsen kan kobles til rettsliggjøringen av voldtekt og en tendens til krav om utvidelse av begrepets juridiske definisjon. En slik utvidelse innlemmer et bredere spekter av seksuelle krenkelser enn hva som synes å omfavnes av dagens rettslige definisjon. Mange som opplever seg utsatt for seksuelle krenkelser, synes ikke å kjenne seg igjen i den rådende rettslige avgrensningen. For å synliggjøre et bredere spekter av seksuelle krenkelser, og for å få loven til å dekke disse, foreslås det en definisjonsutvidelse som argumenteres fram ut

fra en slags strategisk essensialisme.²⁰ Den rettslige utvidelsen blir en politisk strategi for å få loven til å omfavne et større spekter konflikter og problematiske erfaringer mellom kjønn.²¹ Disse framstår som «krenkelser» og «voldtekt» i et rettsvesen som er nødt til å operere med svart/hvitt-kategorier som voldtekt/ikke voldtekt og skyldig/ikke skyldig, for å ha virkende kraft.

3.4.5 Press og heteroseksuelle dating-script

Der volden ikke framstår som et sentralt element i fortellingen, synes snarere avmaktsfølelser og press å utgjøre viktige spenningsfelt i fortellingene. Silje, som opplevde en seksuell krenkelse da hun var på date, forteller:

Silje: Var det her en voldtekt? Nei, det var jo ikke det, føler jeg da. Jeg føler ikke at jeg har blitt utsatt for det, fordi, altså det var jo ikke noen trusler inne i bildet. (...) Men det var ikke frivillig. Det var ikke det, men det var ikke en voldtekt likevel. Det var press. Det var det.

Camilla: Ja, kan du snakke litt om presset. Hva slags press opplevde du?

Silje: Det var jo et rent fysisk press, egentlig også. Dette at han kom så fysisk så nære, og kom på en måte oppå meg sånn at det var vanskelig, rett og slett, fysisk å gå. Og med det presset, så var det på en måte det presset, den forventninga, både fra han, men og fra meg selv egentlig. At jeg hadde en forventning om at det her skulle skje på forhånd, men jeg visste ikke da hvilken reaksjon jeg skulle få på det. Hvordan det skulle føles. Så, det var kanskje, det var mye press fra han, men det var og litt sånn press fra meg selv til å overstyre det jeg følte.

(...)

Silje: Har du sagt a, så bør du si b. Å ikke backe ut.

(...)

Silje: Det var en setting der det var en forventning om det (sex). Det var andre gangen vi møttes, så det var andre date, eller hva man kan kalle det. (...) Det var den type forventninger som lå i lufta når man møttes hjemme hos noen. ... Det var vel det at jeg ikke ville såre han, også, tror jeg. Jeg var redd han ville bli lei seg. For jeg var ikke så redd for at han skulle bli sint.

Det presset Silje opplever, utgjør et spenningsfelt i hennes fortellinger. Det fortelles om et fysisk press, men også om et kulturelt og sosialt forventningspress. Settingen utgjør

²⁰ Begrepet strategisk essensialisme er hentet fra Gayatri Spivaks (1990).

²¹ Amnestys krav om at voldtektsbestemmelsen skal endres slik at det definerende elementet for hva som er voldtekt blir manglende samtykke (Kaatee, 2012), kan ses som et eksempel på denne tilnærmingen til voldtekt.

en sentral kontekst. Det at det er andre daten, skaper en forventning om sex. Forskning viser hvordan heteroseksuelle dating-script skaper forventninger om hvordan en date skal foregå, og fungerer som en slags guide for individenes samhandling. Menn skal gjerne initiere sex og være seksuelt pådrivende, mens kvinner skal gi noen avvisende tegn til seksuell initiering (Muehlenhard & Rodgers, 1998). Videre forventes sex dersom hun har blitt med ham hjem under en date (Muehlenhard et al.1985). Teoriene om heteroseksuelle dating-script har gjerne brukt miskommunikasjon som forklarings- og forståelsesramme for relasjonvoldtekter. Dette er ikke min hensikt her. Jeg ønsker snarere å vise hvordan de heteroseksuelle dating-scriptene fungerer som et kulturelt press, og framstår som en referanse i Siljes fortelling om mulighetene for å agere på egne ønsker og behov.

3.4.6 Patriarkalske diskurser og forhandlinger om kroppslig utveksling

Heteroseksuelle dating-script kan knyttes til kulturelt tilgjengelige diskurser om seksuell interaksjon mellom menn og kvinner. Karolines fortelling kan minne om Siljes når det gjelder et opplevd press. I starten av forholdet til den nye kjæresten opplever hun at det å avvise seksuelle invitasjoner ikke er helt greit. Hun avviser kjæresten både verbalt, gjennom å si nei, og også gjennom avvisende kroppsspråk. Karoline forteller om et interpersonlig press. Likevel er det det kulturelle og sosiale presset hun legger mest vekt på.

Karoline: Jeg har aldri vært noe bitter på han. Jeg følte ikke da at han gjorde noe som var galt. Da følte jeg at det var vel jeg som tillot han det, og at det var jeg som hadde, hva skal man si, at jeg hadde på en måte fristet han med ett eller annet, og da kan man jo fort tenke at man har villedet noen, og hvis de forventer at da er det sex som kommer etterpå så på en måte fortjener de det, eller sånn; man vil jo ikke være kjip da. Man vil ikke være en sånn type luremus.

(...)

Karoline: Jeg opplevde det som noe ubehagelig som jeg ville snakke om, men at det her på mange måter, at jeg har vært ganske medskyldig i det som har skjedd, da. Det er derfor jeg ikke ville si det til hvem som helst, fordi jeg tenkte at de kom til tenke at jeg har vært litt dust.

Det er det kulturelle og sosiale presset som synes betydingsskapende i Karolines fortelling, og som gjør at hun posisjonerer seg som en aktør i et sosialt spill, snarere enn en uskyldig rammet. Uttalelser som «Har du sagt a, så bør du si b», og «hvis de

forventer at da er det sex som kommer etterpå, så på en måte fortjener de det, eller sånn man vil jo ikke være kjip da. Man vil ikke være en sånn type luremus», synes å peke på en opplevelse av en seksuell nødvendighet i handlingsrekkefølgen. Denne seksuelle nødvendigheten, eller «det seksuelle imperativ», som Nicola Gavey kaller det, synes dermed også å utgjøre en del av kvinnes kulturelle kunnskap om hva det vil si å være med noen hjem etter en date, eller hva det vil si å være noens kjæreste (Gavey, 2005:138). Denne seksuelle nødvendigheten kan også forstås som en diskurs om kvinners seksuelle tilgjengelighet, og kan kobles til patriarkalske diskurser om kroppslig utveksling.

I disse utdragene legges det ikke vekt på egne ønsker og uvilje i den seksuelle relasjonen, men snarere hans begjær og hva han «fortjener». Hverken Silje eller Karoline legger vekt på hans eventuelle skyld eller ansvar, og de beskriver ikke situasjonen som tvang. Grensen mellom hva som forstås som frivillig og ufrivillig aktivitet, er uklar. Det kulturelle presset framstår derimot som betydningsskapende. Patriarkalske diskurser skaper rammer for hvordan heterosex forstås og hva som forventes av kvinner i forhold (Gavey, 2005:139). Diskursene skaper videre normative script for seksuell praksis (ibid). Gavey påpeker at patriarkalske og heteroseksuelle²² diskurser kan skape rom for at slik uønsket og mer eller mindre ufrivillig sex inntreffer og forstås som sex snarere enn voldtekt (ibid).

Diskursen om «den mannlige seksualdriften» kan forstås som en slik operativ diskurs. Den framstiller menn som bærere av et sterkt begjær eller seksualdrift, og kvinner ofte som objekter for menns begjær, uten eget begjær. (Gavey, 2005:104). I noen tilfeller framstilles hans tenning og nytelse som hennes begjær. Kvinnens rolle og lyst blir redusert til å bekrefte eller avvise mannens behov og initiativ, snarere enn å agere på egne ønsker. (ibid:105). Dersom en kvinne velger ikke å ha sex med sin mannlige partner, trer hun inn i et diskursivt rom preget av nedsettende, stigmatiserende og muligens straffende konsekvenser. Gavey nevner merkelapper som «cock-teaser» og «frigid» som regulerende og straffende verktøy overfor kvinner hvis avslag anses å være upassende den etablerte seksuelle orden og derfor urimelig (ibid). Når Karoline

²² Gavey omtaler imidlertid dette som heteroseksualitetsdiskursen da hun ser på relasjonen mellom voldtekt og normativ heteroseksualitet. Jeg velger å bruke begrepet patriarkalsk, da det er det kjønnete aspektet jeg hovedsakelig belyser, og ikke seksualiteten som seg.

forteller at hun ikke vil være «luremus», antyder hun, at hun ikke har hatt god nok grunn til å avvise kjærestens seksuelle ønsker. Karolines begrepsbruk og referanser til fristelse og villedelse gir fortellingens hendelse karakter. Diskursen om den mannlige seksualdriften framstår som en narrativ ressurs hun gjør bruk av for å fortelle og forstå seg selv og sin erfaring.

Fortellinger om press til sex kan sees i forbindelse med patriarkalske diskurser om kroppslig utveksling. Disse kan være avgjørende for hvor krenkende erfaringen oppleves, og også for hvordan informantene posisjonerer seg i sine fortellinger. Dermed kan kulturelt press til sex, mediert gjennom patriarkalske diskurser, i tillegg til å være interpersonlig, være grunnen til at informantene opplever og posisjonerer seg som delvis ansvarlige for situasjonen som har oppstått, og som medskyldige i en seksuell krenkelse. Det synes som om det kulturelle presset gjør at hendelsen oppleves som uønsket, men at spørsmålet om frivillighet synes vanskeligere. Eksempelvis går Silje på akkord med hva hun ønsker, og det oppleves ufrivillig, selv om hun samtidig gir et verbalt samtykke. Karoline uttrykker at hun ikke samtykker, men føler samtidig at han «fortjener» sex, og at det derfor ikke er noe hun bør si nei til. Spørsmål om grensen mellom press og tvang, og elementer av tvang i form av uuttalte forventninger, synes avgjørende.

Det kan synes som om kvinnene disiplinerer seg selv til å akseptere og normalisere sin deltagelse i uønsket sex. Det er altså et sosialt og kulturelt press som opererer gjennom diskurser, og som kan være med på å forklare det «grå» feltet hva gjelder seksuell vold (Powell, 2010:70-71). Ser man disse erfaringene i et kontinuumperspektiv, åpnes det for en forståelse der nyansene mellom voldtekt og frivillighet blir mer komplekse. I stedet for å skille mellom frivillig sex og voldtekt, kan man heller se et kontinuum av seksuelle gleder og krenkelser. Kontinuumet har et parti av en gråone som rommer alt mellom det fullstendig frivillige og det som udiskutabelt forstås som voldtekt (Gavey 2005). Videre åpner kontinuumperspektivet for å se sammenhenger mellom mekanismer som opererer både i mer typiske voldtektshendelser og i mer hverdagslig heteroseksuell praksis. Patriarkalske diskurser opererer på en slik måte at grensen mellom frivillighet og ufrivillighet synes utydelig, og konstituerer fortellinger om ambivalens og «grå» erfaringer.

3.4.7 Motstridende diskurser og umodenhet som narrativ ressurs

Patriarkalske diskurser som den mannlige seksualdriftsdiskursen kan virke gammeldagse og utdaterte. Siden 1970-tallet har kvinners seksuelle frigjøring og retten til en aktiv og autonom seksualitet vært en del av den offentlige diskursen. Den mer liberale og utforskende seksuelle kulturen som finnes blant unge i dag, kan også gjøre at det kan være problematisk ikke å være åpen for seksuelle invitasjoner som synes som kulturelt forventede (Sætre & Grytdal, 2011:21-22) Som Sætre og Grytdal skriver, kan det virke som om denne seksuelle kulturen medfører et sexpress, der det å være ikke seksuelt utforskende er det nye tabubelagte. Sætre og Grytdal skriver i første rekke om utforskningen av tidligere tabubelagte teknikker eller varianter, men jeg mener dette er overførbart til avvisning av seksuelle invitasjoner i situasjoner der det forventes at partene skal ha sex. Kvinner skal, som Sætre og Grytdal skriver, framstå som aktive og krevende seksuelle subjekter og objekter. I tillegg synes mangel på lyst eller seksuelt begjær å framstå som et tabu i dag (Gavey, 2005:110; Alcoff i Førde, 2010). Dette kan utgjøre en dobbelbinding i tilknytning til mer tradisjonelle script for heteroseksuell kroppslig utveksling, der kvinnen skal være mer tilbakeholden og gi avvisende tegn til seksuelle invitasjoner.

Presset om å være kåt og frigjort fra tradisjonelle tabuer om sex (som når, med hvem og hvordan sex bør utøves), synes å ligge på unge. Elementer av tvang kan være til stede i slike press-situasjoner, men utspille seg som manipulering eller uttalte forventninger, mer enn som fysisk vold (Sætre og Grytdal, 2011). Sætre og Grytdals anmeldelsesmateriale tilsier at presset i første rekke erfares av personer med et uavklart eller ubevisst forhold til egne grenser, enten det skyldes uerfarenhet, tidligere offererfaringer, rus eller annet (ibid:21-22). Dette stemmer overens med mitt materiale, der flere av informantene forteller om press-situasjoner og ufrivillige samleier, og knytter dette til ung alder og usikkerhet rundt egne grenser. Manglende ressurser for å avvise seksuelle tilnærminger er en del av press-situasjonen.

Silje: Jeg var uerfaren og følte jeg måtte gi han en sjanse. (...) visste ikke hvordan jeg skulle si fra. (...) Da han spurte om vi skulle gå i senga, så ble jeg litt sånn resignert. At jeg bare «ja, okei», fordi jeg ikke greide å gjøre noe annet enn å ikke gi respons. Så tenkte jeg at «ja vel, da får vi bare gjøre det». Jeg resignerte.

Silje forteller om manglende ressurser til å avvise de seksuelle tilnærmingene, og gir etter for det presset hun føler. Umodenhetsdiskursen står som en sentral narrativ ressurs i hennes fortelling og gir hendelsen karakter. Hun forteller også at dette handlet om at hun «ikke ville såre han». Begrepet «seksuell ettergivenhet» er brukt for å forklare hvorfor noen gir etter i forhandlinger om seksuelle utvekslinger, og inngår frivillig i samleie som hun eller han i utgangspunktet ikke har ønsket (Bossy, 2011; Impett & Peplau, 2003). Det kan synes som om Silje setter datens ønsker og begjær foran sine egne, og deltar i uønsket sex for å unngå en ubehagelig avvisningssituasjon. Som Stefansen, Smette & Bossy (2014:15) poengterer, kan det heteroseksuelle scriptet for seksuelle invitasjoner, der han skal være den aktive og hun skal være den passive, gjøre mannen sårbar. Dersom hun avviser ham, stilles han i en forlegen og underlegen situasjon. Siljes uttalelser om ikke å ville såre ham, kan også tyde på at hun ikke ønsket å sette ham i en slik forlegen situasjon. De manglende ressursene for å komme seg ut av situasjonen, som Silje omtaler, knyttes til ung alder og usikkerhet omkring egne grenser, og til manglende tilgjengelige script for avvisning i slike situasjoner.²³

3.4.8 Avmaktsfølelser

Flere av informantene forteller om en avmaktsfølelse som ligger til grunn for at hendelsen oppleves som krenkende. Denne avmaktsfølelsen har hatt betydning for det erfarte presset og den subtile motstanden.

Karoline: (...) reelt sett så er det den følelsen av at, han er jo sterkere og han er tyngre og han kommer deg i forkjøpet, på en måte. (...) Man kan holde dem (menn) unna en stund, men hvis de virkelig vil, så har man reelt sett ingen ting å stille opp med. Og den følelsen der, den der avmaktsfølelsen, den, ja, den er fryktelig, den er veldig ubehagelig. (...) fordi jeg visste at han ville vinne til slutt, så gir man på en måte bare opp, og tenker at det går jo over liksom. Han blir jo ferdig på en måte.

En opplevelse kan bli til forskjellige erfaringer som en følge av forskjellige diskurser (Scott 1992). Erfaringer er alltid til en viss grad ideologisk mediert (Smith 2005:125). Karolines fortelling om avmaktsfølelse pga. hans størrelse og styrke, konstruerer et bilde av at menn alltid vil kunne ta det de vil ha, og at kvinner er hjelpesløse overfor

²³ Å fokusere på særtrekk ved de utsatte kvinnene kan gi næring til forestillinger om at de utsatte har egenskaper som inviterer til krenkelser eller overgrep, og at de derfor må skyldes seg selv (Pape & Stefansen, 2004). Det er imidlertid, som Stefansen og Pape skriver, en vesensforskjell mellom å avdekke individuelle faktorer som er knyttet til sårbarhet, og å tillegge de utsatte skyld (ibid:77).

deres vilje. Denne patriarkalske diskursen om den sterke og aktive mannen og den svake og passive kvinnen utgjør en forståelsesramme som tildeler henne en maktesløshet i det seksuelle møtet, uavhengig av eller forut for hans eventuelle handlinger og tvang. Denne diskursen kan påvirke opplevelsen og erfaringen av avmakt. I forhandlingsprosessen om sex synes ideen om at mannen alltid vil vinne en eventuell fysisk kamp, å være grunnlaget for opplevelsen av avmakt. Denne patriarkalske diskursen og den avmaktsopplevelsen den konstituerer, framstår som en sentral referanse som gir fortellingenes hendelse karakter. Diskursen som Karoline gjør bruk av synes å posisjonere henne som svak, passiv og skjør i forhold til hans styrke og vilje. Ikke bare muliggjør denne diskursen en erfaring av maktesløshet, den kan også reprodusere de samme forestillingene og maktrelasjonene. Voldtektsdiskursens framstilling av offeret som den avmektige kvinnen gir kvinner et språklig redskap til å «oppfatte seg selv som hjelpeløse, utsatt for konstant fare og ute av stand til fysisk eller annet forsvar» (Mühleisen i Eielsen, 2004).

3.4.9 Subtil motstand

De ulike diskursene og scriptene som jeg har presentert, framstår som narrative ressurser for å forstå den subtile motstanden som de fleste av informantene forteller om. Den subtile motstanden i fortellingene består i handlinger som å snu seg bort, flytte seg litt lenger bort i sofaen/senga, stivne til i kroppen og å gi passivt avvisende respons. Noen forteller også om signalisering av motstand gjennom gråt og ved å gjøre kroppen fysisk mindre åpen gjennom hvordan de plasserer beina.

Silje: Jeg kjente at det her vil jeg ikke, ikke med han. Men jeg visste ikke hvordan jeg skulle si i fra da. Skulle jeg si nei eller dytte han unna? Det ... Jeg visste rett og slett ikke hva jeg skulle gjøre. Så jeg tenkte at hvis jeg ikke ga noen respons, så kom han sikkert til å merke det, men det gjorde han ikke. (...) Han fortsatte.

(...)

Silje: (For å kunne avvise han) måtte han ha vært direkte slem, på en måte. Eller sagt eller oppført seg slem, sånn på forhånd.

(...)

Silje: Jeg prøvde passiv avvisning, på en måte. Jeg vet ikke hvorfor jeg ikke kunne dytte han bort eller si noe. (...) For å ikke få konflikt på en måte.

(...)

Silje: Det (å være passivt avvisende) var det eneste jeg kom på var mulig å gjøre.

Å gjøre tydeligere fysisk eller verbal motstand mot den seksuelle initieringen synes ikke å framstå for Silje som en passende respons. Den subtile initieringen synes å kreve en like subtil respons. Patriarkalske diskurser kan knyttes til normer for dominerende femininitet i heteroseksuelle relasjoner. Connell bruker begrepet «emphasized femininity» om den dominerende normen for kvinnelighet (Connell, 1987). Denne kulturelt idealiserte formen for kvinnelighet kjennetegnes ved en orientering mot å imøtekomme menns ønsker og behov, og vise empati og omsorg. For å bevare en posisjon som kvinnelig bør en dermed ikke opptre selvhevdende og konfronterende. Når Silje forteller at det å være passivt avvisende står som eneste avvisningsmulighet for henne, synes det som om patriarkalske diskurser, normer og script for kvinnens rolle i heteroseksuell praksis påvirker Siljes opplevelse av hvilke valgmuligheter hun har for å reagere på situasjonen. Diskursene fungerer som forståelserrammer og utgjør narrative ressurser hun gjør bruk av når hun forteller om den subtile motstanden som en sentral del av den kompliserende hendelsen. Det kan dermed se ut som om Silje får en opplevelse av fangenskap og tap av aktørskap, når hun opplever at «det ikke var mulig å gjøre noe annet».

Flere av informantene beskriver at de ønsker at hendelsen skal gå over fortest mulig, og behovet for fysisk og verbal motstand avtar eller uteblir.

Karoline: La han få gjøre det han har lyst til nå, og så vet jeg jo at han blir ferdig.

Subtile, ikke-verbale motstandsformer som avstandssøkende og ikke-responsiv adferd fortelles om som teknikker for å signalisere uvilje og også for å få hendelsen overstått så rask som mulig. Det synes som om disse erstatter den vanskeligere verbale motstanden.

Karoline: Når han spurte «hvorfor det?» eller «hvorfor sitter du der på andre siden av soffaen, så klarte jeg jo ikke å si at «neimen det er fordi jeg ikke vil ha sex med deg» det blir jo sånn teit. Så da sa jeg bare sånn «neeeei, jeg vet ikke» «neeei», ikke sant. Var vel litt sånn vag, og ga nok ikke han heller noe tydelig nok signaler. Men jeg synes det var vanskelig, da. Så jeg tenker at han jo kunne ha plukket opp de tingene, men det var nok ikke helt klart for han hva som foregikk med meg, ikke sant. For jeg hadde vært helt, syntes at det var helt greit i starten (av forholdet). (...) Når jeg ble litt vanskelig å ha med å gjøre, så skjønnte ikke han hva det var et uttrykk for, og jeg klarte jo ikke å si det til han heller.

Karolines beskriver seg selv som «vanskelig å ha med å gjøre» når hun ikke vil ha sex med kjæresten. Den subtile motstanden informantene forteller om, og å italesette seg selv som «vanskelig», kan forstås som en del av en patriarkalsk diskurs, der det å avslå seksuelle invitasjoner innenfor et forhold anses som urimelig. Den patriarkalske diskursen, som presenterer kvinner som ansvarlige for hvor langt en mann får gå, kan dermed gjøre at hun opplever seg som medskyldig for en eventuell opplevd krenkelse. Innenfor denne forståelsen av kjønn, seksualitet, makt og vold blir voldtekt og seksuelle krenkelser konstruert som et kommunikasjonsproblem (O'Byrne et al, 2006). Kvinner «manglende evne» til å kommunisere et tydelig nei fortelles fram som en form for samtykke.

Marte kommenterer sin egen non-verbale motstand og tydeliggjør hvordan opplevelsen av egen motstand henger sammen med skyldspørsmålet.

Marte: Jeg føler at jeg lot det skje. (...) Jeg føler skyld. (...) På slutten av overgrepet så var det en helt klar følelse av at «Hva faen er det du lar han gjøre mot deg» «Hvorfor lar du dette skje?»

Med vekt på at dette er noe *hun lar* skje, posisjonerer Marte seg her som ansvarlig, og føler også skyld. Hun omtaler samtidig hendelsen som et overgrep. Å posisjonere seg selv som ansvarlig eller medskyldig i et overgrep, er som nevnt både juridisk og politisk problematisk, da overgrep impliserer uskyld hos den som utsettes. Erfaringen er likevel mer kompleks.

Marte: Ja jeg føler skyld, men ser samtidig hans ansvar. Og vet egentlig at det ikke er min skyld.

Med denne uttalelsen viser Marte avstand til diskursen som ansvarliggjør kvinner for samtykket. Hun posisjonerer seg dermed slik at hun framstår som en som vet at hun er uskyldig, og som samtidig sliter med skyldfølelser.

Erfaringen og situasjonen er mer kompleks for flere av informantene. Eksempelvis opplever to av informantene kroppslig opphisselse under hendelsen.

Silje: Etter hvert så ... men jeg ble på en måte litt, merket at jeg ble litt opphissa også, sånn rent fysisk, og da tenkte jeg: «Okei, hva er det som skjer nå? Liker jeg dette her faktisk?» og da spurte han på et tidspunkt etterpå om «skal vi gå i senga?» og da tenkte jeg «jeg er jo faktisk litt på en måte opphissa, så kanskje jeg egentlig vil det her da». Eller så burde jeg vel gjøre det, eller? Ja jeg tenkte

vel at jeg egentlig da ville, siden jeg ville det på en måte fysisk da. Så da sa jeg ja.

Fortellingen til Silje vitner om en sammensatt situasjon. Hun forteller om sitt verbale samtykke, delvis som et opplevd press om at hun burde ville, og samtidig som resultat av egen fysisk opphisselse og seksuelle lyst. Det opplevde misforholdet mellom biologiske prosesser og følelser vanskeliggjør erfaringen. Siljes erfaring havner i et felt med konkurrerende og motsetningsfylte diskursive ressurser for meningsdannelse.

Silje påpeker også datens ansvar.

Silje: Han burde skjont det (at jeg ikke ville), men jeg fikk muligheten til å si nei, og da sa jeg ja. Jeg burde ikke vært der i det hele tatt, er vel poenget.

Dermed posisjonerer også Silje seg tvetydig og ambivalent i fortellingen, mellom posisjonen som «aktiv deltager» i en negativ seksuell hendelse, og som «medskyldig» i en krenkelse.

Med et kontinuumperspektiv åpnes det for å se på hvordan patriarkalske diskurser om seksuelle forhandlinger og praksiser opererer både i typiske voldtektshendelser og i mer hverdagslig heteroseksuell praksis. Patriarkalske diskurser kan muliggjøre at kroppslige utvekslinger med tvangselementer ikke forstås som vold, men snarere som en negativ seksuell erfaring. Dette åpner videre for at den utsatte forstår seg selv som skyldig for hendelsen. Samtidig gjør flere av informantene bruk av skyld- og samtykkediskurser, der hans ansvar for å forstå hennes signaler også tillegges betydning. Opplevelser av samtidig avmakt og skyldfølelse synes betydningsfullt for hvordan informantene erfarer hendelsen. Avmaktsfølelsen posisjonerer subjektene i en offerrolle som rammede og uskyldige, mens skyldfølelsen posisjonerer dem som ansvarlige aktører. Den interne forhandlingen om egne forståelser av disse følelsene plasserer informantene i en ambivalent subjektposisjon mellom «uskyldig rammet» og «ansvarlig aktør».

3.4.10 Oppsummering

Den kompliserende hendelsen i idealfortellingen om voldtekt dreier seg om vold, tvang og motstand. Fokuset på vold og motstand er også sentralt i dette materialets fortellinger, men det er snarere den subtile tvangen og motstanden som utgjør spenningsfeltet. Fokuset på tvang og motstand, hvem som gjorde hva og hvor mye, antyder også at skyldspørsmålet ligger latent i fortellingene. Gjennom å gjøre bruk av

bevisstgjøringsdiskursen og utvidelsesdiskursen åpnes det et felt der gråsoneerfaringer tar form og får sin eksistens.

Fortellingene om vold, press og motstand viser hvordan informantene strever med å forstå det de har vært utsatt for. De kjemper med en snever forståelse av voldtekt som vold og tvang på den ene siden, og en opplevelse av krenket personlighet og seksuell integritet på den andre. Opplevelser av avmaktsfølelser og samtidig skyldfølelser synes betydningsfulle for hvordan informantene erfarer hendelsen og posisjonere seg i fortellingen. Utover dette kommer også opplevelser av lyst som ytterligere vanskeliggjør forståelsen.

Analysen viser hvordan patriarkalske diskurser er knyttet til forståelser av seksualitet og tvang. Ved å fortelle sin historie gjennom referanser til heteroseksuelle dating-script og normer for kvinnelighet, rettsliggjøringsdiskurser og situasjonelle emosjoner, forstår informantene hendelsen i grenselandet mellom «voldtekt» og «negativ seksuell erfaring». Visse diskursive ressurser synes å trekke erfaringen nærmere voldtekt, og posisjonere subjektet som «rammet» eller «uskyldig». Her kjemper de med skyldfølelser og tanker om verdighet. Andre diskurser synes å trekke erfaringen nærmere en negativ seksuell erfaring og posisjonere subjektene snarere i rollen som «ansvarlig aktør». I grenselandet mellom negativ seksuell erfaring og overgrep synes også subjektposisjonen «medskyldig» å ta form. Flere av informantene veksler mellom de ulike posisjonene og framstår som ambivalente med hensyn til hvordan de forstår seg selv.

Fortellinger om press og subtil non-verbal motstand viser at det trengs flere begreper og mer forskning på grensen mellom hva som er tvang og press. Med kontinuumsperspektivet blir det tydelig at den sosiale og kulturelle konteksten som kroppslige utvekslinger skjer i, har stor betydning for hvordan vi forhandler om sex (Powell, 2010:23). Dermed kan seksuell vold forstås i sammenheng med atferd og motiver som er vanlige i heteroseksuelle situasjoner. De samme kulturelle kodene for heteroseksuell kroppslig utveksling er i bruk både hva gjelder voldtekt og annen heteroseksuell praksis. Det betyr ikke at all form for heteroseksuell praksis har likhetstrekk med det vi forstår som voldtekt, men at etablerte patriarkalske diskurser danner normgrunnlaget som både muliggjør og normaliserer seksuelle krenkelser, og utgjør narrative ressurser for forståelse og italesetting av disse.

Videre kan det også synes som at kvinnene, ved å gjøre bruk av kjønnsdikotomisk tenkning, patriarkalske diskurser og tilknyttende emosjoner, holder på en subjektposisjon som skjør og avmektig. De forteller seg inn i historien som subjekter med seksuell verdi, og dermed også som krenkbare. Dermed kan visse erfaringer oppleves og framstå som voldtekt, uten at det nødvendigvis foreligger elementer av tvang i hendelsen.

3.5 Evaluering

3.5.1 Begrepsfesting

Informantene evaluerer hendelsen på ulike måter, men felles for dem er at de alle har, eller har hatt, problemer med å forstå og begrepsfeste erfaringen. Flere sier at de over tid har forandret måten å fortelle om seg selv og hendelsen på. Mange referer også til idealfortellingen om voldtekt når jeg spør hvordan de vil begrepsfeste hendelsen.

Marte: Tanken om at en voldtekt skal være noe annet. Tanken om at en voldtekt skal være grovere og råere og mer vond, eller mer traumatisk, eller feste store, stygge sår på en. Og at man skal vite at det er en voldtekt. Akkurat som at en voldtekt automatisk erklærer seg selv: «Her er jeg. Dette var en voldtekt, bare så du vet det.» Hvordan skal man vite det? For jeg vet ikke, jeg har ikke anelse.

Det er ikke ukjent at noen som er utsatt for seksuelle krenkelser, sliter med å formulere eller navngi det de har vært utsatt for (Murph, 2008:69). Informantene bruker gjerne heller begreper som *min erfaring* eller *min opplevelse* (Murph, 2008:69; Wood & Rennie, 1994:133). Materialet viser også at begrepsfestingen av erfaringen ikke er enkel, og informantene bruker gjerne ord som «det her» om hendelsen de har vært utsatt for. Et sitat fra intervjuet med Marte viser denne vanskeligheten med å begrepssette erfaringen.

Marte: (...) den nest siste gangen jeg og Lars hadde noen form for ... <seksuell kontakt>, eller ikke seksuell kontakt, °eller han hadde seksuell kontakt°, eh. Så, det er situasjonen som jeg, eh ... finner at °passer° inn.

Marte nøler litt før hun begrepssetter hendelsen, og navngir den deretter som «seksuell kontakt». Hun velger ikke å kalle hendelsen voldtekt, overgrep eller utnyttelse, og heller ikke sex, kanskje fordi hun opplever at ingen av disse begrepene dekker hennes erfaring. Deretter trekker hun seg og påpeker at det var *han* som hadde seksuell kontakt og implisitt ikke henne. Dermed uttrykker hun at hun ikke spilte en aktiv rolle i

hendelsen. Dette er noe *han* gjorde *mot henne*. Hun innfører et bilde av han som aktiv, og posisjonerer seg selv som passiv. Hun hadde ikke del i hendelsen annet enn en som dette ble utført på. Gjennom denne benevnelsen påpeker hun et maktspekt og posisjonerer seg som rammet.

De fleste informantene veksler mellom å begrepsfeste erfaringen som voldtekt, overgrep, utnyttning, misbruk og sex. For noen framstår det som viktig å fortelle om hendelsen som voldtekt, og gi seg selv rollen som offer eller rammet. Dette synes å dreie seg om å plassere ansvaret der man anser at «det hører hjemme». Andre igjen vil fortelle på en måte som framhever eget aktørskap. Dette synes å gi en forsikring om at det ikke skal skje igjen.

Karoline: Hvis jeg tillegger meg selv litt ansvar for det, så er det også noe som ligger i min makt. (...) Det gir meg en type sikkerhet, at det ligger litt i meg, selv om jeg ikke tenker at skylden først og fremst er min. Jeg tenker jo at han burde ikke ha gjort det. Og det var mulig på grunn av måten jeg var på. Og hvis han hadde prøvd å gjøre de tingene mot meg i dag, så hadde ikke det gått. Så det gir meg en sikkerhet.

Ved at Karoline forstår seg selv som delvis ansvarlig, åpnes også muligheten for at hun kan kontrollere framtiden. Overgrep kan ikke ramme henne igjen, dersom hun endrer noe ved seg selv. Dette synes å minske frykten for gjentakelse og bevare en posisjon som autonomt individ.

Flere av informantene omtaler videre erfaringen som «meningsløs». At erfaringen forstås som «grå», mellom eksisterende begreper som sex og voldtekt, synes å vanskeliggjøre både artikuleringen og betydningen av hendelsen. Hvordan de skal fortelle om, og videre håndtere hendelsen, blir problematisk. Det kan synes som om de fleste informantene veksler mellom subjektposisjonene *rammet* og *ansvarlig*, og at betydningen av hendelsen derfor blir uklar og ambivalent, noen ganger språkløs og dermed også meningsløs.

Informantene gir mening til den ambivalente erfaringen ved å vise til situasjonelle emosjoner og kroppslige opplevelser. I tillegg blir erfaringen vurdert og fortalt fram, delvis med referanse til hvordan krenkeren reagerer på og omtaler hendelsen. Men også tidligere erfaringer påvirker en, liksom hvordan venner, familie og hjelpeapparat responderer på fortellingen.

3.5.2 Tidligere erfaringer

Både Mona og Marte skaper og gir karakter til sine fortellinger ved å vise til tidligere erfaringer av overgrep. Mona forteller at hennes tidligere erfaringer har gjort henne sårbar for nye overgrep. Marte, på sin side, vektlegger hvordan hennes minner om sin egen og søsterens tidligere erfaringer har gitt den nye hendelsen mening.

Marte: (...) og kanskje mye på grunn av min tidligere erfaring så ... gravde jeg meg dypere og dypere, mens han hadde sex med meg, så gravde jeg meg dypere og dypere inn i den opplevelsen som jeg hadde hatt før. Jeg ... opplevde at jeg var tilbake i en sånn situasjon. Jeg opplevde at jeg var tilbake i søsteren min sin situasjon. Jeg ... hadde en tanke i hodet mitt, ... og ... jeg husker det tydelig fordi jeg hadde, tanken kom opp at «det må ha vært sånn her Ella følte det, når ... Jan voldtok henne». ... Og i det sekundet jeg tenkte den tanken, så ... jeg kvapp til, jeg spratt til, jeg husker jo bare hele kroppen min bare... (Hx) spratt <@det høres komisk ut@>, men jeg bare spratt vekk, av, ut, vekk, bort, jeg måtte ... Ja, jeg fikk en så total sånn disgust-følelse av at ... «å herregud nå er det noen som gjør dette mot meg». Og ...(5 sek) jeg begynte å hyperventilere, hylgrine.

Litt senere:

Marte: Jeg er usikker på, hvis jeg aldri hadde opplevd det med onkelen min, så vet jeg ikke hva jeg hadde sittet igjen med etter opplevelsen med Lars. Men samtidig er det noe inni meg som sier meg, at opplevelsen med Lars står på sine egne bein også, og det kan jeg faktisk ikke benekte.

Marte forteller om hvordan minnene skapte en følelse av avsky og en gjenopplevelse av overgrep. Hun forteller at det er bildene hun fikk i hodet, som skapte den vonde erfaringen. Samtidig føler hun at den krenkelsen hun opplevde med kjæresten, også kan forstås som en krenkelse uavhengig av tidligere erfaringer. Denne ambivalensen rundt hvorvidt dette er noe som «bare har skjedd inni» henne, eller om hun ville opplevd det som en krenkelse uavhengig av den tidligere opplevelsen, og at den dermed har et materielt opphav, framstår som et sentralt tema i Martes fortelling.

Samtidig gjør Marte bruk av samtykkediskurser, der manglende samtykke og krenket seksuell integritet brukes som historiens definerende element. Dermed kan også erfaringen med kjæresten stå på egne bein, som Marte uttrykker det. Det er likevel ikke sikkert at hun ville ha fortalt hendelsen så tydelig som en overgrepserfaring, hadde det ikke vært for de minnene som dukket opp i henne på hendelsestidspunktet.

3.5.3 Fortellingen i møte med andre

Fortellingen i møte med andre synes å ha påvirket fortellingen om hendelsen og hvordan den gis mening i gråsonen mellom sex og voldtekt. Hvordan ens egen fortelling gjenspeiles i andres fortellinger synes også å være avgjørende for forståelsen.

Mona forteller at hun har opplevd lignende episoder i tidligere forhold, der hun har våknet av at kjæresten er ferd med å trenge inn i henne. I disse tilfellene var hun ikke redd, og hun omtaler ikke disse tilfellene som voldtekt. Hun hadde disse gangene heller ikke venninnens fortelling om sovevoldtekt å lese erfaringer ut fra. Hun forklarer snarere de tidligere erfaringene med at hun underkastet seg seksuelt og «ble med på alt mulig». Det som skjedde, slik jeg forstår Mona, var frivillig, selv om det kanskje ikke var ønsket. Det er med andre ord den nye innsikten om at samleie med en sovende person kan forstås som voldtekt, som gjør at Mona blir redd. Hun erfarer det som skjer med et annet blick enn tidligere. Hun forteller at hun like før hendelsen hadde hørt en venninnens fortelling, som ble viktig for å gi mening til sin egen erfaring.

Mona: Hun (venninnen) fortalte en gang om at hun hadde blitt voldtatt mens hun sov. Og at da var det voldtekt, for hun sov jo. (...) Så, det er grunnen til at jeg var redd for at det her var en voldtekt. (...) Hadde jeg ikke hørt henne fortelle så hadde jeg nok ikke tenkt at det var en voldtekt.

Sitatet over viser hvordan diskurs og erfaring henger sammen. Det blir i Monas fortelling tydelig at erfaringene og følelsene knyttet til disse er avhengige av de tilgjengelige diskursene. Hendelsen erfares denne gangen med frykt på bakgrunn av den nye forståelseshorisonen, i motsetning til tidligere lignende hendelser.

Sara forteller også om hvordan erfaringen har fått mening etter å ha fått høre andres reaksjoner. Hun hadde vanskelige seksuelle opplevelser med en nær venn ved tre ulike tidspunkter i løpet av kort tid. Etter det andre tilfellet forteller hun om dette til en mer perifer venn: Petter.

Sara: Første gang jeg fortalte det til Petter, som han heter, han første som jeg fortalte det til, og han ble sint, så begynte jeg å le. (...) Og tenkte vel at det ikke var så alvorlig som det han skulle ha det til, akkurat der og da.

Sara forteller videre at vennen Petters reaksjon var viktig for å forstå alvoret i hendelsen hun har vært utsatt for. Petter satte henne også i kontakt med støttesenteret der hun fikk videre hjelp til å bearbeide erfaringene.

Sara: De to første gangene var jeg veldig diffus på om, hva det egentlig var. Og hvor stor del jeg tok i det. Men siste gangen summerte opp alt, og jeg ble veldig klar på at alle tre gangene var egentlig voldtekter.

(...)

Camilla: Og du hadde fortalt det til Petter mellom den andre og den tredje gangen, var det sånn?

Sara: Mm

Camilla: Hvordan var det da å oppleve den tredje gangen?

Sara: Jeg følte på enda mer svik enn det jeg hadde gjorde de to første gangene tror jeg.

Petters reaksjon på Saras fortelling synes å ha påvirket hvordan Sara forstår erfaringen i ettertid, og også hvordan hun opplevde det tredje tilfellet. Med en tolkningsramme der det hun utsettes for, vurderes som alvorlig, oppleves også den siste hendelsen som mer svikefull. Her blir det igjen tydelig hvordan diskurs og erfaring henger sammen, og hvordan endrede tolkningsrammer kan forandre fortellingen om overgrep over tid. Samtidig er hendelsene Sara forteller om, og da særlig den siste, preget av mye vold og tvang. Sara forteller også at hun slet med senskader som depresjon og mareritt etter de første hendelsene. Dermed kan Petters reaksjon ha kommet som en bekreftelse på en allerede kroppslig erfaring, og de senskadene hun sliter med. Sara forteller også at Petters fortolkningsramme var starten på en bearbeidelsesprosess som gjorde at hun klarte å komme seg igjennom resten av skoleåret. Diskursen var i dette tilfellet avgjørende, ikke bare for meningen som ga erfaringen karakter, men også for bearbeidelsen av den. Det kan synes som om Saras kroppslige og sanselige erfaringer var vanskelige for henne å leve med, og at fortellingene om dem som voldtekt åpnet et rom for refleksjon og bearbeidelse av erfaringene.

3.5.4 Oppsummering

Samtlige informanter har vanskeligheter med å formulere eller navngi det de har vært utsatt for, og også hvilken mening det har. At de gir mening til erfaringene ved å plassere de mellom de to tilgjengelige diskursene om den gode sexrelasjonen og den onde voldtekten, synes å vanskeliggjøre håndteringen av dem. Det synes som om de fleste informantene likevel velger å innta en ambivalent posisjon der de både posisjonerer seg som rammet og som ansvarlige aktører. På denne måten får de synliggjort krenkerens ansvar samtidig som de bevarer aktørskap og en autonom

identitet. For å kunne veksle mellom subjektposisjonene rammet og ansvarlig, må betydningen av hendelsen forbli uklar og ambivalent.

Hvordan informantene gir mening til erfaringen, kan utover det analysen allerede har vist, påvirkes av tidligere erfaringer og hvordan venner, familie og hjelpeapparat responderer på fortellingen. Hvordan tidligere erfaringer i livet er tillagt mening kan påvirke følelsene og tankene som oppstår i nye situasjoner. Videre kan fortellingen i møte med andre påvirkes og endres, slik at meningen som tillegges den, får en annen overgrepsskarakter enn tidligere.

Noen av informantene på intervjuets tidspunkt lander på å begrepsfeste erfaringen som voldtekt eller sex, mens andre bruker ord som utnyttning, overgrep, eller gråsome-sex. Narrativene beskriver erfaringer som ligger i et krevende felt der kulturelle oppfatninger om hva både voldtekt og kvinnelighet er, er i forandring. Dermed blir det også vanskelig å gi entydige og sammenhengende fortellinger om hvordan seksuelle erfaringer skal forstås og gis mening.

3.6 Utfall

Utfallet av fortellingen sier noe om hvordan det endte - hva som ble konsekvensene av hendelsen. Utfallet etter voldtekten i idealfortellingen er at vedkommende som har blitt voldtatt, er både fysisk, psykisk og emosjonelt skadet (Peterson & Muehlenhard, 2004:141). Hun må være i svært dårlig forfatning etter hendelsen for at den skal forstås som voldtekt (Jeffner, 1997:267). Videre er skadene oppfattet som langvarige og gjerne livsvarige. En undersøkelse fra USA viser at den gjengse forståelsen er at det å bli voldtatt nødvendigvis innebærer en varig psykisk eller følelsesmessig ødeleggelse (Chasteen, 2001).

Det er rimelig å tro at disse forestillingene også finnes i norsk sammenheng. En rekke uttalelser i media kan underbygge dette, som at «voldtekt er nesten-drap» og «voldtekt er det verste som kan skje et menneske».²⁴ Disse uttalelsene bygger opp under forestillingen om at en voldtekt nødvendigvis gir dype og langvarige traumer. Videre

²⁴ Blant annet har tidligere helseminister Anne Grete Strøm Eriksen uttalt at «voldtekt er den verste forbrytelsen som kan skje et menneske» (Helseth, 2012) og tidligere justisminister Knut Storberget uttalte at «voldtekt er nesten-drap» (Vikås, 2011).

karakteriseres den voldtektsutsatte i idealfortellingen som en som har blitt frastjålet noe (Chasteen, 2001; Flemmen, 1999:199). Gjerningsmannen har tatt noe fra henne, han har krenket hennes integritet og frastjålet hennes verdighet.²⁵ Voldtekten transformerer dermed den utsatte. Hun er ikke den samme som hun var før.

3.6.1 Frattatt noe

Anne forteller sin historie på en måte der krenkeren oppleves som at han tok noe fra henne. Dette kommer fram i forbindelse med at hun understreker hvor viktig det var for henne å ha sex med ektemannen sin allerede samme døgn som krenkelsen fant sted. For Anne er det viktig å kjenne at ektemannen fortsatt vil være sammen med henne, og være intim med henne.

Anne: Det var en av de tingene jeg var *veldig* redd for, det var at han ikke skulle orke å se på meg, eller ta, eller langt mere ta på meg. Men at han da faktisk ville være sammen med meg den kvelden, allerede. (...) Det var noen som sa det så bra: «Hvis noen har pissa i hagen din, så pisser du over det», liksom, som en hund. Det var snakk om å ta tilbake. For hans del. Og for min del så var det snakk om å *la* han få det tilbake. Fordi han tok jo ikke bare noe fra meg, han tok jo noe fra mannen min og. Og det at vi har klart å bli gravid, er på en måte litt sånn utslettende funksjon. Det har på en måte fjernet det enda litt mer, spesielt for han da. For han har, i den rent, hva skal jeg si «primal nature» -måten, så har han tatt tilbake sitt domene, sitt revir, ikke sant, ved å gjøre meg gravid.

Anne forteller her at krenkelsen besto i å bli fratatt noe. Når Anne sier at det er ikke bare hun som har blir fratatt noe, men også hennes mann, synes det som om det ikke bare er råderett over egen kropp det er snakk om. Lebowitz & Roth (1994) viser hvordan kvinners verdi gjerne er knyttet til hennes seksualitet. Gjennom intervjuer med voldtektsutsatte kvinner fant de at de utsatte oppfattet at voldtekten hadde vanæret og skitnet til deres seksualitet, og at de slik hadde mistet sosial verdi. Opplevelsen av å bli fratatt noe er da knyttet til at kvinnens verdi ligger i en manns tilgang til hennes seksualitet. Slik blir hennes sosiale identitet konstruert via kroppen som en vare eller et objekt, som kan øke eller synke i verdi (ibid:372). Som vare eies den, og kan dermed også «stjeles». Av dette følger det også at den må passes på. Når Anne sier at hun er fratatt noe gjennom krenkelsen, kan man forstå det som at det er hennes verdi som kvinne som er fratatt henne. Det er muligens dette som gjør bekreftelsen fra ektemannen så viktig for henne.

²⁵ Jmf. Æreskrenknig. Kjønn-seksualitet-ære

Videre synes det som om seksualiteten er noe som ikke bare er hennes, men parets. Seksualiteten framstår dermed også som et objekt de deler, og som har blitt fratatt dem gjennom en annen manns bruk. Når Anne sier at ikke bare hun, men også ektemannen er fratatt noe, kan det også bety at hennes seksualitet også tilhører han, og at han dermed også har blitt frastjålet noe. Ved å ha sex på kvelden, samme dag som krenkelsen skjedde, opplever Anne at han kan ta tilbake noe han har blitt fratatt. Dette kan dreie seg om seksualiteten som deres felles objekt, men det synes også som om dette impliserer at hennes seksualitet også er hans eiendom. Som Lebowitz & Roth skriver: «If something happens to her sexuality once she «belongs» to a man, the damage accrues him as well as to her» (ibid: 375). Når kvinners seksualitet oppnår verdi avhengig av menns bruk, følger det at eierskapet eller bruken heller ikke er avsett for henne, men for den som «beslaglegger» eiendommen, eksempelvis en kjæreste, ektemann, foreldre e.l (ibid).²⁶ Kvinnen blir dermed en slags «portvokter» for egen seksualitet, sin egen seksuelle verdi, og den verdi mannen eier.

I fortellingen om at en voldtatt kvinne er frarøvet noe, og dermed har fått ødelagt sitt liv, konstrueres en forestilling om at hennes verdi er knyttet til hennes seksualitet, som en spesiell type «kjønnet kapital».

Når Anne forteller om seg selv og mannen som frarøvet noe, reproducerer hun en voldtekstdiskurs som er dypt forankret i patriarkalske strukturer. Her er aktørens sosiale identitet som kjønn målt etter hvem som har tilgang på hennes kropp. Uønskede seksuelle relasjoner kan oppleves truende, integritetskrenkende, og skadelige fordi de kan utløse sosiale fall i status og sosial verdi.

3.6.2 Subjektposisjonens implikasjoner for utfallet

Hvordan kvinnene velger å definere den uønskede seksuelle hendelsen, og posisjonere seg som subjekter i sin fortelling, kan ha visse implikasjoner. Å forstå seg selv som offer for voldtekt, eller en annen form for seksuell vold, kan innebære en rekke forventninger om følelser som hjelpeløshet og passivitet, men også forventninger om å handle i etterkant av hendelsen (Lamb, 1999; Stefansen & Smette, 2006). Dette kan blant annet dreie seg om forventninger om å avslutte forholdet og/eller å anmelde vedkommende til politiet.

²⁶ Jmf. æreskrenkelser og kontroll av kvinners seksualitet

Det er verdt å merke seg den redselen Mona opplever under hendelsen hun ble utsatt for.

Mona: Jeg sov jo, så jeg ble jo redd.

(...)

Camilla: Kan du fortelle litt mer om hva slags redsel?

Mona: Jeg var rett og slett bare redd for at det her kunne defineres som voldtekt.

Camilla: Ja

Mona: Det var frykten min. Fordi det kunne jo ikke skje, for han var jo kjæresten min. Og jeg la jo hele livet mitt i det forholdet.

Altså er det ikke frykt som i redsel for ham, for å bli skadet, eller redsel for situasjonen i seg, Mona forteller om. I stedet er det redsel for om dette kan defineres som voldtekt og hva det måtte innebære for henne og for forholdet videre. Å tolke hendelsen som en voldtekt synes å innebære en forventning om å avslutte forholdet og kanskje også anmelde ham til politiet. Det å definere erfaringen som voldtekt får altså en rekke implikasjoner, og det er snarere disse Mona frykter, enn å bli skadet i situasjonen.

Også Marte er inne på noe av det samme. Hun har skyldfølelser for hvordan hun reagerte etter hendelsen.

Marte: (...) (Jeg har skyldfølelse) ikke bare for at jeg lot det skje, men også for at jeg lot det være. Konfronterte han en eller to ganger. Ikke noe mere. Lagde middag til han. Vasket klærne hans etterpå.

Det kan synes som om Marte kjemper med skyldfølelser fordi hun ikke har latt hendelsen få større konsekvenser. At hun kun har konfrontert ham et par ganger, og i tillegg lagd mat og vasket klærne hans, synes ikke å framstå som en grei måte å reagere på en krenkelse. Som jeg har nevnt tidligere, gjør Marte bruk av en feministisk diskurs der det å forstå seg selv som offer og anmelde krenkelser framstår som viktig. Som Marte selv sier: Ikke å gjøre noe med det «er ikke en grei mentalitet å ha». Dersom hun skal forstå seg selv som rammet, synes det som om hun mener at hun også burde gjøre noe med det.

Når man utsettes for seksuell vold, skapes det altså forventninger om å avslutte forholdet og anmelde hendelsen som overgrep. Det er dermed ikke sagt at alle som utsettes for seksuell vold eller voldtekt ønsker dette, selv om de selv forstår hendelsen

som voldtekt. Sara ble utsatt for det som juridisk kan defineres som en voldtekt, og hun har i senere tid også kommet til å forstå erfaringen som det også. Krenkeren var, som nevnt, en nær venn over mange år. Sara sørger over det vennskapet som har gått tapt som følge av hendelsen.

Sara: Jeg har følt på mye omtanke for han. Det (å anmelde) skulle ødelagt mye for han. Det er kanskje ikke riktig å tenke så mye på han, men jeg har gjort det.

Sara: Jeg har ... nå i det siste begynt å kjenne på ... mye sorg og savn egentlig, etter å ha mistet en veldig god venn, en veldig nær venn. Og følt ganske mange forbudte følelser i forhold til det, for jeg burde jo ikke savne voldtektsmannen på en måte. (...) Ingen av vennene mine vet at jeg savner han. (...) Det er ikke så mange som vet at jeg egentlig skulle ønske at vi var venner igjen. Og jeg har også tenkt med meg selv at om noen år fra nå så er vi kanskje venner igjen.

Det synes som om Sara føler skam når hun bryter med idealfortellingen om voldtekt og føler omtanke for krenkeren. I stedet for å hate og frykte ham, savner hun ham, og vil bli venn med ham igjen. Hun omtaler dette som forbudte følelser. Forbudte følelser forstår jeg her som følelser hun opplever hun «ikke burde hatt». ²⁷ Disse følelsene bryter med forventningene om hva en voldtektsutsatt skal føle, og det kan synes som om slike følelser kan underminere hennes troverdighet som utsatt. Muligens frykter hun at de kan medføre konsekvenser for henne, dersom de blir uttalt og kjent for andre. Det å vise omsorg eller savn overfor krenkeren antas å kunne lede til «victim-blaming»: «Dersom hun føler omsorg og savn, kan ikke hendelsen ha vært så fæl, og da kan det heller ikke ha vært voldtekt.»

Videre knyttes subjektposisjonen som «rammet» i fortellingen om voldtekt lett til antagelser om at smertene er store og vanskelige å bearbeide. Marte posisjonerer seg på en side som rammet, men har skyldfølelse for ikke å handle og føle som forventet når man utsettes for voldtekt. Hun sier også at hun ikke vet hvordan hun skal forstå hendelsen, og at hun håper hun ikke vil forstå hendelsen som voldtekt i framtida.

Marte: Kanskje jeg kaller det voldtekt i framtida, men jeg har sykt lite lyst til å kalle meg voldtatt. Det er for mye å takle. (...) Det er for mye rå og brutal ... sannhet, jeg klarer ikke å ta det inn. Ikke da og ikke i dag, men kanskje ... en gang. (...) Jeg er redd for at det vil ... overvelde meg.

²⁷ Jmf. Jaggars (1989) begrep *outlaw emotions*.

At det blir for mye å takle dersom hun skal forstå det som voldtekt, synes delvis å innebære at hun burde handle på visse måter. Men det handler også om at det får implikasjoner for hvordan hun skal forstå seg selv.

Marte: Det får på en måte, det er nesten som at opplevelsen med Lars får røtter bak i meg selv. Nesten som at det dannes ... et nettverk, med da mønster, eller ja mønster i opplevelse, mønster i mine handlinger, mønster i overgriperes reaksjon. Det er akkurat som det kobles sammen de to. (...) Jeg har alltid plassert overgrepet med onkelen min som på en måte det store, det har vært opplevelsen som har formet meg til den jeg var, er. Formet meg. «Marte er sånn her, og har disse egenskapene fordi hun har opplevd noe kjipt.

Litt senere:

Marte: Jeg bare... jeg bare fuckings takler ikke at det her skal ha skjedd to ganger. Det blir for dumt. (...) Jeg trodde man skulle lære ... Jeg lærte jo ikke en dritt. Og kanskje er jeg redd for at det skal skje igjen. (Med gråtende kvalitet i stemmen:) Kanskje jeg liksom ikke klarer å se ... mønsteret i situasjonen, også oppstår det igjen også klarer jeg ikke å se det før jeg på en måte får flashback på den indre øyet av søsteren min og meg selv. X Også skjer det igjen.

Når Marte konstruerer en historie der hun knytter den siste hendelsen sammen med ett overgrep hun har opplevd tidligere i livet, synes det å ha implikasjoner for hvordan Marte forstår seg selv. Gjennom å identifisere et mønster i sine egne reaksjoner - å være ikke-responsiv i krenkende opplevelser - åpner fortellingen for at Marte problematiserer sin identitet: Hun ser et mønster av passiv posisjonering i seksuelt uønskede møter, og denne identiteten forstås videre som at den muliggjør overgrepene. Dermed opplever Marte at faren oppstår for at dette kan skje igjen. Overgrepene forstås dermed delvis som knyttet til hennes identitet, og det er muligens også dette som, blant annet, oppleves som overveldende. Dersom hun derimot skulle forstå hendelsen som krenkende på grunn av de assosiasjonene hun fikk til barndommen, ville ikke hendelsen med kjæresten vært knyttet til hennes identitet på samme måte. At Marte håper hun ikke vil forstå hendelsen som voldtekt i framtida, kan dermed bero på at dette får implikasjoner for hvordan hun forstår seg selv. Når hun peker på at det å forstå seg selv som voldtatt vil overvelde henne, innebærer det at det vil få store eller vidstrakte følger. En kan derfor også se dette i forbindelse med forventningene til de traumer en voldtatt kvinne ventes å ha.

3.6.3 (Ikke?) den store vonde hendelsen

Ifølge idealfortellingen er voldtekt «nesten-drap» og «det verste som kan skje et menneske». Den voldtatte forstås dermed som en muligens livsvarig skadet kvinne. Dette bildet av hva voldtekt gjør med en kvinne, kan hindre utsatte kvinner i å forstå sin egen erfaring som voldtekt, dersom hendelsen ikke oppleves like traumatiserende som den dominerende forestillingen om voldtekt vil ha det til. På den andre siden kan forventningen om den traumatiserende effekten forsterke opplevelsen av å ha blitt uhelbredelig skadet. Foreliggende meningssystemer og narrativer omgir følelsene våre, og skaper forventninger om hvilke følelser som skal oppstå når, hvor og hvordan (Loseke, 2013:22). Disse fungerer som ressurser for å forstå seg selv og andre. De kan også gjøre det vanskelig å forstå hvordan livet kan bli bra igjen, når omgivelsene og kanskje også en selv ikke forventer at det ikke så lett kan bli det. Forestillingene om voldtekt kan forhindre utsatte fra å komme seg videre i livet.

Ikke alle opplever at den seksuelle krenkelsen de har erfart, er så traumatiserende eller skadende som det idealfortellingen om voldtekt tilsier. Silje setter ord på dette:

Silje: Det var mer sånn «Ja, dette var en ubehagelig opplevelse», det var det jo. Og en opplevelse som jeg ville unngå. Men det var ikke den store, vonde opplevelsen som har satt mye spor i ettertid, det er ikke sikkert. Men, ja det kanskje det blekner litt da, i forhold til andre ting.

Gjennom å plassere hendelsen som «ikke den store, vonde hendelsen» posisjonerer ikke Silje seg innenfor voldtektsdiskursen. Hun skaper i stedet en personlig fortelling der hun ser hendelsen i relasjon til andre vonde ting hun har opplevd i fortellingen om sitt liv. Ved å snakke om hendelsen som ubehagelig, men ikke stor og vond og skjellsettende, minimerer hun krenkelsens skadelige effekt og posisjonerer seg snarere som ikke-skadelidende. Hendelsen får med andre ord ingen større konsekvenser i hennes fortelling.

Som jeg har vist, har de kontekstuelle forholdene man trekker inn i fortellingen, innvirkning på erfaringen. Ens egen bakgrunn og tidligere måter å skrive ens historie på er avgjørende for forståelse av den nye erfaringen. Det finnes mange ulike «former for» voldtekter og et spekter av ulike seksuelle krenkelser, og disse kan erfares lignende eller også svært ulikt, avhengig av hvilke historier man skriver dem inn i. Hvordan vi snakker om voldtekt og seksuelle krenkelser har nødvendigvis en effekt på tolkningen

av erfaringen. Det har vært en feministisk politisk strategi å omtale voldtekt som svært ødeleggende og sammenligne det med drap (Svensson, 2008:19). Dette for å sette søkelys på et omfattende samfunnsproblem som i stor grad har blitt bagatellisert. Det har likevel en slagside å italesette voldtekt på denne måten, da det sementerer fordommer om voldtekt, både hva gjelder hvor vondt en slik krenkelse oppleves og at seksualiteten er det verste du kan krenke hos en kvinne (ibid:21). Diskursen opprettholder idéen om den kvinnelige seksualiteten som noe hellig og dyrebart.

3.6.4 Oppsummering

Diskursen om at kvinnen som blir voldtatt, fratras noe, har en iboende idé om kvinnens seksualitet som noe opphøyet og skjørt. Gjennom å gjøre bruk av denne diskursen reproduseres også forståelsen av at kvinners verdi ligger i deres seksualitet. Videre bærer voldtektsdiskursen i seg forventninger om påfølgende handlinger og følelser. Forventningene dreier seg om at den utsatte skal avslutte forholdet og anmelde vedkommende til politiet. Disse forventningene synes å skape både forbudte følelser og skyldfølelse hos utsatte. Diskursen bærer videre i seg en forventning om at erfaringen er ødeleggende og kanskje også fører til livsvarig skade. Dette kan hindre mange utsatte kvinner i å forstå sin egen erfaring som voldtekt, det kan forsterke erfaringen, slik at den oppleves som mer ødeleggende enn den nødvendigvis må, og det kan også forhindre utsatte fra å komme seg videre i livet.

Informantenes fortellinger om hendelsens utfall posisjonerer dem som enten «rammet», gjennom å ha blitt fratatt noe, eller som «ikke-skadelidende». Analysen viser også hvordan utfallet kan forstås som usikkert, da informanten ikke ennå vet hvordan hun skal gi mening til erfaringen. Dette forteller noe om hvordan meningen man tillegger erfaringen, kan være betydningsfull for utfallet.

4. Konklusjon

4.1 Konstituering av «det grå»

Analysen viser hvordan informantene strever med å fortelle om og forstå sine erfaringer med seksuelle krenkelser, og hvordan ideologier, diskurser og tidligere erfaringer påvirker fortellingene og erfaringene av krenkelser. Diskursen om voldtekt og sex som to absolutte motsetninger, som er knyttet til stereotype forestillinger om sex som det gode og voldtekt som det vonde, utgjør et referansepunkt for både forståelsen og italesetting av informantenes «grå» erfaringer. Informantenes fortellinger, sett opp mot idealfortellingen om voldtekt, synliggjør hva som oppleves som problematisk og «grått» ved erfaringen. Analysen viser at dette dreier seg om hvem informantene henviser til som involvert i hendelsen og relasjonen dem imellom, hvordan de beskriver settingen hendelsen skjer i, formene for vold/tvang/press som ble utøvd, motstanden de selv utviste samt hvilke konsekvenser de opplever at erfaringen har fått for dem emosjonelt og sosialt. Med det komparative analytiske grepet peker materialet på at de dominerende forestillingene om voldtekt, og det rettslige språket voldtektsdiskursen er tufta på, både styrer de utsattes fortellinger og samtidig gjør erfaringene vanskelige å forstå. Idealfortellingens forestillinger hindrer mange utsatte fra å forstå sine negative erfaringer som voldtekt. Dette er i tråd med tidligere forskning. Utover dette synes også tidligere erfaringer å være førende for kvinnenes måte å konstruere sin fortelling om hendelsene. Også erfaringene påvirker de interne forhandlingene og vurderingen av erfaringen som «grå».

Michel Foucaults begreper *disiplinerende makt* og *føyelige kropper* viser til hvordan makt er integrert i institusjoner, praksiser, tenkemåter og adferd (Foucault 1999a). Ideologi og diskursiv praksis legger føringer på hvilke selvforståelser og kjønns- og voldspolitiske standpunkter som er mulige. Diskursene disiplinerer kropper gjennom at subjektiviteten og kroppen gis mening, og dermed får sin sosiale eksistens innenfor de diskursene personen gjør bruk av. Makten er slik disiplinerende, og disiplinen kan forstås som et sett med teknikker, som normer og sanksjoner, som gjør kropper føyelige gjennom holdninger, ønsker, adferd og vaner. I den forstand er den disiplinerende makten normaliserende, og de disiplinære teknikkene konstituerer individer og subjektivitet. Denne forståelsen av makt og subjektivitet er sentral i konstitutiv teori og

peker på hvordan mening og subjektivitet konstitueres gjennom diskursiv praksis (Henry & Milovanovic, 1999).

Samtidig som analysen viser at dominerende forståelser av voldtekt kan hindre utsatte i å forstå erfaringene som voldtekt, synes det også som patriarkalske ideologier og diskurser oppfordrer kvinner til å fortelle seg fram, og forstå seg selv og sine kropp, som seksuelt sårbare. Den mannlige seksualdriftsdiskursen, script for heteroseksuell kroppslig utveksling samt diskursen om seksuell nødvendighet, posisjonerer menn som aktive og seksuelt pågående og kvinner som seksuelt tilgjengelige og sårbare. Analysen antyder at disse diskursene kan kroppsliggjøres og skape avmektige følelser i visse situasjoner. Patriarkalske diskurser kan konstituere opplevelse av ens kropp og selv på en slik måte at mer hverdagslige hendelser kan fortolkes og erfares som krenkende. Med den feministiske diskursen om utvidelse av voldtektsbegrepet kan også det som tidligere har blitt forstått innen rammer av hverdagslige hendelser, tolkes i retning av voldtekt. Dominante og patriarkalske ideologier og diskurser om kjønn og heteroseksuell kroppslig utveksling synes dermed fenomenologisk å kunne konstituere de negative seksuelle erfaringer hos kvinner som krenkelser.

Det er ikke bare erfaringen som konstitueres som krenkende. Patriarkalske ideologier og diskurser synes å muliggjøre at kroppslige utvekslinger preget av press og tvang også pålegger kvinnene et ansvar og gi dem en forståelse av egenskyld. Fordi de patriarkalske diskursene både kan konstituere negative seksuelle erfaringer som krenkelser og samtidig normalisere uønsket sex, synes det som en del erfaringer blir liggende i en gråson mellom voldtekt og sex. Kvinnene i materialet forteller om opplevelser av seksuelle krenkelser, ofte gjennom subtil tvang, samtidig som flere normaliserer erfaringene og oppfatter det som deres egen skyld. Dette bestemmes av frigjørings- og likestillingsdiskursen om den sterke kvinnen, og det blir viktig for kvinnene å konstituere seg selv som «oppegående» og ansvarlige for sin egen situasjon.

Patriarkalske diskurser og heteroseksuelle script for kroppslig utveksling fungerer som et kulturelt press og synes å konstituere et smalt rom for kvinners muligheter til å definere egne ønsker og behov. Den maktskjevheten som kan oppleves i den seksuelle relasjonen, kan synes som et utslag av diskurser som er nedfelt i kropp, og diskursenes makt fungerer slik sett disiplinerende, men også mobiliserende av motstand. Når kvinnene nedtoner en krenkelses betydning til «grå», eller forsterker

overgrepsskarakteren ved en hverdagslig hendelse til «voldtekt», så uttrykker de seg som subjekter og som individuelle utøvere av en kulturell protest mot den dominerende forståelsen av voldtekt.

4.2 Motfortellinger og motstandsposisjoner

Analysen viser videre hvordan informantene jobber med beskrivelsene av hendelsene som gir dem sosial identitet. Fortellingene om gråsonerfaringer kan forstås som en type «counter-narratives», gjennom at deres plotline motsetter seg masternarrativet eller idealfortellingen på ulike måter (Bamberg, 2004). På den ene siden underbygger fortellingene masternarrativet gjennom å forholde seg til det og bruke det som forståelsesramme, samtidig som de, som ambivalente fortellinger kan være subversive og ha potensiale til å forandre masternarrativet. Gjennom både å bruke masternarrativet og å motsette seg det, reproduseres dominante diskurser samtidig som det åpnes rom for å håndtere og skape nye begripelige subjektposisjoner og identitetsforståelser.

Jeg har identifisert tre ulike subjektposisjoner som grovt sett kan plasseres som enten a) rammet, uskyldig offer, b) ansvarlig aktør eller c) ambivalent, der det veksles mellom a) og b). Informantene veksler alle mellom disse posisjonene, selv om noen tidvis plasserer seg tydeligere enn andre som enten rammet eller ansvarlig. Den ambivalente subjektposisjonen er fremtredende i materialet, og kan sees i sammenheng med at erfaringene også posisjoneres som «grå». Den ambivalente subjektposisjonen, som ikke lar seg forstå som enten hjelpeløst offer eller fri aktør, framstår som en motstandsposisjon, som krever å bli forstått både som aktør, og som utsatt for subtil tvang. Denne doble posisjonen forteller noe om den undertrykkende makten og praksisen som de patriarkalske diskursene og skriptene om seksualitet er uttrykk for.

4.3 Rettsdiskursens spørsmål om skyld

Linda Alcoff påpeker (i Førde, 2011) at den dominerende rettsdiskursen om voldtekt hindrer andre stemmer og forståelser i å tre fram. På samme måte hevder Katharina Tollin (2011) at etablerte likestillingsdiskurser undertrykker og fortrenger andre måter å forstå og snakke om erfaringer. Rettsliggjøringen av voldtekt med en bevisstgjøringsdiskurs og en utvidelsesdiskurs synes å utgjøre et referansepunkt for fortellingene. Disse trekker fortellingene også mot skyldspørsmål. Det rettslige

perspektivet på voldtekt synes å utgjøre en narrativ ressurs for informantenes fortellinger og selvforståelse. Gjennom den dominante rettsdiskursen italesetter subjektiviteten ulike posisjoner - fortellinger kretsende rundt skyld. Da posisjonene handler om subjektets relasjon til retten, synes *rettsbeskyttelsessubjektet* kontra *ansvarssubjektet* å bli de framtrede (Andersson, 2004:33). Disse synes å være koblet til subjektposisjonene *rammet* versus *ansvarlig*, som jeg finner i min analyse.

Rettsdiskursen representerer en forenklet og av-kjønnert forestilling om aktørskap og frie valg (Sanchez, 1999). Den speiler den liberal økonomiske logikken som forutsetter kontrakter mellom frie og likestilte aktører. Rettsbegrepet om voldtekt omhandler kropp som eiendom, der subjekter framstår enten som ofre uten aktørskap eller aktører med frie valg. Den ambivalensen og uklarheten som synes å prege både subtile tvangs- og samtykkesituasjoner blir borte. Dette tilslører maktrelasjoner, hvordan heteroseksuelle kroppslige utvekslinger er strukturert, og hvordan identiteter gjerne er mer komplekse enn hva det juridiske begreps- og praksisapparatet kan gripe.

Rettsliggjøringsperspektivet dominerer fortellingene og hindrer på så vis andre fortellinger i å komme fram. Den «grå» karakteren ved hendelsene viser til dels til behovet for en utenomrettslig samtale om voldtekt og seksuelle krenkelser, der også de kroppsliggjorte maktrelasjonene og kjønnsforholdene kommer tydeligere fram. Mangelen på diskursive rom for å snakke om og forstå uønskede eller ufrivillige kroppslige utvekslinger, synes å tvinge subjektene inn i en rolle som rammet, passiv og skjør. Slik forsterkes de dominerende tradisjonelle forestillingene om kvinner. Samtidig tvinges subjektene inn i en posisjon som ansvarlige og/eller medskyldige. Maktaspekter og mekanismer som skaper eller gjenskaper maktforhold, kan slik usynliggjøres. En analyse av de ambivalente erfaringene og subjektposisjonene kan derimot synliggjøre en del av de mekanismene og diskursene som virker i tilblivelsen av krenkelsesopplevelsen, og også hvordan makt fungerer gjennom diskurser.

4.4 Kontinuum som erstatningsperspektiv

Dualitetsforståelsen mellom aktør og struktur som er sentral for det konstitutive perspektivet, innebærer at aktører både reproducerer og produserer ideologier og praksiser (Henry & Milovanovic, 1999:19). Mennesker er underlagt strukturene, men kan også bidra til å endre dem, gjennom å handle eller snakke/skrive på nye måter.

Den konstitutive teoriens begrep *erstattende diskurser* referer til «undertrykt kunnskap» eller forviste fortellinger (Henry & Milovanovic, 2000:275). Disse viser til andre meningshorisonter og vektlegger andre detaljer enn de dominerende diskursene og fortellingene. De frambringer mulighet for motstand mot dominerende diskurser og kan ha frigjørende effekter gjennom at subjekter forstår og rekonstruerer seg selv på nye og mer humane måter. Videre kan de også utfordre makrostrukturelle maktformer gjennom å tilby nye muligheter for både politiske, juridiske, sosiale og helsefaglige forståelser samt håndtering av voldtekt og seksuelle krenkelser.

Erstattende diskurser står samtidig i fare for selv å være skadelige, og også usynliggjøre skadelige strukturer og skjeve maktforhold. Ikke minst på et emne som seksuelle krenkelser og overgrep, er det viktig å være sensitiv for hvilke muligheter og begrensninger erstattende diskurser bærer i seg. Søk etter erstattende diskurser kan imidlertid bidra til alternative forståelser av seksuelle krenkelser uten at fenomenet undergraves ved å reduseres til en abstraksjon og diskursiv effekt.

Kontinuumsperspektivet på seksuell vold, forstått som et kontinuum av tvang, kan synes som et alternativt perspektiv til det den rettslige diskursen. Dette perspektivet muliggjør et språkrom og forståelseshorisont som gjør det lettere å gripe de ambivalente erfaringene. I motsetning til det juridiske perspektivet, som er nødt til å operere med svart/hvitt-skiller, åpner kontinuumsperspektivet for å se kompleksiteten i kroppslige utvekslinger og de kontekstuelle forholdene de er nedfelt i. Å utforske gråsonerfaringer og grensen til voldtekt, betyr imidlertid ikke en negasjon av rettsdiskursen, men at den ikke er den eneste måten å snakke om voldtekt og seksuelle krenkelser på.

Kontinuumsperspektivet kan bidra til at flere former for seksuelle krenkelser forstås som alvorlige. Det kan også bidra til å forstå hvordan konstitutive diskurser om kjønn og heteroseksualitet sammenfører en rekke ulike forestillinger om hva man kan og ikke kan gjøre, og hvordan man skal forstå seg selv og sin kropp i de kroppslige utvekslingene og forhandlingene om sex (Jeffner, 1997:252). Gjennom å snakke om gråsonerfaringer, og å se disse i et kontinuum av tvang, åpnes det opp for å snakke om seksuelle krenkelser på nye måter og i andre sammenhenger. Slik kan vi danne grobunn for andre erstattende diskurser, som kan gi opphav til nye forståelser av seg selv, og verktøy for å komme videre, kan vokse fram. Slik vil også nye erfaringer kunne komme til syne.

I den offentlige debatten har en utvidelse av voldtektsbegrepets gyldighetsområde vært drøftet som mulighet. Denne strategien kan synes nyttig sett i forhold til informantenes fortellinger. Men den har også visse u hensiktsmessige implikasjoner. Selv om fortellingene kan framstille hensynsløshet og tvangselementer fra utøver, er det ikke sikkert at alle likevel drar nytte av å forstå erfaringene som voldtekt. Utvidelsesstrategien kan føre til feedback, slik at det som før ble erfart som hverdagslige negative seksuelle erfaringer, nå oppleves som voldtekter. Som analysen har vist, kan det å snakke om erfaringer som voldtekt, føre til at egen skyldfølelse minsker, men det kan også ha forsterkende traumatiserende effekter. Det som kan være nyttig på politisk nivå, må skilles fra det som kan være nyttig for de utsatte selv.

Det er samtidig ikke gitt at en begrepsutvidelse er den mest nyttige strategien for å bekjempe og forstå seksuell vold, på politisk nivå. En utvidelse av voldtektsbegrepet til å gjelde krav om samtykke vil kunne presse kvinner ytterligere inn i en passiv seksuell rolle som bekræftende/avkreftende til mannlig seksualitet.²⁸ Den underliggende patriarkalske diskursen kvinner og menn skriver seg inn i som henholdsvis seksuelt krenkbare og seksuelt pågående, legger føringer for deres handlinger og muligheter for aktørskap. En utvidelse av voldtektsbegrepets gyldighetsområde stiller ikke spørsmålstegn ved i dette, men reproducerer snarere den patriarkalske diskursens premisser. I analysen har jeg pekt på kontinuumperspektivet som alternativ til den rettslige ordenens voldtektsbegrep. Analysen leder ikke til et mer konkret forslag til erstatningsdiskurs, men etterlyser snarere flere måter å snakke om voldtekt og seksuelle krenkelser på, som kan bidra til at det konstitueres nye subjektposisjoner og motstandsformer.

Den dominerende, juridiske voldtektsdiskursen sentrerer fortellinger og forståelser rundt skyldspørsmål, maler opp et enten/eller-bilde med tydelige karakterer, og presenterer ansvar som et «nullsumspill» (Stefansen & Skilbrei, 2014). Dette er ikke nødvendigvis nyttig for de utsatte selv, selv om det kan være lettere å kjempe politisk med tydelige identitetskategorier og skillelinjer. Å snakke om eget ansvar og delaktighet i situasjonen blir problematisk innenfor den juridiske diskursen, og forstås som undergravende for utsatt-posisjonen, som jo har skyldspørsmålet som sitt ankerpunkt. Skamfølelser som er

²⁸ Dette argumentet kommer også til uttrykk i Senter for Tverrfaglig Kjønnforskning (2013) høringsvar til Justis og beredskapsdepartementets forslag om endringer i straffeloven.

knyttet til delaktighet eller passivitet, og også generelt til seksuelle krenkelser, kan føre til mindre ressurser til å snakke om erfaringene. Den dominerende juridiske voldtektsdiskursen underspiller derfor andre sider ved subjekterfaringen og i tillegg de diskursene som bidrar til å konstituere seksuell vold som sosial fenomenbeskrivelse. Den rådende rettsliggjorte diskursen om kroppslig og seksuell krenkelse stenger dermed for andre måter å forstå, snakke om og handle på overfor problemene (Sætre, 2014:357).

Som Alcoff poengterer, synes det nødvendig med en samtale om seksuell vold utenfor de juridiske spørsmålene om skyld og straff, både for å forstå hvilke erfaringer kvinner (og menn) sitter på, hva slags behandling som kan være nyttig, og hvordan vi kan oppnå sosiale endringer (Førde, 2011). «Forståelse, behandling og sosial endring kan være vel så viktige målsetninger som dom og straff», hevder hun (ibid). Et konstitutivt perspektiv på voldtekt og seksuell vold gir et helhetlig perspektiv på seksuelle krenkelser som fenomen og sosialt problem. Seksuell vold konstitueres i sammenheng med maktstrukturer og vil ikke overvinnes gjennom enkeltvis rettsforfølgelse, dom og straff. En konstitutiv og språklig tilnærming til voldtekt og gråsonerfaringer kan åpne for nye forståelser og erstattende diskurser som kan være opphav til sosial endring.

4.5 Den konstitutive og språklige tilnærmingen

Den konstitutive og språklige tilnærmingen til oppgaven har medført et blikk på voldtekt og seksuelle krenkelser som ikke forsøker å avdekke fenomenologisk essens. I stedet knyttes erfaringen, slik den fenomenologisk forstås, til sin sammenheng med samtidens bredere ideologier, diskursive praksiser og underliggende maktstrukturer. Tilnærmingen har tydeliggjort hvordan erfaringer henger sammen med språklige muligheter for mening, især i tilknytning til straffeprosessens praksisfelt. De rettslige og feministiske voldtektsdiskursene kan stå i fare for å reproducere de forhold den forsøker å bekjempe.

Gjennom å se på voldtekt som en språklig innramming av erfaringer, synliggjøres hvordan språkliggjøringen fordrer kvinner til å posisjonere seg som risikoutsatte, krenkbare og redde, hevder Marcus (1992:390).²⁹ Dette viser også analysen gjennom

²⁹ Videre hevder hun at språkliggjøringen også fordrer menn til å posisjonere seg som legitimt voldelige og med rett til kvinners seksuelle tjenester (Marcus, 1992:390).

sitt bredere konstitutive perspektiv. Voldtektsdiskursens iboende patriarkalske forestillinger kan muliggjøre destruktive og invaderende erfaringer. Heteroseksuell kroppslig utveksling, der kvinnen opplever et kulturelt eller interpersonlig press, kan dermed tolkes som liggende i gråsonen til voldtekt. Dette med bakgrunn i at hun i utgangspunktet forstår seg selv og sin kropp som krenkbar.³⁰ De patriarkalske og heteroseksuelle diskursene fungerer disiplinerende, og andre subjektposisjoner som for eksempel «den begjærende kvinne» og andre motstandsidentiteter, blir vanskelig å finne rom for (Henderson, 2007; Gavey, 2005:121; Marcus, 1992). De ideologiske og diskursive rammene kvinnene befinner seg i, er en av hovedårsakene til at de opplever tap av kontroll over egne kropper, og dermed også blir sårbare for vold.

Å gjøre diskursene til det viktigste aspektet ved seksuell vold, kan synes å redusere voldtekt og seksuelle krenkelser til en psykisk dimensjon (Mardorossian, 2002:747). Det kan virke som at det blir opp til kvinnen å innse at den mannen hun står overfor, ikke har makt til å voldta eller krenke henne, men at hans makt er skapt i den utstrekning hun gir etter for sosiale script. Denne innsikten kan muligens utgjøre en forskjell både for hendelsen og erfaringen, men en slik forståelse synes også å gjøre seksuelle krenkelser til den utsattes ansvar. Det språklige perspektivet kan dermed synes å bagatellisere hvordan diskursene ikke bare er nedfelt i våre tanker, men også i våre kropper og praksiser. Diskursene forsvinner ikke bare ved at vi blir oppmerksomme på dem. De er av seigere materie, og er manifestert i materielle og sosioøkonomiske forhold.

Det språklige perspektivet kan kritiseres for å ta for lite hensyn til strukturer, og det kan synes optimistisk når det gjelder hvordan vi kan «tenke bort» patriarkalske diskurser og skape alternative diskurser. Sosiale endringer er gjerne langsomme prosesser. Nye måter å snakke om og forstå kjønn, kropper og krenkelser på, vil ikke automatisk løse problemene med seksuell vold. Men siden diskurser også er kroppsliggjorte, nedfelt i sosiale samhandlingsmønstre og økonomiske strukturer, kan språklige endringer ha brede ringvirkninger. Det er gjennom å forstå hvordan diskursiv praksis konstituerer subjektivitet, at vi kan begynne å utfordre det som produserer og reproducerer undertrykkelsen av kvinner gjennom seksuell vold (Lea & Auburn, 2001:25). Å forstå seksuell vold som diskursivt konstituert innebærer derfor ikke at de materielle og kroppslige «effektene» av diskursene ikke er reelle, eller at krenkelser kan

³⁰ Menn som opplever kulturelt eller interpersonlige seksuelle press i en heteroseksuell situasjon, forstå dette sjelden som voldtekt. Han og hans kropp forstås ikke som krenkbar på samme måte i den heteroseksuelle situasjonen.

reduseres til en psykisk dimensjon. Det betyr imidlertid at radikal sosial endring er mulig gjennom et kritisk blikk på diskursene snarere enn kun de materielle og erfaringsmessige dimensjonene. Det språklige perspektivet underkjenner ikke innsiktene vi har fått gjennom tidligere utforskning, men er et tillegg som utdyper forståelsen av fenomenets sosiale tilblivelse og betingelser. Det åpner for alternative måter å forstå, begrepsfeste og dermed å håndtere relasjonene på, både juridisk, sosialt, terapeutisk og epistemologisk.

I denne oppgaven har jeg forsøkt å synliggjøre en del erfaringer som vi ellers ikke hører om, og løfte fram det ambivalente ved seksuelle krenkelser. En mer kompleks forståelse av hva gråsonerfaringer kan handle om og hvordan de konstitueres, er viktig for å heve kunnskapsnivået om både seksualitet og seksuelle krenkelser. Man må ikke miste av syne de reelle skadelige effektene av krenkelser. Men erfaringer er alltid gjenstand for fortolkning, og både adferd og fortolkning må ses i lys av sin historiske sammenheng (Hagemann, 2003). Med en språklig og konstitutiv tilnærmingen til seksuelle, kroppslige gråsonerfaringer, har jeg, i denne oppgaven, forsøkt å ta høyde for dette og slik utforske og utfordre de meningssammenhengene som konstituerer både seksualitet, voldtekt og gråsonen imellom.

Litteraturliste

Alcoff, Linda, (2000) Phenomenology, Post-Structuralism, and Feminist Theory on the Concept of Experience. I Fisher, Linda (red.) & Embree, Lester (red.) *Feminist Phenomenology*. Dordrecht: Kluwer. (s. 39- 56)

Alexandre, Michele, (2009) Girls Gone Wild and Rape Law: Revising the Contractual Concept of Consent & Ensuring an Unbiased Application of Reasonable Doubt When the Victim is Non-Traditional. I *Journal of Gender, Social Policy & the Law* Volume 17. No.1. (s. 41-79)

Almestad, Gustav & Beijbom, Annika, (2012) #prata om det. *Berättelser från gråzonen*. Kalla Kulør Förlag.

Andersson, Ulrika, (2004) *Hans (ord) eller hennes? En könsteoretisk analys av straffrättsligt skydd mot sexuella övergrepp*. Lund: Bokbox Förlag

Averill, James R., (1980) A constructivist view of emotion. I Plutchik R. (red.) & Kellerman, H. (red.) *Emotion: Theory, research, and experience* Vol. 1 Orlando, FL: Academic Press. (s.305–339).

Bamberg, Michael, (2012)a Narrativ Analysis. I Cooper, Harris (red.); Camic, Paul M. (red.); Long, Debra L. (red.); Panter, A. T. (red.); Rindskopf, David (red.); Sher, Kenneth J. (red.) *APA handbook of research methods in psychology, Vol 2: Research designs: Quantitative, qualitative, neuropsychological, and biological*. Washington, DC, US: American Psychological Association. (s. 77-94)

Bamberg, Michael, (2012)b Narrative Practice and Identity Navigation. I Gubrium, Jaber F. (red.) & Holstein, James A. (red.) *Varieties of Narrative Analysis*. Sage Publications. (s. 99-124)

Bamberg, Michael, (2004) Considering counter narratives. I Bamberg, M. (red.) & Andrews, M. (red.) *Considering Counter-Narratives: Narrating, Resisting, Making Sense*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins Publishing (s.351-371)

Beres, Melanie A., (2007) «Spontaneous» sexual consent: a Analysis of sexual consent literature. I *Feminism & Psychology* vol. 17. no. 1. (s. 93-108)

Bitsch, Anne, (2013) Voldtektslovgivning til bry. *Norsk Riks Kringkasting*. 7.6.2013

[Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/ytring/voldtektslovgivning-til-bry-1.11064738> [Lest 24.11.2014]

Bitsch, Anne & Kruse, Anja Emilie, (2012) *Bak Lukkede Dører. En Bok om Voldtekt*. Cappelen Damm

Bondevik, Hilde og Rustad, Linda, (2006)a Feministisk vitenskapskritikk og feministisk vitenskapsteori. I Lorentzen, Jørgen (red.) & Mühleisen, Wencke (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget. Oslo. (s. 77-92)

Bondevik, Hilde og Linda Rustad (2006)b Humanvitenskapelig kjønnsforskning. I Lorentzen, Jørgen (red.) og Mühleisen, Wencke (red.) *Kjønnsforskning. En grunnbok*. Universitetsforlaget. Oslo. (s. 42-62)

Bossy, Dagmara, (2011) «Respekterte ikke at jeg sa nei» *Unge jenters beskrivelser av seksuelle krenkelser i relasjoner*. Masteroppgave i Sosiologi. Institutt for sosiologi og samfunnsgeografi, Universitetet i Oslo

Brinkmann, Svend, (2013) *Kvalitativ udforskning af hverdagslivet*. Hans Reitzels Forlag

Brenner, Alletta, (2013) Resisting Simple Dichotomies: Critiquing Narratives of Victims, Perpetrators, and Harm in Feminist Theories of Rape. I *Harvard Journal of Law & Gender*, Summer 2013, Vol. 36, Issue 2. (s.503-568)

Cahill, Ann J., (2001) *Rethinking Rape*. Cornell University Press

Campbell, Rebecca & Wasco, Sharon M., (2005) Understanding Rape and Sexual Assault - 20 Years of progress and Future Directions. I *Journal of Interpersonal Violence*, Vol 20, No 1. (s. 127-131)

Chasteen, Amy L., (2001) Constructing Rape: Feminism, Change and Women's Everyday Understandings of Sexual Assault. I *Sociological Spectrum* 21 (2) (s.101-140)

Christie, Nils, (1986) The Ideal Victim. I Fattah, E. (red) *From Crime Policy to Victim Policy: reorienting the justice system*, London: Macmillan, (s. 17-30)

- Connell, R. W., (1987) *Gender and Society, the Person and Sexual Politics*. Polity Press, Cambridge.
- Cowling, Mark & Reynolds, Paul, (2004) *Making sense of sexual consent*. London: Ashgate
- Dahl, Tove Stang, (1994) Voldtekt – en sammensatt forbrytelse. I *Pene piker haiker ikke. Artikler om kvinneverett, strafferett og velferdsrett*. Oslo: Universitetsforlaget. (s. 199-225)
- Derrida, Jacques, (1978) *Writing and Difference*. London: Routledge and Kegan Paul
- Derrida, Jacques, (1973) *Speech and Phenomena: and other essays on Husserl's Theory of signs*. Evanston: Northwestern University Press
- Dommerud, Tine & Slettholm, Andreas, (2014) Mener voldtekter må graderes. I *Aftenposten* 23.4.2014. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.aftenposten.no/nyheter/iriks/Mener-voldtekter-ma-graderes-7544293.html?service=ipad&img=w180c169> [Lest 27.8.2014]
- Edgren, Monika, (2011) Berättelser om sexuelltvåld i feministisk forskning. I *Tidskrift för genusvetenskap* nr.4.
- Eielsen, Marte Stubberød, (2004) Dyrk urene allianser. *Klassekampen*. 14.6.2004. [Intervju med Wencke Mühleisen] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.klassekampen.no/14972/article/item/null/-dyrk-urene-allianser> [Lest 21.1.2015]
- Elliot, Jane, (2005) *Using Narrative in Social Science. Qualitative and Quantitative Approaches*. London: Sage Publications Ltd.
- Foucault, Michel, (1999)a. *Overvåkning og straff: det moderne fengsels historie*. Oslo: Gyldendal
- Foucault, Michel, (1999)b *Seksualitetens historie 1. Viljen til viten*. Pax Forlag

- Førde, Kristin Engh, (2011) - Voldtekt handler også om sex. *Kilden*. 6.09.2011. [Intervju med Linda Alcoff] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=77708> [Lest 22.4.2012]
- Førde, Kristin Engh, (2010) Det siste sex-tabuet. *Kilden*. 6.8.2010. [Intervju med Randi Gressgård og Tone Hellesund] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://forskning.no/kjonn-og-samfunn-samliv-seksualitet/2010/08/det-siste-sex-tabuet> [Lest 21.1.2015]
- Førde, Kristin Engh, (2007) Hva er galt med å være offer. *Kilden*. 18.7.2007. [Intervju med Helga Eggebø] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/c16880/artikkel/vis.html?tid=46978> (2.12.2014)
- Gavey, Nicola, (2005) *Just Sex? The Cultural Scaffolding of Rape*. Routledge
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A., (2008) Narrative Ethnography. I Hesse-Biber, S. N. & Leavy P. *Handbook of Emergent Methods*. The Guilford Press. (s. 241-264)
- Gubrium, Jaber F. & Holstein, James A., (1998) Narrative Practice and the Coherence of Personal Stories. I *The Sociological Quarterly*, Vol 39, No 1. (s.163-187)
- Gudmundsdottir, Sigrunn, (1997) Forskningsintervjuets narrative karakter. I Karseth, B. (red.), Gudmundsdottir S.(red.), og Hopmann S. (red.) *Didaktikk: Tradisjon og fornyelse. Festskrift til Bjørg Brandtzæg Gundems 70-års dag*. (s. 202-216)
- Hagemann, Gro, (2003) *Feminisme og historieskriving: Intrykk fra en reise*. Oslo: Universitetsforlaget
- Hall, Stuart, (1997) Representation, meaning and language. I Hall, Stuart (red.) *Representation. Cultural Representations and Signifying Practices*. (s. 15-29)
- Heikkinen, H. L. T., (2002) Whatever is narrative research? I Huttunen, R. (red.), Heikkinen H. L. T. (red.) & Syrjälä L. (red.) *Narrative research: Voices from teachers and philosophers*. Jyväskylä, Finland: SoPhi (s. 13-25)
- Helseth, Hannah, (29.6.2012) Mer handling. [Internett, hentet fra nettverket Stopp Voldtekt sin nettside.] Tilgjengelig fra: <http://stoppvoldtekt.wordpress.com/2012/06/29/mer-handling> [Lest 7.5.2014]

- Helseth, Hanna, (2006) Levende voldtektsmyter. *Kilden*. 1.9.2006. [Intervju med Kari Stefansen og Ingrid Smette] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://kilden.forskningsradet.no/c17251/artikkel/vis.html?tid=40378> [Lest 1.12.2014]
- Henderson, Holly, (2007) Feminism, Foucault and Rape: A Theory and Politics of Rape Prevention. I *Berkeley Journal of Gender, Law and Justice*, vol. 22 (s. 225-253)
- Henry, Stuart & Milovanovic, Dragan, (2000) Constitutive Criminology: Origins, Core Concepts and Evaluation. I *Social Justice* 27 (2) (s. 268-290)
- Henry, Stuart & Milovanovic, Dragan, (1999) *Constitutive Criminology at work. Application to crime and justice*. State University of New York Press
- Hollaway, Wendy & Jefferson, Tony, (1998) «A Kiss is Just a Kiss»: Date Rape, Gender and Subjectivity. I *Sexualities*, vol 1 (4) (s. 405-423)
- Hydén, Margaretha, (2014) The teller-focused interview: Interviewing as relational practice. I *Qualitative Social Work*. [Internett]. Tilgjengelig fra: <http://qsw.sagepub.com/content/early/2014/01/22/1473325013506247> [Lest 20.3.14]
- Hydén, Margareta, (2005) “I Must Have Been an Idiot to Let it Go On”: Agency and Positioning in Battered Women’s Narratives of Leaving. I *Feminism and Psychology* 15(2) (s.169–188)
- Hydén, Margareta, (2000) Forskningsintervjün som relationell praktik. I Haavind, Hanne (red.), *Kjønn og fortolkende metode: metodiske muligheter i kvalitativ forskning*. Gyldendal Norsk Forlag AS. (s. 130-154)
- Impett, Emily A. & Peplau, Letitia A., (2003) Sexual compliance: gender, motivational, and relationship perspectives. I *Journal of Sex Research* Feb; 40(1) (s.87-100)
- Jaggar, Alison M., (1989) Love and Knowledge: Emotion in Feminist Epistemology. I Jaggar, A. M. (red.) & Bordo, S. (red.) *Gender/Body/Knowledge. Feminist Reconstructions of Being and Knowing*. London; Rutgers university Press
- Johnson, Ida M. & Sigler, Robert T., (1997) *Forced sexual intercourse in intimate relationships*. Aldershot: Ashgate

Justis- og beredskapsdepartementet, (1997) Seksuallovbrudd - Straffelovkommissjonens delutredning VI. NOU 1997:23. Oslo: Justis- og beredskapsdepartementet

Jørgensen, Marianne Winther & Phillips, Louise, (1999) *Diskursanalyse som teori og metode*. Fredriksberg: Roskilde Universitetsforlag

Kaatee, Patricia, (2012) Voldtekt: Nei er nei! *Amnesty International*. 30.5.2012

[Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.amnesty.no/aksjon/flere-aksjoner/voldtekt-nei-er-nei-2> [Lest 14.8.2014]

Kahn, A. S., Jackson, J., Kully, C., Badger, K. & Halvorsen, J., (2003) Calling it Rape: Differences in Experiences of Women Who do or do not Label their Sexual Assault as Rape. I *Psychology of Women Quarterly* 2003:27. (s.233-242)

Kahn, Arnold S., Mathie, Virginia Andreoli & Torgler, Cyndee, (1994) Rape scripts and Rape Acknowledgement. I *Psychology of Women Quarterly* 1994:18. (s. 53-66)

Kelly, Liz, (2002) The Continuum of Sexual Violence. I Ken Plummer (red.) *Sexualities. Critical Concepts in Sociology*. Routledge (s.127-139)

Kelly, Liz, (1988) How women define their experiences of violence. I Yllö K. (red.) & Bograd M. (red.) *Feminist perspectives on wife abuse*. Newbury Park: Sage Publications (s. 114-132)

Kokkersvold, Else, (2010) Narrativ vitenskaplig forskning i samfunnsfagene. I Arntzen, Erik (red.) & Tolsby, June (red.) *Studenten som forsker i utdanning og yrke. Vitenskaplig tenkning og metodebruk*. (Læremidler for profesjonsutdanning) Lillestrøm: Høgskolen i Akershus.

Koss. Mary P., (1985) The hidden rape victim: personality, attitude, and situational characteristics. I *Psychology of Women Quarterly*, 9, 1985. (s. 193-212)

Lamb, Sharon, (1999) Constructing the victim: Popular images and lasting labels. I Lamb, Sharon (red.) *New versions of victims. Feminists struggle with the concept*. New York University Press. (s. 108-138)

Lamont, Michèle & Molnar, Virag, (2002) The Study of Boundaries in the Social Sciences. I *Annual Review of Sociology* (28). (s.167-95)

- Lea, Susan and Auburn, Timothy, (2001) The Social Construction of Rape in the Talk of a Convicted Rapist. I *Feminism & Psychology* 11(1) Sage Publications (s. 11-33)
- Lebowitz, Leslie & Roth, Susan, (1994) "I Felt Like a Slut": The Cultural Context and Women's Response to Being Raped. I *Journal of Traumatic Stress*, Vol. 7, No. 3. (s. 363-390)
- Lidén, Hilde, (2000) Fortolkninger av kroppslige og følelsesmessige erfaringer. I *Barn*, 1. Norsk senter for barneforskning. (s. 41-56)
- Lofland, John, (1969) *Deviance and Identity*, Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Loseke, Donileen R., (2013) Conceptualizing and exploring emotion as systems of meaning. I *Bringing the social back in: Some suggestions for the qualitative study of emotions*. I *Qualitative Sociology Review*. Vol. IX No.2
- Mahoney, Martha, (1991) Legal Images of Battered Women: Redefining the Issue of Separation. I *Michigan Law Review* 90 (1991), (s. 1-94.)
- Marcus, Sharon, (1992) Fighting bodies, fighting words: A theory and politics of rape prevention. I Butler, Judith (red.) & Scott, Joan (red.) *Feminists theorize the political*. New York: Routledge (s.385-403)
- Mardorossian, Carine M., (2002) Toward a New Feminist Theory of Rape. I *Signs*, Vol.27 No.3 University of Chicago Press (s. 743-775)
- Matningsdal, Magnus, (2010) *Norsk spesiell strafferett*. Fagbokforlaget
- Moen, Hilde Berit, (2013) Metodologiske utfordringer ved personbiografiske intervju som empirisk material i sosiologien. I *Sosiologisk Tidsskrift* nr.1.Universitetsforlaget. (s. 33-64)
- Moi, Toril, (2014) Sex og samtykke» i *Morgenbladet* 10.10.2014 [Internett]
Tilgjengelig fra: <http://www.torilmoi.com/wp-content/uploads/2014/11/Sex-og-samtykke-Morgenbladet.pdf> [Lest 24.11.2014]
- Moi, Toril, (1998) *Hva er en kvinne? Kjønn og kropp i feministisk teori*. Gyldendal

Milovanovic, Dragan, (1994) Postmodernist Turn: Lacan, Psychoanalytic Semiotics, and the Construction of Subjectivity in Law. I *Emory International Law Review* (8) (s. 67-98)

Moore, Henrietta L., (1994) *A Passion for difference. Essays in anthropology and gender*. Cambridge: Polity Press

Mossige, Svein, (2001) *Ungdoms holdninger til seksuelle krenkelser og overgrep. Ungdommers oppfatning av barn som legitime mål for seksuelle handlinger*. NOVA Rapport 16/01, Oslo

Mossige, Svein, (1998) *Har barnet mitt vært utsatt for seksuelle overgrep? En narrativ analyse av mødres fortellinger*. Avhandling til dr. psychol.-graden. Psykologisk institutt, Universitetet i Oslo. NOVA Rapport 21/98, Oslo.

Muehlenhard, Charlene L. & Rodgers, Carie S. (1998) Token Resistance to Sex. New Perspectives on an Old Stereotype. I *Psychology of Women Quarterly*, 22. (s. 443-463.)

Muehlenhard, Charlene L., Friedman, Debra E. & Thomas, Celeste M., (1985) Is Date Rape Justifiable? The Effects of Dating Activity, Who Initiated, Who Paid, and Men's Attitudes toward Women. I *Psychology of Women Quarterly*, 9 (3), (s. 297-310.)

Murph, Karen S., (2008) *Negotiating the Master Narratives of Prostitution, Slavery, and Rape in the Testimonies by and representations of Korean Sex Slaves of the Japanese Military (1932-1945)* Doktoravhandling i Lingvistikk, Georgetown University

NKVTS (Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress) (2013) *Hørings svar til NOU 2012: 15, Politikk for likestilling*. [Internett] Tilgjengelig fra: https://www.regjeringen.no/contentassets/7bcfdb7681954db8a5abe4d672e9fb85/nasjonalt_kunnskapssenter.pdf [Lest 29.04.15]

Nortvedt, Finn, (2008) Kroppsphenomenologisk forskning - i grenselandet mellom empiri og filosofi. I *Vård i Norden*, 28(3), (s.53-55)

- O'Byrne, R., Rapley, M. & Hansen, S., (2006) "You Couldn't Say "No", Could You?": Young Men's Understandings of Sexual Refusal. I *Feminism & Psychology* vol. 16. (s. 133-152)
- Olsson, Anna, (2013) *Swedish Stories of the Neighbour Across the Baltic Sea: A Narrative Media Analysis of Swedish Reporting on Lithuania*. Masteroppgave i Europastudier, Lunds Universitet
- Pape, Hilde & Stefansen, Kari, (2004) *Den skjulte volden? En undersøkelse av Oslobefolkningens utsatthet for trusler, vold og seksuelle overgrep*. Nasjonalt kunnskapssenter om vold og traumatisk stress. Rapport nr. 1/2004
- Patton, Tracy Owens & Snyder-Yuly, Julie, (2007) Any Four Black Men Will Do: Rape, Race, and the Ultimate Scapegoat. I *Journal of Black Studies* 2007; 37. (s.859-895)
- Peterson, Zoë D. & Muehlenhard, Charlene L., (2011) A Match –and-Motivation Model of How Women Label Their Nonconsensual Sexual Experiences. I *Psychology of Women Quarterly*, December 2011 vol.35 no. 4 (s. 558-570)
- Peterson, Zoë D. & Muehlenhard, Charlene L., (2004) Was it Rape? The Function of Womens Rape Myth Acceptance and Definitions of Sex in Labeling Their Own Experiences. I *Sex Roles*, Vol. 51, No ¾ (s. 129-144)
- Phillips, Lynn M., (2000) *Flirting with Danger : Young Women's Reflections on Sexuality and Domination*. New York University Press
- Pinnegar, Stefinee & Daynes, J. Gary, (2007) Locating Narrative Inquiry Historically: Thematics in the Turn to Narrative. I Clandinin, D. Jean (red.) *Handbook of Narrative Inquiry: Mapping a Methodology*. Sage Publications (s. 3-35)
- Polletta, F., Chen, P. C. B., Gardner, B. G. & Motes, A., (2011) The sociology of storytelling. I *The Annual Review of Sociology*. 37 (s.109-130)
- Polkninghorne, Donald E., (2005) Narrative Psychology and Historical Consciousness. I Straub, J. (red.) *Narration, Identity, and Historical Consciousness* New York: Berghahn Books (s.3-22).

- Polkinghorne, Donald E.; (1995) Narrative configuration in qualitative analysis. I *International Journal of Qualitative Studies in Education*, Vol:8, No.1, (s.5-23)
- Powell, Anastacia, (2010) *Sex, Power and Consent Youth culture and the unwritten rules*. Cambridge University Press
- Powell, Anastacia, (2008) Amor fati? Gender habitus and young people's negotiation of (hetero)sexual consent. I *Journal of Sociology* vol. 44 no. 2 (s.167-184)
- Presser, Lois & Sandberg, Sveinung, (2015) Ch.1 Narrative Criminology: What's the story? I Presser, L. (red.) & Sandberg, S. (red.) *Narrative Criminology: Understanding Stories of Crime*. New York University Press
- Rapley, Tim, (2004) Interviews. I Seale, C. (red.), Gobo G. (red.), Gubrium J. (red.) & Silverman, D. (red.), *Qualitative Research Practice*. Sage. London. (s.15-33)
- Riessman, Cathrine Kohler, (2003) Narrative Analysis. I Lewis-Beck M.S. (red.), Bryman, A. (red.) & Liao, F. T. (red.) *The Sage Encyclopedia of Social Science Research Methods*, 3 Vol. boxed set, Sage Publications.
- Riessman, Cathrine Kohler, (1993) *Narrative Analysis*. London: Sage Publications
- Robertson, Alexa, (2012) Narrativanalys. I Bergström, Göran (red.) & Borélius, Kristina (red.) *Textens mening och makt. Metodbok i samhällsvetenskaplig text- och diskursanalys*. Lund: Studentlitteratur. (s. 219-262)
- Rye, Johan Fredrik, (2013) Mead, Berger & Luckmann og de signifikante andre. I *Sosiologisk tidsskrift* 02 / 2013
- Røthing, Åse, (2002) Foredrag / aktuell debatt: Om bare ikke informantene leser avhandlingen... I *Tidsskrift for samfunnsforskning* 03/2002. (s.383-393)
- Røthing, Åse, (2000) Tolkningsnøkler. I *Nå. Kjønn, heteroseksualitet, etiske dilemmaer*, Oslo: Unipub forlag. (s. 31-54)
- Sampson, Kristin, (2008) Eksistensialistisk/fenomenologisk tilnærming. I Mortensen, E. (red.), Egeland, C. (red.), Gressgård, R. (red.), Holst C. (red.), Jegerstedt, K. (red.),

Rosland, S. (red.) og Sampson, K. (red.) *Kjønnteori*. Gyldendal Akademisk forlag (s.36-52)

Sanchez, Lisa, (1999) Sex, law and the paradox of agency and resistance in the everyday practices of women in the «Evergreen» sex trade. I Henry, Stuart (red.) & Milovanovic, Dragan (red.) *Constitutive Criminology at work. Application to crime and justice*. State University of New York Press

Scott, Joan W., (1992) Experience. I Butler, Judith (red.) & Scott, Joan W. (red.) *Feminists Theorize the Political*. New York: Routledge. (s.22–40)

Senter for Tverrfaglig Kjønnsforskning, (2013) *Høringsuttalelse om endringer i straffeloven 1902 og straffeloven 2005 (personforfølgelse, voldtekt og andre seksuelle overgrep, formidling av prostitusjon, forberedelse til tvangsekteskap, foreldelsesregler mv.)* [Internett] Tilgjengelig fra:

https://www.regjeringen.no/contentassets/148a74343f914cfbbca15244601a2e9a/senterf_ortverrfagligkjønnsforskning.pdf [Lest 9.1.2015]

Skilbrei, May-Len, Smette, Ingrid & Stefansen, Kari, (2013) Seksuell vold – en introduksjon. I *Sosiologi i dag*, årgang 43, Nr. 4/2013 (s. 5-14)

Skjelsbæk, Inger, (2006) Victim and Survivor: Narrated Social Identities of Women Who Experienced Rape During the War in Bosnia-Herzegovina. I *Feminism & Psychology*. Vol. 16(4) Sage Publications (s. 373–403)

Smith, Dorothy E., (2005) *Institutional Ethnography. A Sociology for People*. Oxford: Alta Mira Press.

Spivak, Gayatri Chakravorty, (1990) Criticism, Feminism and the Institution. An interview with Elizabeth Gross. I Robbins, Bruce (red.) *Intellectuals: Aesthetics, Politics, Academics*, MN: University of Minnesota Press, Minneapolis.

Stefansen, Kari, Smette, Ingrid & Bossy, Dagmara, (2014) Angrep mot kjønnsfriheten: Unge jenters erfaringer med uønsket beføling. I *Tidsskrift for kjønnsforskning/2014* No.1(s. 3-19)

Stefansen, Kari & Skilbrei, May-Len, (2014.) Må ansvar være et nullsumspill? *Norsk Riks Kringkasting* 20.5.2014 [Internett] Tilgjengelig fra: http://www.nrk.no/ytring/ma-ansvar-vaere-et-nullsumspill_-1.11727590 [Lest 4.3.15]

Stefansen, Kari & Smette, Ingrid, (2006) «Det var ikke en voldtekt, mer et overgrep...» Kvinners fortolkning av seksuelle overgrepserfaringer. I Tidsskrift for samfunnsforskning. Vol 47 No.1 (s. 33-53)

Strand, Viktor, (2008) Kvinners største problem. *FN-Sambandet, United Nations Association of Norway*. 7.3.2008 [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.fn.no/Aktuelt/Nyheter/Nyhetsarkiv/Kvinner/Kvinner-stoerste-problem> [Lest 28.8.14]

Svensson, Anna, (2008) Anna Svensson om våldtäkt. I Östgren, Petra (red.) *F-ordet*. Stocholm: Alfabeta.

Sæther, Elin, (2002) *Discourse and Materiality: Some methodological problems in a contextual study of the political role of a critical press in China*. Paper presentert på workshopen «Philosophy of science and methodology of “global/local» analysis» arrangert av The Institute of Geography, København Universitet og Department of geography, Roskilde Universitet 22-26 mai 2002. (s. 1-14) [Internett] Tilgjengelig fra: <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.201.6785&rep=rep1&type=pdf> [Lest 25.2.15]

Sætre, Marianne, (2014) Voldtektsmysteriet og problemet som vandret. Om horisontale tolkninger av statistikk. I Finstad, L. (red.) & Lomell, H.M (red.): *Motmæle. En antologi til Kjersti Ericsson, Cecilie Høigård og Guri Larsen*. Novus Forlag, Oslo (s.355-379)

Sætre, Marianne & Grytdal, Veslemøy, (2012) *Voldtekt i den globale byen 2011: Anmeldelser og medieoppslag*. Oslo: Oslo Politidistrikt

Sætre, Marianne & Grytdal, Veslemøy, (2011) *Voldtekt i den globale byen - Endringer i anmeldte voldtekter og seksualkultur i Oslo*. Oslo: Oslo Politidistrikt

Sørensen, Bo Wagner, (2013) Voldens kontinuum og kvinders voldserfaringer. I *Sosiologi i dag* Vol 43 Nr. 4. (s.69-93)

Thagaard, Tove, (1998) *Systematikk og innlevelse. En innføring i kvalitativ metode*. Fagbokforlaget.

Tollin, Katharina, (2011) *Sida vid sida. En studie av jämställdhetens genealogi 1971-2006*. Stocholm: Atlas

Vikås, Marianne, (2011) Storberget ber om mobilisering etter voldtektsbølge. *Verdens Gang*, 21.4.2011[Intervju med Knut Storberget] [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.vg.no/nyheter/innenriks/storberget-ber-om-mobilisering-etter-voldtektsboelge/a/10092710/> [Lest 7.5.2014]

Wengraf, Tom, (2008) *Life-histories, lived situations and ongoing personal experiencing. The biographic-narrative interpretive method: BNIM interviewing and interpretation*” 9.2.2008; version no 8.02b. Tilgjengelig ved tom@tomwengraf.com [Lest 1.4.2014]

Wernersen, Camilla, (2013) Mange unge vet ikke hva voldtekt er. *Norsk Riks Kringkasting*, 7.2.2013. [Internett] Tilgjengelig fra: <http://www.nrk.no/norge/flertallet-voldtas-av-en-de-kjenner-1.10903486> [Lest 13.8.14]

Whatley, M.A., (1996) Victim characteristics influencing attributions of responsibility to rape victims: A meta-analysis. I *Aggression and Violent Behaviour* 1(2). Elsevier. (s.81–95)

Whittier, Nancy, (2001) Emotional strategies: The collective reconstruction and display of oppositional emotions in the movement against child sexual abuse. I Goodwin, Jeff (red.), Jasper, James M. (red.) & Polletta, Francesca (red.) *Passionate politics: Emotions and social movements*. University of Chicago Press (s.233-250)

Wood, L. A. & Rennie, H., (1994) Formulating Rape: The Discursive Construction of Victims and Villains. I *Discourse and Society*, 5(1). (s. 125-48)

Østby, Lene, (2012) *Hva hindrer utsatte for seksuelle overgrep å søke hjelp? Innspill til utformingen av en nettportal for overgrepsofsatte*. Diakonhjemmet Høgskole. Rapport 2012/6

Aasebø, Turid Skarre, (2002) Kjønn en saga blott. I *Norsk Pedagogisk Tidsskrift* 02/2002.

Vedlegg 1: Godkjenning fra NSD

Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS
NORWEGIAN SOCIAL SCIENCE DATA SERVICES

Postboks 1040 Blindern
N-0316 Oslo
Tlf: 47 25 58 21 17
Tlf: 47 25 58 50 50
E-post: nsd@nsd.no
www.nsd.no
Orgnr: 969 321 884

Øystein Gullvåg Holter
Senter for tverrfaglig kjønnsforskning (STK) Universitetet i Oslo
Postboks 1040 Blindern
0315 OSLO

Vår dato: 13.01.2014

Vår ref: 36231 / 2 / JSL

Deres dato:

Deres ref:

TILBAKEMELDING PÅ MELDING OM BEHANDLING AV PERSONOPPLYSNINGER

Vi viser til melding om behandling av personopplysninger, mottatt 07.11.2013. Meldingen gjelder prosjektet:

36231	<i>Hva er voldtekt? Erfaringer i gråsonen - En fenomenologisk tilnærming til erfaringer med seksualisert vold</i>
Behandlingsansvarlig	Universitetet i Oslo, ved institusjonens øverste leder
Daglig ansvarlig	Øystein Gullvåg Holter
Student	Camilla Vislie

Personvernombudet har vurdert prosjektet, og finner at behandlingen av personopplysninger vil være regulert av § 7-27 i personopplysningsforskriften. Personvernombudet tilrår at prosjektet gjennomføres.

Personvernombudets tilråding forutsetter at prosjektet gjennomføres i tråd med opplysningene gitt i meldeskjemaet, korrespondanse med ombudet, ombudets kommentarer samt personopplysningsloven og helseregisterloven med forskrifter. Behandlingen av personopplysninger kan settes i gang.

Det gjøres oppmerksom på at det skal gis ny melding dersom behandlingen endres i forhold til de opplysninger som ligger til grunn for personvernombudets vurdering. Endringsmeldinger gis via et eget skjema, <http://www.nsd.uib.no/personvern/meldeplikt/skjema.html>. Det skal også gis melding etter tre år dersom prosjektet fortsatt pågår. Meldinger skal skje skriftlig til ombudet.

Personvernombudet har lagt ut opplysninger om prosjektet i en offentlig database, <http://pvo.nsd.no/prosjekt>.

Personvernombudet vil ved prosjektets avslutning, 10.11.2014, rette en henvendelse angående status for behandlingen av personopplysninger.

Vennlig hilsen

Vigdis Namtvedt Kvalheim

Juni Skjold Lexau

Kontaktperson: Juni Skjold Lexau tlf: 55 58 36 01

Vedlegg: Prosjektvurdering

Kopi: Camilla Vislie camilla_vislie@hotmail.com

Dokumentet er elektronisk produsert og godkjent ved NSD's rutiner for elektronisk godkjenning.

Arkivreferansen: 36231/2014

NSD AS, Universitetet i Oslo, Postboks 1040 Blindern, 0316 Oslo. Tlf: 47 25 58 21 17, nsd@nsd.no
KUNNSKAPET NSD: Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet, 7901 Trondheim. Tlf: 47 24 20 19 17, kunnskapet@ntnu.no
NSD AS, Universitetet i Tromsø, 9001 Tromsø. Tlf: 47 77 51 43 20, nsd@hsh.no

Vedlegg 2: Informasjonsskriv med samtykkeerklæring

Forespørsel om deltakelse i forskningsprosjekt

”Hva er voldtekt? - Erfaringer i gråsonen”

Bakgrunn og formål

Dette er et spørsmål til deg om å delta i en forskningsstudie. Studien har som formål å undersøke erfaringer av seksuell omgang som muligens faller utenfor den juridiske definisjonen av voldtekt. Studien vil mer spesifikt se på hvordan en hendelse/erfaring i «gråsonen» oppleves, tolkes og beskrives av den utsatte selv. Med «gråsonen» menes de tvetydige situasjonene som ikke så lett lar seg begrepsfeste i mellomrommet mellom sex og voldtekt. Prosjektet søker å synliggjøre erfaringene fra ”gråsonen” og ta høyde for at virkeligheten er kompleks og erfaringene ofte ambivalente.

Forskningsprosjektet er en mastergradsoppgave ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, Universitetet i Oslo, og vil utføres av mastergradsstudent Camilla Vislie. Oppgaven veiledes av Jørgen Lorentzen, tidligere forsker ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, UiO og Marianne Sætre, analytiker i Oslo Politidistrikt. Daglig ansvarlig er Øystein Gullvåg Holter ved Senter for tverrfaglig kjønnsforskning, UiO.

Jeg ønsker å komme i kontakt med personer som har vært utsatt for uønsket seksuell omgang der det ikke ble brukt fysisk vold eller trusler. For prosjektets del er det nødvendig at du var ved bevissthet og husker hendelsen. Du må være over 18 år for å kunne delta, og hendelsen(e) må ha skjedd etter fylte 16 år. Både kvinner og menn kan delta.

Hva innebærer deltakelse i studien?

Studien vil bestå av et intervju på ca. 1-2 timer som tas opp på lydbånd. Intervjuet vil bli utført av meg, Camilla Vislie, mastergradsstudent ved UiO. Intervjuet vil bestå av to deler; i den første delen vil du fortelle din historie uavbrutt mens del to vil foregå mer som en samtale der jeg stiller spørsmål. Hovedfokuset i alle spørsmål vil være å få tak i egenopplevelsen til den enkelte informant. Du kan på forhånd få se intervjuguiden om ønskelig.

Studien kan aktivere sårbare temaer og ubehagelige minner, selv om jeg ønsker å ivareta deg med hensyn til dette på best mulig måte. Du forteller selvfølgelig kun det du ønsker å fortelle og skulle du kjenne ubehag etter intervjuet bistår jeg deg med å komme i kontakt med hjelpeapparatet dersom du har behov for det. På den annen side får du muligheten til å bli bedre kjent med deg selv og å bearbeide det du har vært utsatt for gjennom selvrefleksjon og samtale. Samtidig bidrar du til forskning som kan utvide kunnskapsgrunnlaget for teoridannelse om voldtekt.

Hva skjer med informasjonen om deg?

Informasjonen som registreres om deg skal kun brukes slik som beskrevet i hensikten med studien. Alle personopplysninger vil bli behandlet konfidensielt. Både direkte og indirekte personidentifiserende opplysninger vil bli anonymisert gjennom en koblingsnøkkel både i de transkriberte intervjuene og i resultatet. Jeg vil benytte meg av en båndopptager under intervjuet for å forsikre meg om at jeg får med alt som blir sagt, og slik også kunne være mer tilstede i samtalen. Lydopptakene vil bli slettet så fort de er transkribert. Prosjektet skal etter planen avsluttes 10.11.2014.

Studien er meldt til personvernombudet for forskning, Norsk samfunnsvitenskapelig datatjeneste AS.

Frivillig deltakelse

Det er frivillig å delta i studien, og du kan når som helst trekke ditt samtykke uten å oppgi noen grunn.

For rekrutterte via [REDACTED]: Det vil ikke få innvirkning på ditt forhold til [REDACTED] om du ønsker å delta eller ikke.

Dersom du ønsker å delta i studien, signerer du samtykkeerklæringen på neste side. Om du nå sier ja til å delta, kan du senere trekke tilbake ditt samtykke. Dersom du ønsker å trekke deg eller har spørsmål til studien, kan du kontakte meg på mail eller telefon.

Jeg ønsker å begynne intervjuene så snart som mulig. Hvis du er interessert i å være med i prosjektet tar du kontakt med meg på mail: camillcv@ulrik.uio.no eller på telefon: [REDACTED], eller si fra til [REDACTED] på [REDACTED], så avtaler vi et tidspunkt. Intervjuet vil finne sted i et uforstyrret rom på Universitetet eller [REDACTED], eventuelt et annet

egnet sted om det heller er ønskelig.

Du kan også ta kontakt med Jørgen Lorentzen (jl@heddafound.no) eller Øystein Gullvåg Holter (o.g.holter@stk.uio.no) dersom du har spørsmål.

Med vennlig hilsen

Camilla Vislie

Samtykke til deltakelse i studien

Jeg har mottatt informasjon om studien, og er villig til å delta

(Signert av prosjektdeltaker, dato)

Vedlegg 3: Intervjuguide

Intervjuguide

Introduksjon:

Kaffe og boller.

Litt om meg selv og fagbakgrunn.

Intervjuet handler om "gråsoneerfaringer" eller erfaringer med uønsket seksuell omgang som muligens faller utenfor den juridiske definisjonen på voldtekt. Jeg er ikke ute etter å finne en sannhet om hva som egentlig har skjedd, men heller å få tak i egenopplevelser av det som har skjedd. Hvilke følelser og tanker du sitter med.

Problemstilling og forskningsspørsmål: «hvordan oppleves, tolkes og uttrykkes erfaringer med uønsket seksuell omgang som vanskelig lar seg definere som voldtekt («gråsone-opplevelser»)» Forskningsspørsmål går på opplevelse av makt-avmakt, opplevde forventninger til en selv i situasjonen, lyst, hvordan opplevelsen er mottatt av andre og hvordan det påvirker egen opplevelse, hvordan opplevelsen har innvirket på deg selv og livet ditt.

Intervjuets gang: Først vil jeg stille et spørsmål hvor du får god tid til å fortelle og jeg ikke vil avbryte. Så tar vi en liten pause eventuelt om du eller jeg har behov for det, og så fortsetter vi med noen spørsmål som vil ta mer form av en samtale.

Du bestemmer selv hva du vil si og ikke si. Og jeg er takknemlig for alt du deler

Anonymitet: Ditt navn og det som på noen måte kan avsløre din identitet vil anonymiseres.

Båndopptak: Intervjuet tas opp på bånd og transkriberes. For at jeg skal slippe å notere alt du sier og være mer tilstede i samtalen. Lydopptaket slettes etter transkribering. Jeg kommer sikkert til å notere litt underveis, og det er for hjelp til meg selv for å huske på noe du har sagt som jeg kanskje vil spørre mer om.

Tid: Når du har behov for pause eller vil avslutte så sier du i fra. Lengden på intervjuet er litt vanskelig å si på forhånd, kommer litt an på hvor mye du har å fortelle, og vil fortelle. Intervjuet vil ta maksimalt 2 timer.

Utlevere informasjonsskriv og undertegne samtykkeerklæring

Bakgrunnsinformasjon:

Fortell kort om deg selv.

Alder, etnisitet, sivilstand, utdanning, yrke, oppvekst i by/landet, miljø, kort beskrive bakgrunnen din, oppvekst og familieforhold

Del 1 – Åpent intervju

Forskningsspørsmål

Hvordan uttrykker informanten selv sin historie når hun/han får fortelle fritt?

Hvilke ord brukes?

Hvilke temaer kommer fram?

Hvilke tanker og følelser er sentrale?

Hva er de eventuelle pausene, avbrytelser, tvil og usikker uttrykk for?

Intervjuspørsmål

Grunnen til at du har sagt ja til å være med på dette intervjuet er at du har opplevd en form for uønsket seksuell omgang. Kan du fortelle om denne hendelsen. Og hvordan du opplevde det? Du starter hvor du vil. Og ta den tid du trenger. Jeg vil nå først bare lytte og ikke avbryte deg eller legge meg i på noen måte. Du skal få snakke fritt og du avslutter når du selv føler at du er ferdig. Jeg kommer til å notere litt underveis til bruk etter at du har fortalt meg om dine erfaringer.

Kan bli litt ubehagelig situasjon at du skal fortelle fritt, og jeg ikke skal si noe. Det vil nok bli en litt «kunstig» samtale, og særlig også fordi vi ikke kjenner hverandre. Men forsøk å ikke la deg stresse av stillhetene og pausene, og at du må tenke deg om. Poenget med denne metoden er at jeg ikke skal avbryte eller komme med innspill som legger føringer på samtalen. Så stillhet og merkelige pauser er helt naturlig.

-eventuell pause på 5-15 min-

Del 2 – Oppfølging av temaer som kommer fram

(pass på å få tak i konteksten om den ikke har framgått av historien så langt: hvor, når, relasjon til vedkommende, rus?)

Jeg ønsker å være minst mulig ledende, og mest mulig utforskende for å få frem fenomenologien i temaet. I og med at dette er et ustrukturert intervju, ønsker jeg å følge informanten i sine uttalelser. Jeg er ute etter opplevelsen, og kommer til å stille spørsmål som:

Hvordan var det for deg?

Kan du fortelle mer om det?

Hvordan opplevdes det?

Hvordan kjentes det i kroppen?

Fikk du noen bilder i hodet ditt da?

Husker du noen lukter?

Har du noen spesielle minner fra rommet, omgivelsene?

Er det noe du har tenkt på eller sagt til deg selv i ettertid i forhold til denne situasjonen?

Dersom det ikke har kommet fram tidligere i intervjuet, vil jeg videre spørre om noen forhåndsbestemte temaer som har med bl.a. makt/avmakt, hvordan andres reaksjoner har påvirket opplevelsen, lyst osv. da dette står sentralt i studien. Jeg vil knytte disse opp mot det informanten tidligere har sagt under sin "frie historie", som for eksempel: "du nevnte ... kan du fortelle litt mer om det. Og videre " hva opplevde du var mulig for deg å gjøre da i den situasjonen?" "du nevnte ... har du opplevd skamfølelse i forhold til det".

Hvis fortellingen/samtalen stopper opp:

Hvordan kan jeg spørre deg for å hjelpe deg videre?

Vi kan eventuelt komme tilbake til det.

Er det noe du vil prate om, legge til, eller noe jeg burde spurt om jeg ikke har gjort

Aktuelle spørsmål:

Makt-avmakt

Forskningsspørsmål:

Hvordan er informantens opplevelse av forholdet mellom makt-avmakt?

Hva er informantens opplevelse av handlingsrom under hendelsen?

Hvilke muligheter til å yte motstand opplever informanten å ha?

Hvilke motstandsstrategier anvendes?

Opplever informanten seg som offer eller ikke? Hvilke implikasjoner har dette?

(seksuelt script, relasjoner, sosial samhandling, heteroseksuell kjønned habitus, seksuell identitet, grensesetting)

Intervjuspørsmål:

Hvilke handlingsmuligheter opplevde du å ha i situasjonen? eller

Hva opplevde du var mulig for deg å gjøre i situasjonen?

På hvilken måte?

Hvordan opplevdes det?

Opplevde du at det var noen forventninger til deg i situasjonen? Hvordan du skulle handle, føle, tenke? I så fall hvilke? Flere og motstridende forventninger?

Hvordan reagerte du på dette? Hvilke følelser, tanker skapte det? Hvordan handlet du på disse forventningene?

Hadde du samme opplevelse av handlingsrom/muligheter til å agere/handle hele tiden eller forandret det seg noen gang i løpet av hendelsen?

På hvilken måte?

Hvordan opplevde du det?

Hvordan har det påvirket opplevelsen din av hendelsen?

Hvordan har opplevelsen av de eventuelt ulike muligheter for handling påvirket deg følelsesmessig?

Hvordan har opplevelsen av eventuelt ulike muligheter for handling påvirket tankene dine?

Hvordan opplever du ditt handlingsrom i situasjonen nå i forhold til når det skjedde?

Opplevde du deg som et offer i situasjonen? Etterpå?

På hvilken måte? Hva gjorde at du opplevde/ikke opplevde det?

Hvordan har det påvirket din forståelse av hendelsen?

Kan du si noe om (makt)forholdet mellom dere før hendelsen?

Lyst

Forskningsspørsmål:

Hva er informantens opplevelse av lyst?

Hvordan er opplevelse av lyst eventuelt knyttet til skam og skyldfølelse?

Hvordan påvirker dette hennes/hans opplevelse av hendelsen?

Hvordan påvirker dette hvordan hun/han reflekterer over hendelsen?

Intervjuspørsmål:

Forskning har vist at mange kan oppleve følelse av lyst i sammenheng med en seksuell krenkelse eller voldtekt, selv om dette er svært tabubelagt og på ingen måte er med på å gjøre hendelsen mindre alvorlig.

Hadde du noen gang under hendelsen opplevelse av lyst?

Hvis så er tilfelle, kan du fortelle mer om det?

På hvilken måte?

Hvordan opplevde du det å føle en form for lyst? Der og da? Og i ettertid?

Har du opplevd skam i forbindelse med disse følelsene?

På hvilken måte?

Har du opplevde skyldfølelse i forbindelse med disse følelsene?

På hvilken måte?

Oppvekst/miljø

Forskningsspørsmål:

Hvilke erfaringer av seksualitet og vold finnes i informantens bakgrunn?

Opplevelse av kjønn, seksualitet, makt og vold i oppvekst, i miljøet?

Intervjuspørsmål:

Har du opplevd noe lignende tidligere i livet, eller andre former for seksuelle krenkelseser?

I så fall; hvordan har det påvirket din opplevelse av denne hendelsen?

Hvordan har det påvirket dine muligheter for handling?

Hvordan har det påvirket forhold til egen kropp og seksualitet?

Meg-andre, tid

Forskningsspørsmål:

Hvordan er opplevelsen møtt av andre og hvordan har det påvirket opplevelsen?

(minne, andres forståelsers innvirkning på egen forståelse)

Intervjuspørsmål:

Hvordan tenker du om hendelsen nå kontra da det skjedde?

Hvordan har din forståelse av hendelsen blitt møtt av andre?

Av kjæreste? familie? slekt? venner? bekjente? rettsapparatet? hjelpeapparatet?

Hvordan var det for deg?

Hvordan har det påvirket følelsene dine?

Hvordan har det påvirket tankene dine?

Livet etterpå

Forskningsspørsmål:

Hvordan har hendelsen påvirket livet?

Hva har offer/ikke-offer definering hatt å si for livet etterpå?

Intervjuspørsmål:

Hvordan har hendelsen påvirket deg og livet ditt?

Har du bearbeidet hendelsen på noen måte? Kommet deg videre. Hvordan?

Har det vært viktig for deg å definere hendelsen for voldtekt/ikke voldtekt, eller deg som offer/ikke offer for å komme videre?

Hva har det betydd?

Begrepsfestelse

Forskningsspørsmål:

Hvordan begrepsfestes hendelsen informanten har vært utsatt for?

Hva er voldtekt?

Intervjuspørsmål:

Hvordan vil du begrepsfeste hendelsen du har opplevd. Hvilke navn eller ord vil du sette på den?

Hva er det som gjør at det du har opplevd er/ikke er voldtekt?

Til slutt:

Er det noe du vil legge til?

Noe jeg ikke har spurt om som jeg burde hatt med?

Er det noe du lurer på i forbindelse med spørsmålene? Noe som var uklart?

Er det greit at jeg tar kontakt igjen hvis det er noe jeg lurer på når jeg jobber videre med masteroppgaven?

Du må gjerne ta kontakt hvis du kommer på noe mer.

Hvordan har det vært for deg å snakke om dette nå?

I tilfelle noe oppleves vanskelig, ønsker du å snakke med noen andre om denne situasjonen, eller om hva minnene har aktivert i deg? (Eventuelt ta kontakt med kontaktperson ved støttesenteret)

Tusen takk for at du ville stille opp til intervju!

Observasjoner av intervjusituasjonen

Hvordan ser informanten ut; klær, frisyre osv. hva signaliseres?

Hvordan opptrer informanten? Kroppsspråk og personlighetstrekk. (nølende, forsiktig, usikker, sikker, trygg, uredd, aggressiv, unnvikende, skamfull, direkte, følsom, avstengt...)

Hvordan opptrer informanten ovenfor meg som forsker, kvinne

Hvordan opptrer jeg, relasjonen oss i mellom osv.

Vedlegg 4: Transkripsjonsnøkkel

Transkripsjonsnøkkel

? oppadgående intonasjon, spørreintonasjon

. nedadgående intonasjon, hevdende intonasjon

, fortsettende 'ramsende' intonasjon

! utropsintonasjon

... kortere pause

...(0) lengere pause, målt i sekunders varighet

(...) angir at en del av sitatet er utelatt

°ord° lavt volum

∞ ord ∞ svært lavt volum

>ord< raskere tale, høyere tempo

<ord> saktere tale, lavere tempo

ord emfatisk trykk, ettertrykkelig

”ord” åpenbare sitater eller tonefall som indikerer rapportert tale

(Hx) utpust

x uhørbar stavelse, ord eller lyd

<X ord X> usikker transkripsjon

@ latter, et tegn per stavelse

<@ord@> smilende/lattermild stemmekvalitet

(kommentar) kontekstinfo eller annen informativ kommentar

Vedlegg 5: Utdrag fra straffeloven

19. Kapittel. Seksualforbrytelser

Overskriften endret ved lov 11 aug 2000 nr. 76.

§ 191.(Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2.)

§ 192. Den som

a) skaffer seg seksuell omgang ved vold eller ved truende atferd, eller

b) har seksuell omgang med noen som er bevisstløs eller av andre grunner ute av stand til å motsette seg handlingen, eller

c) ved vold eller ved truende atferd får noen til å ha seksuell omgang med en annen, eller til å utføre tilsvarende handlinger med seg selv,

straffes for voldtekt med fengsel inntil 10 år. Ved vurderingen av om det er utøvd vold eller truende atferd eller om fornærmede var ute av stand til å motsette seg handlingen, skal det legges vekt på om fornærmede var under 14 år.

Straffen er fengsel i minst 3 år dersom

a) den seksuelle omgang var samleie, eller

b) den skyldige har fremkalt en tilstand som nevnt i første ledd bokstav b for å oppnå seksuell omgang.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

a) voldtekten er begått av flere i fellesskap,

b) voldtekten er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,

c) den skyldige tidligere er straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 195, eller

d) den fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Den som ved grov uaktsomhet gjør seg skyldig i voldtekt etter første ledd, straffes med fengsel inntil 5 år. Foreligger omstendigheter som nevnt i tredje ledd, er straffen fengsel inntil 8 år.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 12 juni 1981 nr. 62, 5 aug 1994 nr. 55 (ikr. 1 jan 1995), 22 mai 1998 nr. 31 (ikr. 1 nov 1998 iflg. res. 16 okt 1998 nr. 954), 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2, 25 juni 2010 nr. 46.

§ 193. Den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved misbruk av stilling, avhengighetsforhold eller tillitsforhold, straffes med fengsel inntil 6 år.

På samme måte straffes den som skaffer seg eller en annen seksuell omgang ved å utnytte noens psykiske lidelse eller psykiske utviklingshemming.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76, 25 juni 2010 nr. 46.

§ 194. Den som har seksuell omgang med noen som er innsatt eller plassert i anstalt eller institusjon under kriminalomsorgen eller politiet eller i institusjon under barnevernet, og som der står under vedkommendes myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 6 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76, 25 juni 2010 nr. 46.

§ 195. Den som har seksuell omgang med barn under 14 år, straffes med fengsel inntil 10 år. Dersom den seksuelle omgangen var samleie, er straffen fengsel i minst 3 år.

Fengsel inntil 21 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) handlingen er foretatt overfor barn under 10 år og det har skjedd gjentatte overgrep,
- d) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192, eller
- e) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort eller settes under det lavmål som følger av første ledd annet punktum dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, feb 1963 nr. 2, 12 juni 1981 nr. 62, 22 mai 1992 nr. 49, 5 aug 1994 nr. 55 (ikr. 1 jan 1995), 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2, 25 juni 2010 nr. 46.

§ 196. Den som har seksuell omgang med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 6 år.

Fengsel inntil 15 år kan idømmes dersom

- a) handlingen er begått av flere i fellesskap,
- b) handlingen er begått på en særlig smertefull eller særlig krenkende måte,
- c) den skyldige tidligere har vært straffet etter denne bestemmelsen eller etter § 192 eller § 195, eller
- d) fornærmede som følge av handlingen dør eller får betydelig skade på legeme eller helse. Seksuelt overførbart sykdom og allmennfarlig smittsom sykdom, jf. smittevernloven § 1-3 nr. 3 jf. nr. 1, regnes alltid som betydelig skade på legeme eller helse etter denne paragrafen.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har hatt den seksuelle omgangen, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 22 mai 1992 nr. 49, 23 juni 1995 nr. 35, 11 aug 2000 nr. 76, 10 jan 2003 nr. 2, 25 juni 2010 nr. 46.

§ 197. Den som har seksuell omgang med slektning i nedstigende linje, straffes med fengsel inntil 5 år. Som slektning i nedstigende linje regnes biologiske og adopterte etterkommere.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 juni 1999 nr. 39 (ikr. 1 juli 1999 iflg. res. 11 juli 1999 nr. 663), 11 aug 2000 nr. 76.

§ 198. Den som har samleie med bror eller søster, straffes med fengsel inntil 1 år.

Straff kommer ikke til anvendelse på personer under 18 år.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 199. Den som har seksuell omgang med fosterbarn, pleiebarn, stebarn eller noen annen person under 18 år som står under hans omsorg, myndighet eller oppsikt, straffes med fengsel inntil 5 år.

På samme måte straffes den som skaffer en annen seksuell omgang med noen som han selv står i et slikt forhold til.

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 200. Den som foretar seksuell handling med noen som ikke har samtykket til det, straffes med bøter eller fengsel inntil 1 år.

Den som foretar seksuell handling med barn under 16 år, straffes med fengsel inntil 3 år. Den som forleder barn under 16 år til å utvise seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd som nevnt i § 201, straffes med fengsel inntil 3 år.

I tilfelle som nevnt i annet ledd, kan fengsel inntil 6 år idømmes dersom handlingen er begått under særdeles skjerpene omstendigheter. Ved avgjørelsen av om særdeles skjerpene omstendigheter foreligger, skal det særlig legges vekt på hvor lang tid forholdet har pågått, om handlingen er misbruk av slektskapsforhold, omsorgsforhold, stilling, avhengighetsforhold eller nært tillitsforhold og om handlingen er begått på en særlig smertefull eller krenkende måte.

§ 196 tredje og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 4 juli 2003 nr. 78.

§ 201. Den som i ord eller handling utviser seksuelt krenkende eller annen uanstendig atferd

a) på offentlig sted,

b) i nærvær av eller overfor noen som ikke har samtykket til det, eller

c) i nærvær av eller overfor barn under 16 år,

straffes med bøter eller med fengsel inntil 1 år.

Atferd som nevnt i første ledd bokstav b og c anses forøvet overfor noen også når den er forøvet gjennom bruk av telefon, Internett eller annen elektronisk kommunikasjon.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 13 apr 2007 nr. 14.

§ 201 a. Med bøter eller fengsel inntil 1 år straffes den som har avtalt et møte med et barn under 16 år, og som med forsett om å begå en handling som nevnt i §§ 195, 196 eller § 200 annet ledd har kommet frem til møtestedet eller et sted hvor møtestedet kan iakttas.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre ingen uaktsomhet foreligger i så måte.

Straff etter denne bestemmelsen kan falle bort dersom de som har avtalt å møtes, er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

Tilføyd ved lov 13 apr 2007 nr. 14.

§ 202. Den som

- a) fremmer andres prostitusjon eller
- b) leier ut lokaler og forstår at lokalene skal brukes til prostitusjon eller utviser grov uaktsomhet i så måte, straffes med bøter eller fengsel inntil 5 år.

Den som i offentlig kunngjøring utvetydig tilbyr, formidler eller etterspør prostitusjon, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder.

Med prostitusjon menes i denne bestemmelsen at en person har seksuell omgang eller handling med en annen mot vederlag.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 4 juli 2003 nr. 78.

§ 202 a. Med bøter eller fengsel inntil 6 måneder eller begge deler straffes den som

- a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling ved å yte eller avtale vederlag,
- b) oppnår seksuell omgang eller handling ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får noen til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 1 år.

Tilføyd ved lov 12 des 2008 nr. 104 (ikr. 1 jan 2009 iflg. res. 12 des 2008 nr. 1344).

§ 203. Med bøter eller fengsel inntil 2 år straffes den som

- a) skaffer seg eller andre seksuell omgang eller handling med personer under 18 år ved å yte eller avtale vederlag,
- b) oppnår seksuell omgang eller handling med personer under 18 år ved at slikt vederlag er avtalt eller ytet av en annen, eller
- c) på den måten som beskrevet i bokstav a eller b får personer under 18 år til å utføre med seg selv handlinger som svarer til seksuell omgang.

Er den seksuelle omgang eller handling skjedd på en særlig krenkende måte, uten at forholdet straffes etter andre bestemmelser, er straffen fengsel inntil 3 år.

Villfarelse om alder utelukker ikke straffeskyld, med mindre aktsom god tro foreligger.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lov 12 des 2008 nr. 104 (ikr. 1 jan 2009 iflg. res. 12 des 2008 nr. 1344).

§ 204. Den som

- a. utgir, selger eller på annen måte søker å utbre pornografi,
- b. innfører pornografi med sikte på utbredelse,
- c. overlater pornografi til personer under 18 år, eller

d. holder offentlig foredrag eller istandbringer offentlig forestilling eller utstilling med pornografisk innhold,

straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 år.

Med pornografi menes i denne paragrafen kjønnslige skildringer som virker støtende eller på annen måte er egnet til å virke menneskelig nedverdiggende eller forrående, herunder kjønnslige skildringer hvor det gjøres bruk av lik, dyr, vold og tvang. Som pornografi regnes ikke kjønnslige skildringer som må anses forsvarlige ut fra et kunstnerisk, vitenskapelig, informativt eller lignende formål.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Paragrafen gjelder ikke for film eller videogram som Medietilsynet ved forhåndskontroll har godkjent til ervervsmessig fremvisning eller omsetning.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76, endret ved lover 4 juli 2003 nr. 78, 1 aug 2003 nr. 86 (ikr. 1 okt 2003 iflg. res. 1 aug 2003 nr. 991), 2 juli 2004 nr. 68 (ikr. 1 jan 2005 iflg. res. 2 juli 2004 nr. 1099), 20 mai 2005 nr. 29.

§ 204a. Den som

a. produserer, anskaffer, innfører, besitter, overlater til en annen eller mot vederlag eller planmessig gjør seg kjent med fremstilling av seksuelle overgrep mot barn eller fremstilling som seksualiserer barn,

b. befatter seg med fremstillinger av seksuelle overgrep mot barn eller fremstillinger som seksualiserer barn, på annen måte som nevnt i § 204 første ledd, eller

c. forleder noen under 18 år til å la seg avbilde som ledd i kommersiell fremstilling av rørlige og urørlige bilder med seksuelt innhold, eller produserer slike fremstillinger hvor noen under 18 år er avbildet,

straffes med bøter eller med fengsel inntil 3 år.

Med barn menes i denne paragrafen personer som er eller fremstår som under 18 år.

Den som uaktsomt foretar handling som nevnt i første ledd, straffes med bøter eller med fengsel inntil 6 måneder. På samme måte straffes den innehaver eller overordnede som forsettlig eller uaktsomt unnlater å hindre at det i en virksomhet blir foretatt handling som nevnt i første ledd.

Straffen kan falle bort for den som tar og besitter et bilde av en person mellom 16 og 18 år, dersom denne har gitt sitt samtykke og de to er omtrent jevnbyrdige i alder og utvikling.

§ 204 annet ledd annet punktum og fjerde ledd gjelder tilsvarende.

Tilføyd ved lov 20 mai 2005 nr. 29.

§ 205. Straffebud i dette kapittel rammer også den som medvirker til handlingen.

Opphevet ved lov 15 feb 1963 nr. 2, tilføyd igjen ved lov 11 aug 2000 nr. 76.

§ 206. Når bestemmelsene i dette kapittel bruker uttrykket samleie, menes vaginalt og analt samleie. Med samleie likestilles innføring av penis i munn og innføring av gjenstand i skjede eller endetarmsåpning. Ved handlinger som nevnt i § 195 likestilles med samleie også innføring av penis inn i og mellom de store og små kjønnslepper.

Endret ved lover 4 juli 1927 nr. 9, 22 mai 1953 nr. 3, 15 feb 1963 nr. 2, 7 apr 1995 nr. 15, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 207. Når noen kjennes skyldig i en straffbar handling etter §§ 195, 196, 200 annet ledd eller 201 bokstav c, skal retten vurdere om rettighetstap etter § 29 skal idømmes.

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

§ 208. Den som beskylder noen for å ha overtrådt §§ 192-197, 200 tredje ledd eller 205, kan ikke gjøres rettslig ansvarlig for beskyldningen etter bestemmelsene i straffeloven kapittel 23 eller skadeserstatningsloven § 3-6 dersom beskyldningene er fremsatt

a) i en anmeldelse, eller

b) av den som hevder å være fornærmet eller en av hennes eller hans nærmeste i en fortrolig samtale med en person som det er naturlig å betro seg til, for å bearbeide konsekvensene av handlingen.

Anmelderen eller den som hevder å være fornærmet, kan likevel gjøres rettslig ansvarlig dersom det var grovt uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne. Den nærmeste kan gjøres rettslig ansvarlig dersom det var uaktsomt å legge til grunn at opplysningene var sanne.

Endret ved lover 15 feb 1963 nr. 2, 11 aug 2000 nr. 76.

